

**ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
EKONOMIKOS KATEDRA**

Jurgita BEKERYTĖ

Ekonomikos studijų programos studentė

**NEDARBO, SKURDO IR NUSIKALSTAMUMO 2005 – 2011 M.
LIETUVOJE SĄRYŠIŲ TYRIMAS: SOCIALEKONOMINIS
ASPEKTAS**

Magistro darbas

Šiauliai, 2013

**ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
EKONOMIKOS KATEDRA**

Jurgita BEKERYTĖ

**NEDARBO, SKURDO IR NUSIKALSTAMUMO 2005 – 2011
M. LIETUVOJE SĄRYŠIŲ TYRIMAS:
SOCIALEKONOMINIS ASPEKTAS**

Magistro darbas
Ekonomika (L100),

Darbo vadovas:
Prof. habil. dr. Algis ŠILEIKA

Teigiu, kad magistro darbas, kurį teikiu Ekonomikos studijų krypties magistro kvalifikaciniam laipsniui įgyti yra originalus autorinis darbas.

(Studento parašas)

SANTRAUKA

Jurgita Bekerytė

Nedarbo, skurdo ir nusikalstamumo 2005-2011 m. Lietuvoje sąryšių tyrimas: socialekonominis aspektas. Magistro darbas

Magistro darbe išanalizuoti nedarbo, skurdo ir nusikalstamumo 2005-2011 m. Lietuvoje sąryšiai socialekonominiu aspektu. Išanalizuoti ir susisteminti įvairių Lietuvos ir užsienio teoriniai ir praktiniai tyrimai nedarbo, skurdo ir nusikalstamumo sąryšių klausimai parodė, jog šių procesų sąryšis ne visada nuoseklus, o tokiu atveju šių socialekonominių procesų sąryšiai koreliuos menkai. Todėl pirmiausia atliktas skurdo priklausomybės nuo nedarbo bei nusikalstamumo priklausomybės žvalgomas tyrimas, kurio rezultatai patvirtino pirmąją autorės suformuluotą hipotezę: *nusikalstamumas ne visada tiesiogiai priklauso nuo nedarbo ir skurdo, kadangi ne visada darbo neturintis ar skurstantis žmogus bus linkęs daryti nusikalstamas veikas, nes šių procesų sąveiką įtakoja ir kiti neišmatuojami veiksniai (pvz., moralė, įsitikinimai ir pan.)*. Todėl atliekant išsamesnį specifinių ryšių tarp dviejų iš šių kategorijų (nedarbo ir skurdo, nedarbo ir nusikalstamumo, skurdo ir nusikalstamumo) bei šių procesų triados (nedarbas – skurdas - nusikalstamumas) sąryšių tyrimą Lietuvos atveju, daugiau gilintasi ne į konkrečius dydžius, o į dėsnius - tendencijas. Nedarbo, skurdo ir nusikalstamumo 2005-2011 m. Lietuvoje sąryšių tyrimas socialekonominiu aspektu tyrimas patvirtino antrąją hipotezę, jog *stipriausiai skurdas koreliuoja su nuosavybe susijusiais nusikaltimais (ypač vagystėmis)*. **Darbo rezultatai pristatyti publikacijoje „Theoretical issues of relationship between unemployment, poverty and crime in sustainable development“ tarptautiniame mokslo žurnale „Journal of Security and Sustainability Issues“, 2013, Nr. 2(3): 59–70.**

SUMMARY

Jurgita Bekerytė

Relationship between unemployment, poverty and crime in Lithuania 2005-2011: socioeconomic aspect. Master's work

This Master's thesis analyzed relationship between unemployment, poverty and crime in Lithuania 2005-2011 socioeconomic aspect. It was analyzed and systematized various Lithuanian and foreign theoretical and practical studies of unemployment, poverty and crime. These relationships has demonstrated that the relationship between these processes is not always consistent, in which case these processes socioeconomic relationships correlated lowly. Therefore, the first carried out in dependence on poverty unemployment and crime dependence exploratory study, the results of which confirmed the first author formulated a hypothesis: *crime does not always directly dependent on unemployment and poverty, as not always unemployed or poor people will be inclined to commit offenses, because these processes affect the interaction and other measurable factors (e.g., morals, beliefs, etc.)*. Therefore, the more specific relationship between two of these categories (unemployment and poverty, unemployment, crime, poverty, and crime), and the processes of the triad (unemployment - poverty - crime) relationships Lithuanian case study, explores more than the specific values, and the laws - trends. Unemployment, poverty and crime in the period 2005-2011. Lithuania relationships in socioeconomic aspect of the second study confirmed the hypothesis that *the strongest poverty correlates with property-related crime (particularly theft)*. **The results were presented in publication "Theoretical issues of relationship between unemployment, poverty and crime in sustainable development" in international scientific journal "Journal of Security and Sustainability Issues" 2013, Volume 2 (3): 59-70.**

TURINYS

ĮVADAS	7
1. NEDARBO SKURDO IR NUSIKALSTAMUMO SĄRYŠIŲ TEORINIAI KLAUSIMAI... ..	11
1.1. Nedarbo, skurdo ir nusikalstamumo samprata	11
1.2. Nedarbo, skurdo ir nusikalstamumo sąveika: teoriniai aspektai	18
2. NEDARBO, SKURDO IR NUSIKALSTAMUMO 2005-2011 M. LIETUVOJE SĄRYŠIŲ TYRIMAS	23
2.1. Žvalgomasis tyrimas	23
2.2. Tyrimo metodika ir jos pagrindimas	30
2.3. Nedarbo, skurdo, nusikalstamumo 2005-2011 m. Lietuvoje sąryšių socialekonominis tyrimas	32
2.3.1. Nedarbas ir skurdas	32
2.3.2. Nedarbas ir nusikalstamumas	36
2.2.3. Skurdas ir nusikalstamumas	41
2.3.4. Nedarbas, skurdas ir nusikalstamumas	44
3. KRYPTYS IR PRIEMONĖS NEDARBUI, SKURDUI IR NUSIKALSTAMUMUI LIETUVOJE MAŽINTI	45
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI	52
LITERATŪRA	56
PRIEDAI.....	61

LENTELĖS

1 lentelė. Nedarbo sąvoka.....	11
2 lentelė. Nedarbo pasekmės ekonominėms sritims.....	13
3 lentelė. Nedarbo pasekmės socialinėms sritims.....	13
4 lentelė. Skurdo sąvoka.....	14
5 lentelė. Nusikalstamumo sąvoka.....	17
6 lentelė. Aprašomosios statistikos rodiklių įverčiai.....	24
7 lentelė. Koreliacijos koeficientų reikšmių skalė.....	32
8 lentelė. Nedarbo lygio (proc.) ir užregistruotų nusikalstamų veikų skaičiaus (vnt.), tenkančio 100 000 gyventojų, 2005-2011 m. pokyčiai Lietuvoje ir pagal gyvenamąją vietovę.....	37
9 lentelė. Nedarbo lygio (proc.) ir užregistruotų nusikalstamų veikų skaičiaus (vnt.), tenkančio 100 000 gyventojų, 2005-2011 m. Lietuvoje sąryšio pagal teritoriją nustatymo duomenys.....	38
10 lentelė. Skurdo rizikos lygis (proc.) ir užregistruotų nusikalstamų veikų skaičiaus (vnt.), tenkantis 100 000 gyventojų, 2005-2011 m. pokyčiai Lietuvoje pagal gyvenamąją vietovę.....	42
11 lentelė. Skurdo rizikos lygis (proc.) ir užregistruotų nusikalstamų veikų skaičius (vnt.), tenkantis 100 000 gyventojų, pagal pobūdį 2005-2011 m. Lietuvoje.....	43
12 lentelė. Nedarbo lygio (proc.), skurdo rizikos lygio (proc.) ir 100 000 gyventojų tenkančio užregistruotų nusikalstamų veikų skaičiaus (vnt.) 2005-2011 m. pokyčiai Lietuvoje bei pagal gyvenamąją vietovę	44
13 lentelė. Bedarbių klasifikacija pagal pasirengimą darbo rinkai.....	46
14 lentelė. Nusikaltimų skaičius pašalpų mokėjimo dienomis.....	49

PAVEIKSLAI

1 paveikslas. Autokoreliacijos nustatymas nedarbo, skurdo ir nusikalstamumo 2005-2011 m. duomenyse.....	28
2 paveikslas. Nedarbo, skurdo ir nusikalstamumo 2005-2011 m. Lietuvoje sąryšių tyrimo modelis.....	30
3 paveikslas. Nedarbo lygio (proc.) ir skurdo rizikos lygio (proc.) 2000-2011 m. Lietuvoje dinamika.....	33
4 paveikslas. Nedarbo lygio (proc.) ir skurdo rizikos lygio (proc.) 2000-2004 m. Lietuvoje sąryšio išraiška.....	35
5 paveikslas. Nedarbo lygio (proc.) ir skurdo rizikos lygio (proc.) 2005-2011 m. Lietuvoje sąryšio išraiška.....	36
6 paveikslas. Nedarbo lygio (proc.) ir užregistruotų nusikalstamų veikų skaičiaus (vnt.), tenkančio 100 000 gyventojų, 2005-2011 m. Alytaus apskrityje dinamika.....	39
7 paveikslas. Nedarbo lygio (proc.) ir užregistruotų nusikalstamų veikų skaičiaus (vnt.), tenkančio 100 000 gyventojų, 2005-2011 m. Tauragės apskrityje dinamika.....	40
8 paveikslas. Nedarbo lygio (proc.) ir užregistruotų nusikalstamų veikų skaičiaus (vnt.), tenkančio 100 000 gyventojų, 2005-2011 m. Šiaulių apskrityje dinamika.....	41
9 paveikslas. Valstybės taikomos priemonės nedarbo mažinimo procese.....	45

IVADAS

Nedarbo, skurdo ir nusikalstamumo išplitimas pasaulyje pastaraisiais metais buvo įtakotas ekonominės krizės. Būtent šie trys procesai yra bene labiausiai įtakojantys bet kokią valstybę tiek ekonomine, tiek socialine, tiek ir psichologine prasme. Moksliniuose darbuose dažniausiai analizuojamos nedarbo, skurdo ir nusikalstamumo sąvokos, jų formos bei matavimo būdai, taip pat nagrinėjamos jų atsiradimą sąlygojančios priežastys. Tačiau nedarbo, skurdo ir nusikalstamumo sąryšiams skiriama mažai dėmesio.

Temos aktualumas ir naujumas. Nedarbo poveikis yra ženklus – jis stabdo darbo užmokesčio kilimą, mažina valstybės pajamas. Be to, jis yra susijęs su žmonių psichine ir fizine sveikata bei skatina skurdą ir teisėtvarkos pažeidimų skaičiaus didėjimą. Šios problemos aktualios tiek Lietuvos, tiek ir visos Europos Sąjungos mastu, tačiau jų sprendimas (ypač regionuose, kur pastebima akivaizdi šias problemas charakterizuojančių rodiklių diferenciacija) dar nėra tapę darnaus vystymosi strategijų prioritetinėmis sritimis jose.

Skurdas – viena iš aktualiausių problemų, su kuria susiduria ne tik Lietuvos, bet ir išsivysčiusių pasaulio šalių gyventojai. Su skurdo priežastimis susijusioje mokslinėje literatūroje (Akoum, 2008; Lenagala ir Ram, 2010; Dao, 2008; Smith, 2010 ir kt.) išskiriami pirminiai faktoriai, kurie gali sukelti skurdą – nedarbas, gyventojų perteklius, netolygus išteklių pasiskirstymas pasaulinėje ekonomikoje, nesugebėjimas suderinti asmeninio pajamų lygio su pragyvenimo išlaidomis bei nepakankamas švietimas, o kartu – užimtumo galimybės, žymia dalimi lemiančios šalies darnų vystymąsi. Suprantama, kad nedarbas ir skurdas tiesiogiai veikia ir nusikaltimų skaičiaus augimą.

Mokslininkų požiūris į nedarbo ir skurdo tarpusavio ryšius yra dvejopas. Vieni mokslininkai teigia, kad nedarbas yra tiesiogiai įtakojamas skurdo (Saunders, 2002; Ukpere ir Slabbert, 2009; Apergis ir kt., 2011), kiti (Clifton ir Marlar, 2011) nurodo, kad skurdesnės šalys ne visada turi didesnę nedarbo lygį. Galima pritarti mokslininkų nuomonei, kad nedarbas ir skurdas yra dvi glaudžiai susijusios problemos, su kuriomis susiduria pasaulio ekonomika dabartiniu metu. Nedarbas gilina ekonominę krizę ir mažina bendrą tautos perkamąją galią. Tai sukelia skurdą, kuris, savo ruožtu, padidina skolos našta ir nedarbą. Nedarbas ir skurdas daugiausiai paplitę mažiau išsivysčiusiose šalyse. Tačiau dėl pasaulio ekonomikos nuosmukio, pastaruoju metu ir išsivysčiusios šalys susiduria su jų keliamais iššūkiais.

Nors nedarbas yra tik vienas iš nusikalstamumą įtakojančių veiksnių, priklausomybė tarp nedarbo lygio ir nusikalstamumo pastebėta pakankamai seniai. Yra manoma, kad nedarbas sukelia nusikaltimus. Mokslinėje literatūroje nedarbo lygio ir nusikalstamumo ryšys yra pakankamai plačiai analizuojamas. Dažniausiai tyrimuose (Fadaei-Tehrani, 1989; Elliott ir Ellingworth, 1996; Raphael

ir Winter-Ember, 2000; Šileika ir kt., 2001; Fougere ir kt., 2009; Tang, 2011) pastebima teigiama šių reiškinių sąsaja, tačiau ilguoju periodu ji nebūna labai nuosekli.

Skurdo ir nusikalstamumo problemoms daug dėmesio skyrė R. Fadaei-Tehrani (1989-2002). Jo atlikti tyrimai parodė, kad oficialus nusikalstamumo lygis yra beveik visada didesnis tarp skurstančiųjų. Neturtingi žmonės yra dažniau suimami ir nuteisiami už padaromus nusikaltimus. Skurdo poveikį nusikalstamumui galima paaiškinti įvairiomis priežastimis. Skurdas gali sukelti didesnę ar mažesnę stresą, o tai, savo ruožtu, gali paskatinti individą įvykdyti vagystę, apiplėšimą ar net smurtinį nusikaltimą. Daugeliui žmonių, (ypač patiriančių skurdą), iš nusikaltimų gaunamos gėrybės gali nusverti su jo atlikimu susijusią riziką, todėl galima manyti, kad skurdas turėtų didinti nusikalstamumo lygį. Tačiau greta merkantilistinių motyvų, būtina nepamiršti ir moralinių normų aktualizacijos, kadangi tam tikra skurstančiųjų populiacijos dalis gali būti linkusi ieškoti alternatyvių skurdo mažinimo šaltinių, tokių kaip pašalpos, sezoniniai ar vienkartiniai darbai, labdaros ir paramos ieškojimas, galiausiai – išmalda.

Mokslinė problema. Daugiausia moksliniuose darbuose, kaip taisyklė, yra tyrinėjami dviejų kintamųjų (nedarbo lygio ir skurdo, nedarbo lygio ir nusikaltimų, skurdo ir nusikaltimų) tarpusavio ryšiai. Visų trijų veiksnių (nedarbo, skurdo ir nusikalstamumo) sąryšius nagrinėjo tik keletas užsienio autorių (Gillani ir kt., 2009; Spuy ir Röntsch, 2008). Tuo tarpu lietuvių mokslininkų tyrimų šioje srityje pasigendama. Šiame magistro baigiamajame darbe priežastinio – pasekminio (kauzalinio) socialekonominių procesų grandinės (nedarbas – skurdas - nusikalstamumas) tyrimo pagalba siekiama atsakyti į tokį probleminį klausimą: *kokio pobūdžio nusikaltimai Lietuvos atveju stipriausiai koreliuoja su nedarbu ir skurdu?*

Tyrimo objektas – nedarbo, skurdo ir nusikalstamumo sąryšiai.

Tyrimo dalykas – nedarbo, skurdo ir nusikalstamumo 2005-2011 m. Lietuvoje sąryšiai socialekonominiu aspektu.

Tyrimo tikslas – sistemiškai išanalizuoti nedarbo, skurdo ir nusikalstamumo 2005-2011 m. Lietuvoje sąryšius socialekonominiu aspektu.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išnagrinėti nedarbo, skurdo ir nusikalstamumo sąryšių teorinius aspektus;
2. Atlikti nedarbo, skurdo ir nusikalstamumo 2005-2011 m. Lietuvoje sąryšių žvalgomąjį tyrimą;
3. Ištirti nedarbo, skurdo ir nusikalstamumo 2005-2011 m. Lietuvoje sąryšių socialekonominius aspektus;
4. Nustatyti nedarbo, skurdo ir nusikalstamumo mažinimo Lietuvoje kryptis.

Hipotezės. Darbe keliamos šios hipotezės:

- H1: Skurdo ir nusikalstamumo sąryšio stiprumas priklauso nuo nusikaltimo pobūdžio - stipriausiai skurdas koreliuoja su nuosavybe susijusiais nusikaltimais;

- H2: Nusikalstamumas ne visada tiesiogiai priklauso nuo nedarbo ir skurdo, kadangi ne visada darbo neturintis ar skurstantis žmogus bus linkęs daryti nusikalstamas veikas, nes šių procesų sąveiką įtakoja ir kiti sunkiai išmatuojami veiksniai (pvz., moralė, įsitikinimai ir pan.).

Tyrimo metodai. Nedarbo, skurdo ir nusikalstamumo sąryšių teoriniai klausimai išnagrinėti pasitelkiant sisteminės socialekonominės literatūros analizės, apibendrinimo, lyginamosios, struktūrinės ir loginės analizės metodus. Žvalgybinis tyrimas atliktas pasinaudojant ekonometrinės analizės metodais. Nedarbo, skurdo ir nusikalstamumo sąryšiai 2005-2011 m. sąryšiai socialekonominiu aspektu ištirti pasinaudojant dinamikos eilučių analizės, aprašomosios statistikos, koreliacinės - regresinės analizės metodais.

Darbo struktūra ir apimtis. Darbą sudaro įvadas, teorinė dalis, analitinė ir projektinė dalys, išvados ir pasiūlymai, literatūros sąrašas, priedai, papildantys tyrimo duomenis. Darbo apimtis – 60 puslapių (be priedų).

Teorinis darbo reikšmingumas. Pirmojoje dalyje atliekama sisteminė socialekonominės literatūros analizė. Pirmiausia išnagrinėtos mokslinėje literatūroje sutinkamos nuomonės nedarbo, skurdo ir nusikalstamumo, kaip atskirų socialekonominių procesų, klausimais, aptariant šių sąvokų sampratą, matavimo būdus, atsiradimo priežastis ir pasekmes. Po to analizuojami nedarbo lygio ir skurdo, nedarbo lygio ir nusikalstamumo, skurdo ir nusikalstamumo bei nedarbo lygio, skurdo ir nusikalstamumo sąryšius tyrinėjančių autorių teorinės nuostatos šiais klausimais.

Praktinis darbo reikšmingumas. Antroji darbo dalis skirta praktinei nedarbo, skurdo ir nusikalstamumo sąryšių analizei. Teorinė nedarbo, skurdo ir nusikalstamumo teorinių klausimų analizė parodė, jog šių procesų sąryšis nevisada nuoseklus. Tokiu atveju analizuojamų socialekonominių procesų sąryšiai koreliuos menkai. Todėl pirmiausia regresijos modelio pagalba atliktas skurdo priklausomybės nuo nedarbo bei nusikalstamumo priklausomybės žvalgomasis tyrimas. Nedarbo, skurdo ir nusikalstamumo sąryšio regresijos modelio prielaidų tikrinimas parodė, kad nusikalstamų veikų skaičius, tenkantis 100.000 gyventojų (vnt.) ne visada tiesiogiai priklauso nuo nedarbo lygio (proc.) ir skurdo rizikos lygio (proc.), o tai reiškia, jog ne visada darbo neturintis ar skurstantis žmogus bus linkęs daryti nusikalstamas veikas, nes šių procesų sąveiką įtakoja ir kiti neišmatuojami veiksniai (pvz., moralė, įsitikinimai ir pan.). Todėl atliekant išsamesnį specifinių ryšių tarp dviejų iš šių kategorijų (nedarbo ir skurdo, nedarbo ir nusikalstamumo, skurdo ir nusikalstamumo) bei šių procesų triados (nedarbas – skurdas - nusikalstamumas) sąryšių tyrimą Lietuvos atveju daugiau buvo gilinama ne į konkrečius dydžius, o į dėsnius - tendencijas.

Tyrimo duomenys. Mokslinei literatūros analizei nedarbo lygio, skurdo ir jų sąryšio klausimais atlikti buvo naudotasi „Emerald Group Publishing Limited“ duomenų baze, statistinių

duomenų analizei - Statistikos departamento prie LR Vyriausybės duomenimis, kurie apdoroti SSPS (*angl.* – Statistical Package for the Social Sciences) ir „Microsoft Excel“ programomis.

1. NEDARBO SKURDO IR NUSIKALSTAMUMO SĄRYŠIŲ TEORINIAI KLAUSIMAI

Šiuolaikinė literatūra nedarbo, skurdo ir nusikalstamumo klausimais apima daug tarpusavyje glaudžiai susijusių tyrinėjimų sričių. Tačiau pirmiausia reikia panagrinėti mokslinėje literatūroje sutinkamas nuomones nedarbo, skurdo ir nusikalstamumo, kaip atskirų socialekonominių procesų, klausimais, aptariant šių sąvokų sampratą, matavimo būdus, atsiradimo priežastis ir pasekmes. Po to galima pereiti prie aptariamų kategorijų sąryšio nagrinėjimo.

1.1. Nedarbo, skurdo ir nusikalstamumo samprata

Nedarbas. Analizuojant *nedarbo sampratą*, pirmiausia būtina apibrėžti paties nedarbo sąvoką (žr. 1 lentelę).

1 lentelė

Nedarbo sąvoka

Autoriai	Apibūdinimas
H. Berglind (1991); N. Potts (1999); R. Green (2000); J. de Koning (2001); I. Vetlov (2003); H. Bernument ir kt. (2006); N. E. Pavildou ir kt. (2011)	Nedarbas yra ekonominė būklė, kai darbingo amžiaus individas, ieškantis darbo, negali jo rasti. Į nedarbo statistiką yra įtraukiami žmonės, kurie pastarąsias keturias savaites buvo bedarbiai arba žmonės, kurie buvo atleisti, bet vis dar norintys ir galintys dirbti.
S. H. Collins (1991); J. Gennard (2009)	Nedarbas yra „ekonominės sveikatos“ matas. Tai reiškia, kad mažesnis nedarbo lygis šalyje nurodo, kad tos šalies ekonominė padėtis yra gera. Ekonomikoje nedarbas reiškia ekonomikos būklę, kurią rodo nedarbo mastas.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis lentelėje nurodytų mokslininkų darbais

Galima teigti, jog dažniausiai nedarbas suprantamas kaip ekonominė būklė, kai aktyviai darbo ieškantys individai lieka nepasamdyti. Pastarasis nedarbo sąvokos apibrėžimas taip pat yra glaudžiai susijęs su „ekonominės sveikatos“ sąvoka. Be to, ypač svarbus aspektas, jog nedarbas yra neišvengiamas, nes visiško užimtumo ekonomikoje net ir esant potencialiajam nacionaliniam produktui (PNP)¹, būti negali. Nedarbas ypač svarbus statistine prasme, nes būtent jis formuoja vyriausybės politiką ir asmeninius sprendimus. Bedarbystės (nedarbo) kategorija yra glaudžiai susijusi su darbo jėgos sąvoka. Todėl, kalbant apie nedarbą, būtina suvokti darbo jėgos esmę. Darbo jėga yra darbingo amžiaus (nuo 18 m.) dirbantys ar aktyviai ieškantys darbo šalies gyventojai. Vadinasi, nenorintys dirbti ir darbo neieškantys negali būti priskiriami prie bedarbių.

Nedarbo mastas gali būti apibūdinamas vartojant jo matavimo, t.y. *nedarbo lygio*, terminą. Nedarbo lygis yra ekonominis rodiklis, kuris išreiškiamas procentiniu santykiu tarp neturinčių darbo ir darbingų žmonių (Berglind, 1991; Bernument ir kt., 2006). Jis atspindi žmogiškųjų išteklių

¹ Potencialus nacionalinis produktas (PNP) - prekių ir paslaugų gamybos apimtis, pasiekta panaudojus visus gamybos veiksnis.

praradimą, nekalbant apie moralinio pobūdžio pasekmes. Objektyviu nedarbo parametru galima laikyti *natūralųjį nedarbo lygį*, kuris atsiranda esant galimam (potencialiam) BNP. Jį sudaro tekamasis (frikcinis) bei struktūrinis nedarbas. Šis nedarbo lygis egzistuoja darbo užmokesčio pusiausvyros sąlygomis (Ekonomikos terminai ir sąvokos, 1999). Natūralusis nedarbo lygis nėra pastovus dydis. Jis peržiūrimas, keičiantis sąlygoms ir tiesiogiai priklauso nuo šalies išsivystymo lygio. Ekonomistai natūraliuoju nedarbo lygiu bendruoju atveju laiko 4-6% nedarbo lygį. Tai patvirtina A. Pocius ir L. Okunevičiūtė – Neverauskienė (2005), teigdami, jog kiekybiškai įvertinti natūralų nedarbo lygį nėra lengva. Remiantis mokslinėje literatūroje (McConnel, Brue 1992; Fischer 1993; Wonnacott, Wonnacott 1994) pateikiamais metodologiniais natūralaus nedarbo lygio apibrėžimais, daroma prielaida, kad natūralus nedarbo lygis Lietuvoje yra 5,0 procentai (Pocius, Okunevičiūtė – Neverauskienė, 2005).

Nedarbo susidarymą lemia daug veiksnių ir priežasčių, kurių svarbiausios yra ekonominės krizės ar struktūrinis ūkio pertvarkymas mokslinės techninės revoliucijos sąlygomis, darbo užmokesčio nelankstumas ir kt. Tačiau ne visos priežastys nedarbą veikia nuolat. Išnagrinėjus H. Bernument ir kt. (2006), I. Theodossiou ir G. Zarotiadis (2010), A. Duman (2010), J. Gennard (2009), N. E. Pavildou ir kt. (2011) darbus, galima pateikti bendrą nedarbo priežasčių klasifikaciją:

- *Žema darbuotojų kvalifikacija*. Aukštesnė kvalifikacija sąlygoja didesnes įsidarbinimo galimybes.
- *Politinė aplinka ir nacionalinė politika*.
- *Ekonominė krizė*. Ji ženkliai padidina bedarbių skaičių.
- *Darbuotojų keitimas technologijomis*. Technologijos didina darbo našumą, tačiau turi neigiamą efektą nedarbo lygiui.
- *Gyventojų prieaugis*. Populiacija yra svarbus socialekonominio vystymosi komponentas. Augant populiacijai, jeigu darbo rinkoje neatsiranda naujų darbo vietų, nedarbas didėja darbo jėgos pasiūlai viršijus jos paklausą.

Nedarbas turi įtakos visai ekonominei sferai. Įvairių autorių išskirtos neigiamos nedarbo pasekmės ekonominėms sritims pateiktos 2 lentelėje.

Nedarbo pasekmės ekonominėms sritims

Ekonominiai rodikliai	Autoriai	Pasekmės
Bendrasis vidaus produktas	I. Vetlov (2003)	Nedarbas turi neigiamos įtakos bendrajam vidaus produktui.
Infliacija	E. S. Phelps (2007)	Siekis sumažinti infliaciją įtakoja ir nedarbo lygį.
Emigracija	D. G. Blanchflower ir A. J. Oswald (1995)	Emigracija yra įtakojama didėjančio nedarbo lygio.
Darbo užmokestis	D. G. Blanchflower ir A. J. Oswald (1995); O.J. Blanchard ir P. Diamond (1990); E.S. Phelps (2007)	Didėjantis nedarbas daro neigiamą įtaką darbo užmokesčiui.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis lentelėje nurodytų mokslininkų darbais

Bendrasis vidaus produktas ir nedarbo lygis yra tarpusavyje susiję. I. Vetlov (2003) atliktas ekonomikos augimo veiksnių tyrimas parodė, kad 1995-2002 m. laikotarpiu Lietuvos BVP padidėjo apie 40 procentų, tačiau sumažėjęs dirbančiųjų skaičius BVP augimo tempus sumažino 5 procentiniais punktais. Pažymėtina, kad nedarbui viršijant natūralųjį nedarbo lygį, šalyje nepagaminamas taip vadinamas tikėtinas nacionalinis produktas. Nedarbo priemonių mažinimo taikymas dažnai skatina infliaciją. Kartu nedarbo baimė skatina žmones emigruoti į kitas šalis. Tam įtakos turi amžius, lytis, išsilavinimas ir darbo stažas. D. C. Blanchflower (2007) savo tyrimu nustatė, kad didesnė nedarbo baimė yra tarp aukštesnį išsilavinimą turinčių asmenų.

Darbo užmokesčio dydis taip pat yra viena iš atitinkamo nedarbo lygio pasekmių. D. G. Blanchflower ir A. J. Oswald (1995), statistiškai ištyrę 12 valstybių, patvirtino, kad didesnio nedarbo lygio sferose mokamas mažesnis atlyginimas. Šių mokslininkų duomenimis, darbo užmokesčio elastingumo koeficientas nedarbo lygio atžvilgiu apytiksliai lygus „0,1“. O. J. Blanchard ir P. Diamond (1990) teigimu, darbo užmokestis priklauso ne tiek nuo šalyje egzistuojančio paties nedarbo lygio, kiek nuo jo kaitos.

Nedarbas turi įtakos ne tik ekonominėms, bet ir socialinėms sritims. 3 lentelėje išskiriamos nedarbo pasekmės atskiroms socialinėms sritims.

Nedarbo pasekmės socialinėms sritims

Socialiniai rodikliai	Autoriai	Pasekmės
Sveikata ir mirtingumas	N. Ahn ir kt. (2004); M. Voss ir kt. (2004)	Didėjantis nedarbo lygis turi įtakos ne tik fizinei, bet ir psichinei žmonių sveikatai.
Skurdas	P. Saunders (2002); W. I. Ukperė ir A. D. Slabbert (2009); N. Apegeris ir kt. (2011)	Didėjant nedarbo lygiui, didėja skurdo lygis.
Nusikalstamumas	R. Fadaei-Tehrani (1989); S. Raphael ir R. Winter-Ember (2000); R. Fadaei-Tehrani ir T. M. Green (2002); T. Bilevičienė ir E. Kažemikaitienė (2008); D. Fougere ir kt. (2009); C. F. Tang (2011)	Didėjantis nedarbas įtakoja nusikaltimų skaičiaus didėjimą.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis lentelėje nurodytų mokslininkų darbais

Nedarbas, kaip taisyklė, yra didesnis kaimo vietovėse. Kaip teigiama Lietuvos Integracijos į ES įtakos restruktūrizavimui ataskaitoje (2003), didelis nedarbas formuoja kaime nepalankų socialinį foną, lemia žemą pragyvenimo lygį, didina atotrūkį tarp kaimo ir miesto gyventojų šeimų pajamų lygio bei socialinio aprūpinimo. Šios aplinkybės mažina kaimo žmonių galimybes gauti tinkamą išsilavinimą, medicinos, kultūros, komunikacijos ir kitas paslaugas, todėl būtina skatinti šalies darnų vystymąsi.

Galima apibendrinti, jog dažniausiai nedarbas suprantamas kaip ekonominė būklė, kai aktyviai darbo ieškantys individai lieka nepasamdyti. Toks nedarbo sąvokos apibrėžimas taip pat yra glaudžiai susijęs su „ekonominės sveikatos“ terminu. Be to, ypač svarbus yra aspektas, jog nedarbas yra neišvengiamas, nes visiško užimtumo, net ir esant ekonomikai pusiausvyroje ties potencinio nacionalinio produkto (PNP)² tašku, būti negali.

Skurdas. Kaip ir daugelyje pokomunistinių šalių, Lietuvoje viešas skurdo problemos svarstymas ir sprendimas valstybės politikos priemonėmis neturi tradicijų. Nors paties reiškinio nebuvo galima ignoruoti ir socialinėje politikoje numatyta tam tikra pagalba vargingiesiems, tačiau oficialiuose dokumentuose pačios skurdo kategorijos ilgai buvo vengiama (Skurdo mažinimo Lietuvoje strategija, 2000). Skurdas – viena iš aktualiausių problemų, su kuria susiduria ne tik Lietuvos, bet ir išsivysčiusių pasaulio šalių gyventojai. 2000 m. Jungtinių Tautų Tūkstantmečio viršūnių susitikime, kuriame dalyvavo 189 pasaulio šalys, buvo numatyti tūkstantmečio tvarios plėtros tikslai, kurių vienas iš svarbiausių - mažinti gyventojų skurdą ir socialinę atskirtį: iki 2015 m. perpus sumažinti gyventojų, kurių pajamos sudaro mažiau nei 1,25 JAV dolerį per dieną, skaičių ir badaujančių gyventojų skaičių (Keršienė, 2011). Skurdo sąvoka, remiantis mokslininkų nuomonėmis, pateikiama 4 lentelėje.

4 lentelė

Skurdo sąvoka

Autoriai	Apibūdinimas
I. F. Akoum (2008), C. Lenagala ir R. Ram (2010), N. Smith (2010), E. O'Boyle ir M. O'Boyle (2012)	Skurdas apibrėžiamas kaip pagrindinių individo poreikių nepatenkinimas. Šie poreikiai apima švarų vandenį, mitybą, sveikatos priežiūrą, švietimą ir pastogę. Skurdas yra daugiadimensinis socialinis fenomenas, kurio priežastys priklauso nuo lyties, amžiaus, kultūros, socialinių veiksnių ir ekonominių aplinkybių.
E. Whright (1996); M. Gehlich-Shillabeer (2008); N. Smith, (2010)	Skurdas yra siejamas tik su nepakankamomis pajamomis, nes valstybės skurdo lygį nustato remiantis būtent jomis. Žmonės, kurie gyvena žemiau skurdo lygio arba šiek tiek virš jo, yra laikomi neturtingais.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis lentelėje nurodytų mokslininkų darbais

Taigi skurdas pačia bendriausia prasme yra pirmo būtinumo ekonominių gėrybių trūkumas. Tai būseną, kai individui trūksta tam tikro pinigų ar materialinių gėrybių kiekio. Skurdo sąvoka yra

² Potencinis nacionalinis produktas (PNP) - materialinių prekių ir paslaugų gamybos apimtis, pasiekta išsėmus visus gamybos veiksnus.

nagrinėta tokių užsienio autorių, kaip I. F. Akoum (2008), C. Lenagala ir R. Ram (2010), N. Smith (2010), E. O'Boyle ir M. O'Boyle (2012). Šie autoriai nurodo, kad skurdas lemia individo pagrindinių asmeninių poreikių nepatenkinimą. Asmeniniai poreikiai dažniausiai apima švarų vandenį, mitybą, būstą, rūbus ir sveikatos priežiūrą. Tyrimų rezultatai rodo, kad skurdas yra daugiadimensinis socialinis-ekonominis fenomenas. Skurdo priežastys priklauso nuo lyties, amžiaus, kultūros, socialinių veiksnių ir ekonominių aplinkybių. Skurdas atsiranda tada, kai individui trūksta ne vieno kokio nors iš minėtųjų dalykų – jis susidaro tuomet, kai skurdo veiksniai yra tarpusavyje susiję. Skurdo samprata taip pat siejama su prastesne žmonių sveikata, didesniu mirtingumu, visuomenės „gedimu“, t.y. padidėjusiu nusikalstamumu ir kitais ekonomikos augimui ir socialinei gerovei nenaudingais veiksniais. Tačiau tai, kas yra būtinybė vienam individui, nebūtinai gali būti reikšminga kitam. Individo asmeniniai poreikiai yra sąlyginiai ir remiasi socialine-ekonominė aplinka bei praeities patirtimi.

Objektyvus kiekybinis skurdo apibrėžimas yra matuojamas statistiškai ir nustatomas kaip mėnesinių arba metinių šeimos pajamų kiekis, reikalingas normaliam jos funkcionavimui. Daug diskusijų kyla dėl skurdo matavimo priemonių. Lietuvoje skurdo sampratos ir matavimo metodologines problemas savo darbuose plačiai nagrinėjo A. Šileika (1967–2011), savo darbuose išplėtęs skurdo sampratos turinį, pagrindęs normatyvinio metodo taikymo tikslingumą bei praktiką jį tiriant. Jis pirmasis sovietinėje Lietuvoje apskaičiavo jos gyventojų skirtingų socialinių grupių to laikotarpio skurdo lygį. Svarų indėlį į skurdo Lietuvoje tyrimą yra įnešę mokslininkai A. Dobravolskas, R. Lazutka ir kt. (Šileika ir Zabarauskaitė, 2009).

Išnagrinėjus įvairių mokslininkų (Whright, 1996; Smith, 2010, Šileika ir Zabarauskaitė, 2009) nuomones ir skurdo matavimo koncepcijas, galima išskirti du požiūrius į skurdą. Pirmasis atstovauja *absoliutaus skurdo*, antrasis – *santykinio skurdo* koncepcijai. Absoliutaus skurdo koncepcija metodologiškai grindžia nuomonę, kad jo skaičiavimas turi būti paremtas minimaliu normatyviniu vartojimo biudžetu, kuris sąlygoja minimalų būtinų fizinių, dvasinių (intelektualinių) ir socialinių individo poreikių patenkinimo lygį, užtikrinantį visuomenės požiūriu minimalias reprodukcijos sąlygas vienam žemo kvalifikacinio lygio darbuotojui, atliekančiam nesunkų darbą paprastomis (nesudėtingomis) sąlygomis. Skaičiavimai rodo, kad žemiau absoliutaus skurdo ribos 2010 m. gyveno apie 24,5 proc. Lietuvos gyventojų (Šileika, 2011). Santykiniam skurdui matuoti nuo 2005 m. taikoma bendra Europos Sąjungos (ES) skurdo matavimo metodika, pagal kurią pagrindinis skurdo matavimo rodiklis yra skurdo rizikos lygis po socialinių išmokų. Skurdo rizikos lygiui apskaičiuoti naudojama santykinė skurdo riba, prilyginama 60 proc. ekvivalentinių piniginių disponuojamų pajamų medianos. Skurdo matavimo metodikos ES šalyse suvienodinimu siekiama lengviau palyginti skurdo lygį skirtingose šalyse. Tačiau reikėtų pažymėti, kad santykinę skurdo ribą kur kas tikslingiau naudoti skurdui matuoti išsivysčiusiose ES šalyse, kuriose gyvenimo lygis,

o kartu ir gyventojų pajamų bei vartojimo išlaidų vidutiniai rodikliai, yra aukšti ir todėl remiantis jais apskaičiuota skurdo riba užtikrina svarbiausių gyventojų minimalių asmeninių poreikių patenkinimą. Tuo tarpu Lietuvoje, kaip ir daugelyje kitų Centrinės ir Rytų Europos šalių, kurios prie ES prisijungė po 2004 m., daliai gyventojų vis dar aktuali problema išlieka net minimalių asmeninių poreikių patenkinimas. Todėl pagal santykinę skurdo ribą apskaičiuoti skurdo rodikliai nepakankamai atspindi skurdo situaciją šiose šalyse (Šileika ir Zabarauskaitė, 2009).

Absoliutaus skurdo koncepcija skurdą susieja su minimaliu asmeninių poreikių patenkinimo lygiu, kuris, augant gamybai ir visai visuomenės pažangai, taip pat turi tendenciją augti. Būtent absoliuti skurdo riba ir yra objektyvus skurdo matavimo parametras, kurio Statistikos departamentas prie LR Vyriausybės duomenų bazėje nepateikia. Kaip teigia mokslininkai (Šileika ir Zabarauskaitė, 2009), esant galimybėms bei duomenų prieinamumui, skurdo matavimui tikslinga naudoti tiek absoliučią, tiek santykinę skurdo ribas bei pagal jas apskaičiuotus skurdo matavimo rodiklius, tačiau siekiant stebėti ir vertinti skurdo mažinimo politikos veiksmingumą bei projektuojant skurdo mažinimo priemones šalyje, neabejotinai tikslingiau naudoti absoliučią skurdo ribą (Šileika ir Zabarauskaitė, 2009). Mokslinėje literatūroje (Gehlich-Shillabeer, 2008; Akoum, 2008) taip pat aptinkami du pagrindiniai skurdo matavimo rodikliai: *skurdo lygis*, kuris apibrėžiamas kaip minimalus pajamų lygis, žemiau kurio individas yra oficialiai laikomas gyvenančiu skurde, ir *skurdo gylis* - skurstančiųjų vartojimo išlaidų vidutinis nuokrypis nuo skurdo ribos.

Bendrajai ekonomine prasme (Dao, 2008; Smith, 2010; Akoum, 2008) skurdo formos yra skirstomos į: 1) su pajamomis susijusį skurdą ir 2) su pajamomis nesusijusį skurdą. Pirmoji (su pajamomis susijusi) skurdo forma yra įtakota to, kad namų ūkiui neužtenka pajamų maistui ir kitoms būtinoms fizinėms reikmėms patenkinti. Su pajamomis nesusijęs skurdas yra įtakojamas to, kad namų ūkiai neturi prieigos prie įperkamu intelektualinių ir socialinių paslaugų (mokymo, sveikatos priežiūros, kultūros).

Gyventojų skurdą sąlygoja tiek politiniai sprendimai, tiek ir istoriškai susidarę šeimų socialekonominiai skirtumai, o taip pat tvarią šalies plėtrą stabdantys ūkio cikliniai svyravimai. Skurdo mažinimo Lietuvoje strategijoje (2000) teigiama, kad „pagrindinės skurdo priežastys Lietuvoje yra mažo BVP ir didelės pajamų nelygybės kombinacija, nepakankamai išvystyta socialinė apsauga dėl mažų išteklių jai skyrimo ir tos apsaugos nepakankamas taiklumas“ (Skurdo mažinimo Lietuvoje strategija, 2000).

Apibendrinant būtina akcentuoti, jog vertinant skurdą, būtina skaičiuoti ir absoliutaus skurdo ribą, grįstą minimaliu normatyviniu vartojimo biudžetu, kuris sąlygoja minimalų, būtinų fizinių, dvasinių (intelektualinių) ir socialinių individo poreikių patenkinimo lygį užtikrinantį visuomenės

požiūriu minimalias reprodukcijos sąlygas vienam žemo kvalifikacinio lygio darbuotojui, atliekančiam nesunkų darbą paprastomis (nesudėtingomis) sąlygomis.

Nusikalstamumas. Vienas iš pagrindinių baudžiamosios teisės uždavinių - *užtikrinti teisėtumą ir teisėtvarką*, užkardyti ir apriboti atskirų visuomenės narių nusikalstamus veiksmus, atlikti prevencinę funkciją visuose šalies regionuose. Kitais žodžiais tariant, baudžiamosios teisės paskirtis yra žmonių teisių ir laisvių, visų rūšių nuosavybės, visuomenės saugumo ir viešosios tvarkos, gamtos aplinkos, valstybės konstitucinės santvarkos apsauga nuo nusikalstamų kėslių, kas privalo padėti sumažinti nusikalstamumą, užtikrinti žmonių saugumą. Požiūriai į nusikalstamumo sąvoką pateikiami 5 lentelėje.

5 lentelė

Nusikalstamumo sąvoka

Autoriai	Apibūdinimas
G. Sakalauskas (1999)	Nusikalstamumas yra taisyklių ar įstatymų pažeidimas, už kurį įstatymus reglamentuojančios institucijos skiria apkaltinamuosius nuosprendžius.
R. Fadaei-Tehrani ir T. M. Green (2002); D.J. D'Amico ir W. Block (2007); N. Scerra (2011)	Nusikalstamumas yra racionalus veiksmas, nes pats individas renkasi, ar jam vykdyti nusikaltimą, ar ne.

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis lentelėje nurodytų mokslininkų darbais

Nusikaltimas gali būti apibrėžiamas kaip neteisėtumas ir kiekvienoje šalyje klasifikuojamas individualiai. Valstybės nacionaliniai teisės aktai nustato, kas yra draudžiama ir kaip pažeidėjai turi būti baudžiami. Nusikalstamumas yra rimta problema, paveikianti kiekvieną visuomenės narį. Jis veikia tiek aukas, tiek kaltininkus, tiek jų šeimas. Teoriniai nusikaltimų ir nusikalstamumo aspektai yra nagrinėjami ekonominiu, sociologiniu ir psichologiniu požiūriais. Žvelgiant ekonominiu aspektu, nusikaltimas pirmiausiai yra racionalus veiksmas. Priimdami sprendimus kaip naudoti savo laiką, individai gali rinktis: legalų darbą, nelegalų darbą ar apskritai nedirbti (Fadaei-Tehrani ir Green, 2002). Nusikalstamumas kelia pavojų ne tik konkrečiam asmeniui, bet kenkia visos šalies socialinei raidai, ardo svarbiausius bendruomeninius santykius, todėl demokratinėje teisinėje valstybėje veiksmingai nusikaltimų prevencijai ir kontrolei turi būti skiriamas nuolatinis dėmesys (Sakalauskas, 1999). Viešojo saugumo ir nusikalstamumo kontrolės problema vis dar išlieka viena aktualiausių Lietuvai ir jos piliečiams. Pas mus išlieka aukštas bendras ir pavojingiausių nusikalstamumo rūšių lygis, nustatytos ilgalaikės daugelio nusikaltimų augimo tendencijos, didėja piliečių viktimizacija bei kartu jų jautrumas ir pažeidžiamumas. Neatsiejamas normalaus gyvenimo ir darbo garantas yra visuomenės ir verslo saugumas (Bilevičienė ir Kažemikaitienė, 2008). Psichologiniai nusikaltimų ir nusikalstamumo paaiškinimai yra aptariami psichoanalitinėje teorijoje. Nors ši teorija nekalba konkrečiai apie kriminalistiką, tačiau nurodo vaikystės patirčių svarbą tolimesniam žmogaus vystymuisi ir elgesiui (Fadaei-Tehrani ir Green, 2002). Kriminalistų darbuose

taip pat yra tiriami moraliniai ir psichologiniai, IQ ir specialių asmenybės charakteristikų bei problemų aspektai.

Kaip pagrindines nusikalstamumo priežastis mokslininkai (Fadaei-Tehrani ir Green, 2002) nurodo tokius ekonominius veiksnius, kaip nedarbas, skurdas, kultūriniai faktoriai (išskirtinai, išsilavinimas), per didelis gyventojų prieaugis. Būtina pabrėžti, kad kriminologiniai tyrimai užsienyje negali pakeisti kriminologinių tyrimų Lietuvoje, o nusikalstamumo prognozavimo užsienyje išvados ir jų parengtos prevencijos strategijos negali būti mechaniškai panaudotos analogiškomis problemoms Lietuvoje spręsti (Bilevičienė ir Kažemikaitienė, 2008).

Apibendrinant teigtina, jog nusikaltimų sukeliama nuostoliai ir poveikis tam tikru laipsniu paliečia visus piliečius. Tačiau kalbant apie nusikalstamumą, galima ne tik skaičiuoti prarastas pajamas, netenkamas dėl nusikaltėlių ar jų aukų nesukuriamo vidaus produkto, bet ir dėl socialekonominio efektyvumo mažėjimo šalies ūkyje (pvz., „šešėlinės“ ekonomikos). Taigi nusikalstamumas, lygiai taip pat kaip ir nedarbas bei skurdas, turi ne tik ekonominį, bet ir daugialypį socialinį aspektą, yra glaudžiai susijęs su nedarbu ir skurdu.

Siekiant atskleisti visų aukščiau aptartų reiškinių tarpusavio sąryšius, toliau sistemiskai nagrinėjamos nedarbo lygio ir skurdo, nedarbo lygio ir nusikalstamumo, skurdo ir nusikalstamumo bei nedarbo lygio, skurdo ir nusikalstamumo sąveiką tyrinėjančių autorių teorinės nuostatos šiais klausimais.

1.2. Nedarbo, skurdo ir nusikalstamumo sąveika: teoriniai aspektai

Nedarbas ir skurdas. Mokslininkų požiūris į nedarbo ir skurdo tarpusavio ryšius yra dvejopas. Vieni mokslininkai teigia, kad nedarbas yra tiesiogiai įtakojamas skurdo (Saunders, 2002; Ukpere ir Slabert, 2009; Apergis ir kt., 2011), kiti (Clifton ir Marlar, 2011) nurodo, kad skurdesnės šalys ne visada turi didesnę nedarbo lygį. Galima pritarti mokslininkų nuomonei, kad nedarbas ir skurdas yra dvi glaudžiai susijusios problemos, su kuriomis susiduria pasaulio ekonomika dabartiniu metu. Nedarbas gilina ekonominę krizę ir mažina bendrą tautos perkamąją galią. Tai sukelia skurdą, kuris, savo ruožtu, padidina skolos našta ir nedarbą. Nedarbas ir skurdas daugiausiai paplitęs mažiau išsivysčiusiose šalyse. Tačiau dėl pasaulio ekonomikos nuosmukio, pastaruoju metu ir išsivysčiusios šalys susiduria su jų keliamais iššūkiais.

Vienas iš gerovės valstybių rodiklių yra žemas skurdo lygis. Valstybės pasirinktas gerovės modelis ir jo įgyvendinimui vykdoma socialinė politika lemia šalies gyventojų gyvenimo lygį ir skurdo, nedarbo lygio bei socialinės atskirties pasireiškimo mastą. P. Saunders (2002) išskiria tiesioginį ir netiesioginį nedarbo poveikį skurdui ir nelygybei. Galiausiai, nedarbas griaua gerovės programų finansavimo bazę ir didina skurdą bei socialinę nelygybę. Būtent nedarbas paaštrina

skurdo problemą. Didelis nedarbas ir skurdas, kaip taisyklė, egzistuoja kartu su nedarbu, todėl pastebimas tiesioginis šių dviejų problemų tarpusavio ryšys. Tačiau dažnai yra diskutuojama dėl skurdo ir nedarbo sąryšio priklausomybės prieštaravimo. Darbo jėgos statusui nustatyti naudojami analizės vienetai yra individualūs, o skurdo tyrimuose pagrindinis dėmesys skiriamas pajamų vienetams. Taigi asmuo gali turėti mažas pajamas ir vis tiek nebūti nuskurdęs tol, kol kiti šeimos nariai turi pajamas, kuriomis dalijasi – to pakanka, kad šeima būtų laikoma gyvenančia aukščiau skurdo ribos. Buvimas bedarbiu nebūtinai reiškia gyvenimą žemiau ar aukščiau skurdo ribos.

W. I. Ukpere ir A. D. Slabert (2009) atlikto kokybinio tyrimo metu nustatė, jog egzistuoja teigiamas ryšys tarp nedarbo, šiuo metu paplitusio globalizacijos proceso, pajamų nelygybės ir skurdo. Šiam požiūriui pritaria ir P.V. Tsaliki (2009) - pastangos didinti darbo jėgos lankstumą liberalizuojant darbo rinką prisideda prie pajamų poliarizacijos ir padidėjusio skurdo lygio. Kitų autorių (Apergis ir kt., 2011) atlikto tyrimo duomenimis nustatyta, kad yra dvikryptis ryšys tarp skurdo ir pajamų nelygybės tiek trumpalaikiu laikotarpiu, tiek ilgalaikėje perspektyvoje. Trumpuoju laikotarpiu tiek pajamų nelygybė, tiek nedarbas turi teigiamą ir statistiškai svarbų poveikį skurdui. Verta pažymėti, kad egzistuoja ryšys ir tarp eksporto bei skurdo mažinimo. Kadangi eksporto ir skurdo santykis yra asimetriškas, todėl eksporto sumažinimas gali padidinti skurdą ir nedarbą. Vadinas, skurdo mažinimas turėtų būti įtrauktas į kiekvienos valstybės nacionalinio eksporto plėtros strategiją (Skae ir Barclay, 2007).

Iš tyrimų gausos nedarbo lygio ir skurdo klausimais reiktų paminėti ir J. Clifton ir J. Marlar (2011) „Gallup media“ tyrimą. Jo metu nustatyta, kad nėra reikšmingo sąryšio tarp nedarbo lygio ir BVP vienam gyventojui. Užimtumo augimas taipogi ne visada sumažina skurdą. Pastebima tendencija, kad „produktyviuose“ sektoriuose net nedaug didėjantis užimtumas mažina skurdą, tačiau „mažiau produktyviuose“ tam reikalingas didesnis užimtumo augimas (Hull, 2009).

Remiantis analizuotais darbais apibendrintai galima teigti, kad didesnis nedarbo lygis reiškia, jog yra daugiau bedarbių, kurie gali atsidurti žemiau skurdo ribos. Tačiau nedarbo ir skurdo ryšys yra sudėtingas reiškinytis ir turėtų būti analizuojamas ne tik pagal atskirose šalyse egzistuojančių sąlygų (ypač šeimų struktūrą) specifiką, bet taip pat ir pagal atskirus valstybėse esančius regionus. Ši problema labai aktuali ir Lietuvai, kur regionų socialiniai-ekonominiai išsivystymo netolygumai labai aiškiai pastebimi – 2011 m. duomenimis didžiausias nedarbo lygis Vilniaus apskrityje siekė 14,3 proc., tuo tarpu Utenos apskrityje - net 23,2 proc. (taigi buvo 8,9 proc. punkto tarpregioninis nedarbo lygio skirtumas). Ženkli diferenciacija vyrauja ir regioniniuose skurdo rodikliuose. Pastebėta tendencija, kad sulėtėjus ekonomikos augimui, kas ir įvyko šalyje pastaraisiais metais, buvo mažinamas darbo vietos ar darbo valandos mažesnę pridėtinę vertę kuriančiuose regionuose. Ir tik ekonomikai atsigaunant, šių regionų gyventojams atsirado didesnė galimybė sugrįžti į darbo rinką, išbristi iš skurdo, kartu mažėjant socialekonominiams skirtumams tarp regionų.

Nedarbas ir nusikalstamumas. Jau nuo senų laikų yra išvystyta priklausomybė tarp nedarbo lygio ir nusikalstamumo, nors nedarbas yra tik vienas iš nusikalstamumą įtakančių veiksnių. Yra manoma, kad nedarbas sukelia nusikaltimus. Mokslinėje literatūroje nedarbo lygio ir nusikalstamumo ryšys yra pakankamai plačiai analizuojamas. Dažniausiai tyrimuose (Elliott ir Ellingworth 1996; Fadaei-Tehrani, 1989; Raphael ir Winter-Ember, 2000; Šileika ir kt., 2001; Fougere ir kt., 2009; Tang, 2011) pastebima teigiama šių reiškinių sąsaja, tačiau ilguoju periodu ji nebūna labai nuosekli. C. F. Tang (2011) savo empiriniame tyrime pagal Johansen-Juselius integravimo testą nustatė, kad ilguoju laikotarpiu nusikaltimai koreliuoja su tokiais veiksniais, kaip nedarbas ir atvykstančių turistų skaičius.

Nedarbas tiesiogiai įtakoja ir recidyvizmą (Fadaei-Tehrani, 1989). Jeigu nedarbo lygis yra sumažinamas, sumažėja ir šių nusikaltimų skaičius (Fadaei-Tehrani ir Green, 2002). D. Fougere ir kt. (2009) analizavo jaunimo nedarbo ir nusikalstamumo priežastinius ryšius Prancūzijoje. Kova su jaunimo nedarbu iš tiesų padeda sumažinti turtinių ir su narkotikais susijusių nusikaltimų skaičių. Tuo tarpu kiti ekonominiai ar smurtiniai nusikaltimai mažiau koreliuoja su jaunimo nedarbu. C. Elliott ir D. Ellingworth (1996) ištyrė 11 713 namų ūkius Anglijoje ir Velse, siekdami nustatyti ar egzistuoja priežastinis ryšys tik tarp vyriškos lyties asmenų nedarbo lygio ir nusikalstamumo. Regioniniu lygmeniu buvo nustatyta, kad vyriškos lyties asmenų nedarbo lygis įtakoja nusikaltimus, ir pirmiausia - susijusius su nekilnojamu turtu ar nuosavybe.

Nedarbo lygio ir nusikalstamumo ryšys yra tiriamas ir Lietuvos mokslininkų darbuose. 2001 m. LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos užsakymu atlikus tyrimą „Nuteistų asmenų socialinių bei profesinių poreikių sociologinis tyrimas“ (tyrimo vadovas prof. habil. dr. A. Šileika) nustatyta, kad nedarbas yra vienas pagrindinių veiksnių, sąlygojančių nusikalstamą veiklą. Net 52 proc. respondentų, prieš patekdami į laisvės atėmimo įstaigą nedirbo. Iš jų net 58 proc. - buvę ilgalaikiai bedarbiai (neturėję darbo daugiau nei 12 mėnesių). Tarp jų net 43 proc. neturėjo darbo daugiau nei 2 metus. Paskutiniuosius metus bausmę atliekantys asmenys norėtų, kad jiems išėjus į laisvę, valstybė suteiktų materialinę paramą, padėtų susirasti darbą bei susitvarkyti dokumentus. Tyrimas taip pat parodė, kad grįžę iš įkalinimo įstaigų asmenys turi gerokai daugiau problemų bandydami įsidarbinti, negu kitos bedarbių grupės. Dažniausiai tai neturintys profesijos, žemą bendrą išsilavinimą turintys asmenys, kurių teistumas dar labiau mažina jų patrauklumą darbdaviams. Panašaus požiūrio laikosi ir kitų šalių autoriai. Pavyzdžiui, S. Raphael ir R. Winter-Ember (2000) teigia, jog padariusio nusikaltimą žmogaus galimybės įsidarbinti yra mažesnės, o loginę prielaidą, kad nedarbas yra esminis nusikalstamumo veiksnys.

Skurdas ir nusikalstamumas. Skurdo poveikį nusikalstamumui galima paaiškinti įvairiomis priežastimis. Skurdas gali sukelti didesnę ar mažesnę stresą, o tai, savo ruožtu, gali paskatinti individą įvykdyti vagystę, apiplėšimą ar kitą smurtinį nusikaltimą. Nusikalstami veiksmai yra būdas

skurstantiems žmonėms įgyti ekonomines gėrybes, kurių jie negali gauti teisėtai. Dažnai jėga ar grasinimai jiems gali padėti gauti daugiau gėrybių, o tai skatina atlikti ypač žiaurius smurtinius nusikaltimus. Daugeliui žmonių, ypač nuskurdusių, iš nusikaltimų gaunamos gėrybės gali nusverti su jo atlikimu susijusią riziką, todėl galima manyti, kad skurdas turėtų didinti nusikalstamumo lygį.

Daug dėmesio skurdo ir nusikalstamumo problemoms skyrė R. Fadaei-Tehrani (1989-2002). Jo atlikti tyrimai parodė, kad oficialus nusikalstamumo lygis yra beveik visada didesnis tarp skurstančiųjų. Neturtingi žmonės yra dažniau suimami ir nuteisiami už padaromus nusikaltimus. Kitais žodžiais tariant, sprendimas padaryti nusikaltimą remiasi egocentriškos sąnaudų ir naudos analizės vertinimais ir psichologiniais elementais. Asmenys dažnai turi priimti sprendimus, kokia veikla (legalia ar nelegalia) užsiimti. Šį klausimą nagrinėjo ir kiti autoriai, tačiau jų tyrimai buvo labiau specializuoti - siekiantys įrodyti, kad skurstančiose šeimose augantys vaikai turi didesnę polinkį daryti nusikaltimus, nei augantys pasiturinčiose šeimose (Griggs ir Walker, 2008). J. Griggs ir R. Walker (2008) ištyrė vaikų augimo skurde poveikį tolimesnei jų raidai. Sąryšis tarp vaikų gyvenančių skurde ir vėlesnio jų elgesio yra akivaizdus. Tokie vaikai turi didesnę polinkį užsiimti rizikingesne veikla, anksti pradėti rūkyti, tapti agresyvesniais ir būti linkusiais į nusikaltimus. Taigi kaip rodo ir S. K. Wong (2007) tiriamojo darbo rezultatai, nusikalstamumas yra įtakojamas skurdo, taipogi - per šeimos disfunkciją. Pagal tai, jo nuomone, galima išskirti dvi pagrindines modelių grupes:

1) *Darbo modeliai* – jie pasižymi tuo, kad sprendimas verstis nelegalia veikla sąlygoja sprendimą, kokia savo turto dalimi norima rizikuoti. Todėl iš nelegalios veiklos gauti rezultatai turi būti išreikšti piniginiu ekvivalentu;

2) *Laiko paskirstymo modeliai* – jiems būdinga tai, kad nelegali veikla sunaudoja daug laiko, o jos pasekmės nėra determinuotos. Vadovaujantis šiuo požiūriu, dalyvavimas neteisėtoje veikloje yra laikomas, šio autoriaus nuomone, „darbo jėgos pasiūla su neaiškiomis pasekmėmis“.

Taigi visumoje skurdo ir nusikalstamumo ryšys yra neginčytinas, nes tie, kurie kenčia skurdą, nepriteklių, gali dažniau atimesti teises ir socialines normas. Tačiau pabrėžtina, kad skurdžiausios šalys ir skurdžiausi žmonės nebūtinai turi polinkį į nusikaltimus. Pagal saugumą Centrinėje Amerikoje pirmauja turtingiausia ekonominiu požiūriu šalis Kosta Rika ir viena skurdžiausių - Nikaragva (Crime and development in Central America, 2007). H. Zhao ir kt. (2002) pateiktame darbe buvo sukurtas matematinis modelis, tiriantis skurdo ir nusikalstamumo dinamiką. Nustatyta, kad vyriausybės intervencijos bei nusikalstamos veiklos kontroliavimas ir skurdžiose šalyse neretai gali sumažinti nusikalstamumą, o taipogi – sušvelninti skurdo problemą.

Įdomūs tyrimai, atskleidžiantys, kaip skurdas įtakoja su nuosavybe nesusijusius nusikaltimus, konkrečiai - terorizmą. Šią sritį tyrinėjo B. Kreuger ir J. Malečkova (2003). Minėti mokslininkai, nagrinėdami skurdo ir terorizmo tarpusavio ryšius, nustatė, kad galimas ryšys tarp skurdo ir

terorizmo yra netiesioginis ir labai silpnas. Nustatyta, jog savižudžiai palestiniečiai sprogdintojai dažniau yra kilę iš pasiturinčių šeimų, nei nepasiturinčių. Antra vertus, skurdas nacionaliniu lygmeniu gali netiesiogiai paveikti terorizmą per ekonomines sąlygas ir politinį nestabilumą.

Apibendrinant skurdo ir nusikalstamumo sąryšį tiriančių autorių nuomones, teigtina, jog šio sąryšio stiprumas priklauso nuo nusikaltimo pobūdžio. Stipriausiai skurdas koreliuoja su nuosavybe susijusiais nusikaltimais. Be to, vaikai, užaugę skurde, yra labiau linkę daryti nusikaltimus, nei skurdo nepatyrę. Taipogi pažymėtina, kad skurdas ir terorizmas nėra stipriai ar tiesiogiai susiję. Kartu pabrėžtina, jog skurdo ir nusikalstamumo tarpusavio ryšiai taip pat priklauso ir nuo konkrečios šalies ypatumų, kurioje šie ryšiai tiriami.

Nedarbas, skurdas ir nusikalstamumas. Šiame darbe nagrinėjama triadai kaip priežastinei – pasekminei socialekonominių procesų grandinei (nedarbas – skurdas - nusikalstamumas) tyrinėti mokslinėje literatūroje skiriama aiškiai nepakankamai dėmesio. Galima išskirti du darbus (Gillani ir kt., 2009; Van er Spuy ir Röntsch, 2008), kuriuose analizuojami šių visų trijų elementų sąryšiai). S. Y. Gillani ir kt. (2009) atliktame tyrime siekiama išsiaiškinti, ar skurdas, ar nedarbas lemia nusikalstamumo didėjimą Pakistane. Jų duomenų analizės rezultatai rodo, jog tiek nedarbas, tiek skurdas sąlygoja nusikalstamumą. Didėjantis nedarbo lygis mažina gaunamas pajamas – būtent tai ir skatina žmones vykdyti nusikaltimus. Tačiau ne tik mažos pajamos, bet ir didėjanti infliacija skatina individą peržengti savo moralines ribas. R. Van er Spuy ir R. Röntsch (2008) tyrimų duomenimis, Afrikoje dauguma apklaustųjų mano, kad nusikaltimai yra įtakojami skurdo ir nedarbo, kartu pabrėžiant „socialinio paralyžiaus“ ir „pilietinio neveiksnumo“ problemas. Atskirai reikia pažymėti, kad socialinės atskirties procesai taipogi dažniausiai siejami su bedarbyste, skurdo ir nusikalstamumo atitinkamu lygiu konkrečioje šalyje. Antra vertus, atskirties grupių plėtrą lemia ir pačių šalies piliečių požiūris į šiuos reiškinius bei jų gyvenamoji vieta (Lietuvos narystės ES poveikis visuomenės struktūrai, 2004).

Apibendrinant galima teigti, jog darbe nagrinėjama triadai kaip priežastinei – pasekminei socialekonominių procesų grandinei (nedarbas – skurdas - nusikalstamumas) mokslinėje literatūroje skiriama aiškiai nepakankamai dėmesio. Šių socialekonominių kategorijų sąryšis užsienio ir mūsų šalies autorių darbuose nėra plačiai išnagrinėtas – dažniau tiriami specifiniai ryšiai tik tarp dviejų iš šių kategorijų kas ir sąlygoja minėtos triados tyrimo aktualumą. Tačiau ir iš neskaitlingų darbų išplaukia neabejotina išvada apie tvirtą tiesioginį ryšį tarp šių procesų. Taigi kitoje šio magistro baigiamojo darbo dalyje atliekamas nedarbo, skurdo ir nusikalstamumo 2005-2011 m. Lietuvoje sąryšių tyrimas socialekonominiu aspektu.

2. NEDARBO, SKURDO IR NUSIKALSTAMUMO 2005-2011 M. LIETUVOJE SĄRYŠIŲ TYRIMAS

Teorinė nedarbo, skurdo ir nusikalstamumo teorinių klausimų analizė parodė, jog šių procesų sąryšis nevisada nuoseklus. Tokiu atveju analizuojamų socialekonominių procesų sąryšiai koreliuos menkai. Šalies išsivystymo lygis ir nagrinėjamo laikotarpio trukmė yra pagrindiniai veiksniai, lemiantys šių socialekonominių procesų grandinės nuoseklumą, todėl atliekant specifinių ryšių tarp dviejų iš šių kategorijų (nedarbo ir skurdo, nedarbo ir nusikalstamumo, skurdo ir nusikalstamumo) bei šių procesų triados (nedarbas – skurdas – nusikalstamumas) sąryšių tyrimą Lietuvos atveju, visų pirma būtina įsitikinti turimų statistinių duomenų tinkamumu. Šiam tikslui pasiekti, pasinaudojant ekonometriniais metodais, atliekamas žvalgomasis tyrimas, kurio rezultatai leis pasirinkti tinkamą tyrimo metodiką.

2.1. Žvalgomasis tyrimas

Darbe naudojami nedarbo lygio, skurdo rizikos lygio ir nusikalstamumo 2005-2011 m. Lietuvoje duomenys, kadangi analizuoti ilgesnį laikotarpį neleidžia skurdo rizikos lygio duomenų trūkumas. Statistikos departamentas prie LR Vyriausybės iki 2004 m. skurdo rizikos lygio rodikliui skaičiuoti naudojo namų ūkių biudžetų tyrimo informaciją apie disponuojamąsias pajamas pinigais ir natūra. Nuo 2005 m. skurdo rizikos lygio rodikliui apskaičiuoti buvo pradėti naudoti „Pajamų ir gyvenimo sąlygų tyrimo duomenys“. Dėl tyrimų metodinių skirtumų ir skirtingų disponuojamų pajamų apibrėžimų, skurdo rizikos rodikliai 2000-2004 m. laikotarpiu nėra visapusiškai palyginami su 2005-2011 m. laikotarpio skurdo rizikos duomenimis, todėl atliekant nedarbo, skurdo ir nusikalstamumo triados arba dviejų iš šių kategorijų sąryšio Lietuvoje žvalgomąjį ekonometrinių tyrimą, naudojami 2005-2011 m. duomenys.

Pirmiausia atlikta *nedarbo ir skurdo 2005-2011 m. pagal gyvenamąją vietovę statistinė analizė*: SSPS programa (Statistical Package for the Social Sciences - Statistikos paketas socialiniams mokslams) įvertintas reikšmių skaičius, mediana, moda, vidutinis kvadratinis nuokrypis, dispersija, minimumas, maksimumas. 6 lentelėje pateikti nedarbo lygio (proc.) ir skurdo rizikos lygio (proc.) mieste ir kaime aprašomosios statistikos rodiklių įverčiai, apskaičiuoti pasinaudojant 1 priede esančios 1 lentelės duomenimis.

Aprašomosios statistikos rodiklių įverčiai

		Nedarbo lygis mieste (proc.)	Nedarbo lygis kaime (proc.)	Skurdo rizikos lygis mieste (proc.)	Skurdo rizikos lygis kaime (proc.)
N	Reikšmių skaičius	7	7	7	7
	Praleistos reikšmės	0	0	0	0
Vidurkis		343	12,100	14,071	32,214
Mediana		8,600	7,600	13,600	32,700
Moda		4,2 ^a	4,4 ^a	14,7	28,4 ^a
Vidutinis kvadratinis nuokrypis		4,5077	7,8566	1,2038	2,0988
Dispersija		20,320	61,727	1,449	4,405
Minimumas		4,2	4,4	12,7	28,4
Maksimumas		16,0	22,4	16,2	34,6

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

Kadangi nagrinėjamas 2005-2011 m. laikotarpis, abiejų rodiklių laiko eilučių reikšmių skaičius yra 7.

Apskaičiuoti nagrinėjamų laiko eilučių aritmetiniai vidurkiai parodė, jog vidutinis nedarbo lygis per nagrinėjamąjį laikotarpį mieste buvo lygus 9,34 proc., kaime – 12,1 proc. Vidutinis skurdo rizikos lygis mieste – 14,07 proc., kaime – 32,21 proc.

Modos skaičiavimai parodė, jog tokia pati rodiklio reikšmė pastebima tik skurdo rizikos lygio mieste rodiklių tarpe (2009 m. ir 2011 m. – 14,7 proc.), o nedarbo lygio (proc.) 2005-2011 m. laiko eilutėje pasikartojančių reikšmių neužfiksuota.

Medianos skaičiavimai atskleidė, jog nedarbo lygio (proc.) mieste laiko eilutės vidurinė reikšmė lygi 8,6, kaime – 7,6. Skurdo rizikos lygio (proc.) mieste – 13,6, kaime – 32,7.

Vertinant nedarbo lygio (proc.) ir skurdo rizikos lygio (proc.) vidutinius kvadratinius nuokrypius pastebėta, jog nedarbo lygio (proc.) reikšmės 2000-2011 m. buvo beveik 4 kartus daugiau nutolusios nuo vidurkio, lyginant su skurdo rizikos lygio (proc.) reikšmėmis (atitinkamai: mieste - 4,5077 ir 1,2038; kaime - 7,8566 ir 2,0988). Atitinkamai gautos dispersijos (nedarbo lygio (proc.) mieste – 20,32, skurdo rizikos lygio (proc.) mieste – 1,449; nedarbo lygio (proc.) kaime – 61,727, skurdo rizikos lygio (proc.) kaime – 4,405) atspindinti labiausiai tikėtiną eilinio šių rodiklių matavimo vertės nukrypimą nuo jų aritmetinio vidurkio.

Nustatyta, jog mažiausios nedarbo lygio (proc.) reikšmės mieste ir kaime nagrinėjamu laikotarpiu užfiksuotos 2007 m. (atitinkamai 4,2 proc. ir 4,4 proc.). Šie metai pasižymėjo sparčiu ekonomikos augimu ir gali būti vadinami „prieškriziniais“ metais. Tuo tarpu didžiausios šio rodiklio reikšmės (atitinkamai 16,0 proc. ir 22,4 proc.) buvo 2010 m., kuomet šalyje vyravo ekonominis nuosmukis.

Mažiausia skurdo rizikos lygio (proc.) reikšmė mieste pastebėta 2007 m. (12,7 proc.), kaime – 2010 m. (28,4 proc.). Didžiausia šio rodiklio vertinė išraiška mieste užfiksuota 2010 m. (16,2 proc.), kaime – 2005 m. (34,6 proc.).

Siekiant nustatyti, kokią skurdo rizikos lygio pokyčio dalį nulemia nedarbo lygio kaita, o kokią neįvertinti veiksniai, atliekamas šių duomenų *determinacijos koeficiento reikšmingumo tikrinimas*. Skaičiuojant determinacijos koeficientus, nedarbo lygio (proc.) ir skurdo rizikos lygio (proc.) rodikliai mieste ir kaime vertinami atskirai – pirmiausia nagrinėjami nedarbo lygio (proc.) ir skurdo rizikos lygio (proc.) rodikliai mieste, po to – kaime.

1 priedo 2 lentelėje pateiktos nedarbo lygio (proc.) ir skurdo rizikos lygio (proc.) rodiklių mieste determinacijos koeficientų reikšmės. Determinacijos koeficientas $R^2=0,925$. Galima teigti, jog 92,5 proc. skurdo rizikos lygio dalies pokyčio nulemia nedarbo lygio kaita, o kitus 7,5 proc. - neįvertinti veiksniai. Modelis statistiškai reikšmingas, jei apskaičiuota reikšmė iš „Anova“ lentelės ((1 priedo 4 lentelė), kuri lygi $F=61,978$), bus didesnė už kritinę F reikšmę kuri randama pasinaudojant „Microsoft Excel“ funkcija FINV, kai tikimybė lygi 95%.

$$\text{FINV}(1-0,95;k;n-k-1)$$

$$\text{FINV}(1-0,95;1;5)=6,607891$$

$F > F_{\text{kritinė}} (61,978 > 6,607891)$, vadinasi, modelis statistiniu požiūriu yra reikšmingas.

Toliau skaičiuojamos nedarbo lygio (proc.) ir skurdo rizikos lygio (proc.) kaime rodiklių determinacijos koeficientų reikšmės. 1 priedo 3 lentelės duomenimis, determinacijos koeficientas $R^2=0,611$. Galima teigti, jog 61,1 proc. skurdo rizikos lygio dalies pokyčio kaime nulemia nedarbo lygio kaita, o kitus 38,9 proc. - neįvertinti veiksniai.

Modelis statistiškai reikšmingas, jei apskaičiuota reikšmė (iš „Anova“ lentelės (1 priedo 4 lentelė), kuri lygi $F=7,846$), bus didesnė už kritinę F reikšmę kuri randama pasinaudojant „Microsoft Excel“ funkcija FINV, kai tikimybė lygi 95%.

$$\text{FINV}(1-0,95;1;5)=6,607891$$

$F > F_{\text{kritinė}} (7,846 > 6,607891)$, vadinasi, modelis statistiniu požiūriu yra taip pat (tik mažiau) reikšmingas, kaip ir nedarbo lygio ir skurdo rizikos lygio mieste atveju. Mažesnę reikšmingumą galima paaiškinti tuo, kad kaimo gyventojai dažniau verčiasi žemės ūkiu ir maistui naudoja nuosavuose ūkiuose išaugintas gėrybes (daržoves, mėsos produktus), ir nepaisant didesnio nedarbo lygio nei mieste, nepatiria pernelyg didelio skurdo.

Akaikės ir Švarco kriterijai. Kuo šie rodikliai mažesni, tuo modelis tinkamesnis.

Akaikės kriterijus (nedarbo ir skurdo rizikos lygio mieste atveju):

$\ln(\text{AIC})=2k/n+\ln(\text{RSS}/n)$; k –nepriklausomų kint. sk.+1, $\text{RSS}=0,649$ (iš 1 priedo 2 „ANOVA“ lentelės); $n=7$

$$\ln(\text{AIC})=2*2/7+\ln(0,649/7)=0,571429+\ln(0,09271)=-2,28552.$$

Akaikės kriterijus (nedarbo ir skurdo rizikos lygio kaime atveju):

$\ln(\text{AIC})=2k/n+\ln(\text{RSS}/n)$; k –nepriklausomų kint. sk.+1, $\text{RSS}=10,286$ (iš 1 priedo 5 „ANOVA“ lentelės); $n=7$

$$\ln(\text{AIC})=2*2/7+\ln(10,286/7)=0,571429+\ln(1,469429)= 0,956303$$

Švarco kriterijus (nedarbo ir skurdo rizikos lygio mieste atveju):

$\ln(\text{SIC})=k/n+\ln(n)+\ln(\text{RSS}/n)$; k –nepriklausomų kint. sk., $\text{RSS}=0,649$ (iš 1 priedo 2 lentelės „ANOVA“); $n=7$

$$\ln(\text{SIC})=1/7+\ln(7)+\ln(0,649/7)= -0,28947$$

Švarco kriterijus (nedarbo ir skurdo rizikos lygio kaime atveju):

$\ln(\text{SIC})=k/n+\ln(n)+\ln(\text{RSS}/n)$; k –nepriklausomų kint. sk., $\text{RSS}=10,286$ (iš 1 priedo 5 lentelės „ANOVA“); $n=7$

$$\ln(\text{SIC})=1/7+\ln(7)+\ln(10,286/7)= 2,473641$$

Pagal Akaikės ir Švarco kriterijus nedarbo lygio ir skurdo rizikos lygio mieste atveju modelis yra priimtinesnis, negu šių rodiklių kaime atveju, tačiau analizei visi duomenys yra tinkami.

Toliau modelis tikrinamas *Studento kriterijumi*, t.y. patikrinama, ar b_2 yra statistiškai reikšmingi. Nedarbo lygio ir skurdo rizikos lygio mieste atveju modelis statistiškai reikšmingas, jei apskaičiuota reikšmė $t=7,873$ (iš 1 priedo 4 lentelės „Coefficients“) yra didesnė už kritinę t reikšmę, kuri randama pasinaudojant „Microsoft Excel funkcija TINV, kai tikimybė lygi 95%. $\text{TINV}(1-0,95;n-2)=\text{TINV}(0,05;5-2)$. $t > t_{\text{kritinė}} (7,873 > 2,570582)$, vadinasi, modelis statistiniu požiūriu yra reikšmingas.

Nedarbo lygio ir skurdo rizikos lygio kaime atveju modelis statistiškai reikšmingas, jei apskaičiuota reikšmė $t= -2,801$ (iš 1 priedo 7 lentelės „Coefficients“) yra didesnė už kritinę t reikšmę, kuri randama pasinaudojant „Microsoft Excel“ funkcija TINV, kai tikimybė lygi 95%. $t > t_{\text{kritinė}} (-2,801 < 2,570582)$, vadinasi, modelis statistiniu požiūriu yra nereikšmingas. Taigi tik pirmuoju (nedarbo lygio ir skurdo rizikos lygio mieste) atveju galima sudaryti regresijos lygtį.

Nedarbo lygio ir skurdo rizikos lygio mieste regresijos lygties bendras pavidalas toks:

$$Y_i = b_1 + b_2 X_i + \varepsilon_i; \quad b_1 = 11,671; \quad b_2 = 0,257 \text{ (iš 1 priedo 4 lentelės „Coefficients“), lygtis tokia:}$$

$$\underline{Y_i = 11,671 + 0,257 X_i}$$

$X_i = 0$; $Y_i = 11,671$ – esant nuliniam nedarbo lygiui, skurdo rizikos lygis mieste būtų lygus 11,671 proc., tačiau pagal ekonomikos teoriją, nedarbas yra neišvengiamas, nes visiško užimtumo, net ir esant ekonomikai pusiausvyroje ties potencialiojo nacionalinio produkto (PNP)³ tašku, būti negali. Ekonomistai natūraliuoju nedarbo lygiu bendruoju atveju laiko 4-6% nedarbo lygį, taigi

---

³ Potencialusis nacionalinis produktas (PNP) - materialinių prekių ir paslaugų gamybos apimtis, pasiekta išsėmus visus gamybos veiksnius.

toliau apskaičiuojamas skurdo rizikos lygis proc. esant žemutinei (4 proc.) ir aukštutinei (6 proc.) natūraliojo nedarbo reikšmei.

$$X_i=4 \text{ proc.}; Y_i=11,671+0,257*4,0=12,70 \text{ proc.}$$

$$X_i=6 \text{ proc.}; Y_i=11,671+0,257*6,0=13,21 \text{ proc.}$$

Sudarius regresijos lygtį ir ja naudojantis atlikti skaičiavimai parodė, jog esant natūraliajam nedarbo lygiui, skurdo rizikos lygis mieste siektų 12,70-13,21 proc.

Sudaryto modelio įvertinimo kokybė. Toliau įvertinama nedarbo lygio ir skurdo rizikos lygio mieste modelio kokybė, apskaičiuojant vidutinę procentinę absoliutinę paklaidą (MAPE). Skaičiavimai parodyti 1 priedo 8 lentelėje. MAPE lygi 3,66 proc. Sudarytas modelis yra kokybiškas, nes MAPE neviršija 10 proc.

Apskaičiuojame ir interpretuojame vidutinį elastingumo koeficientą:

$$E = F'(x) * \frac{\bar{x}}{\bar{y}}$$

$$Y_i = 11,671 + 0,257X_i$$

$$F'(x) = 0,257$$

$$\bar{x} = 9,342857$$

$$\bar{y} = 14,07143$$

$$E = 0,257 * 9,342857 / 14,07143 = 0,1706$$

Galima teigti, jog nedarbo lygiui mieste padidėjus 1 proc. punktu, skurdo rizikos lygis padidėtų 0,1706 proc. punkto.

Nedarbo, skurdo ir nusikalstamumo Lietuvoje 2005-2011 m. duomenų su išskirtimis nustatymas. Toliau tiriama, kaip nedarbo lygis (proc.) ir skurdo rizikos lygis (proc.) įtakoja nusikalstamų veikų skaičių, tenkantį 100 tūkst. gyventojų Lietuvoje 2005-2011 m. (duomenys pateikti 2 priedo 1 lentelėje). Apskaičiuotos išskirtys pagal stebėjimo įtakos indekso, standartizuotos liekanos ir Kuko mato metodus. SSPS programa atlikti skaičiavimai pateikti 2 priedo 1 paveiksle. Pirmiausia išskirčių ieškota pagal Kuko matą, kurį rodo SSPS stulpelis COO_1. Šiame stulpelyje esančios reikšmės negali būti didesnės už D1, kuris randamas pasinaudojant „Microsoft Excel“ funkcija FINV, kai tikimybė lygi 95%.

$$\text{FINV}(0,5; \text{neprikl.kint.}+1; \text{steb.sk.}-\text{neprikl.kint.}-1)$$

$$\text{FINV}(1-0,95; 2+1; 7-2-1) = \text{FINV}(1-0,95; 3; 4) = 0,0940534$$

Apskaičiuotas $D_1 = 0,0940534$ parodė, jog išskirčių pagal Kuko matą nėra.

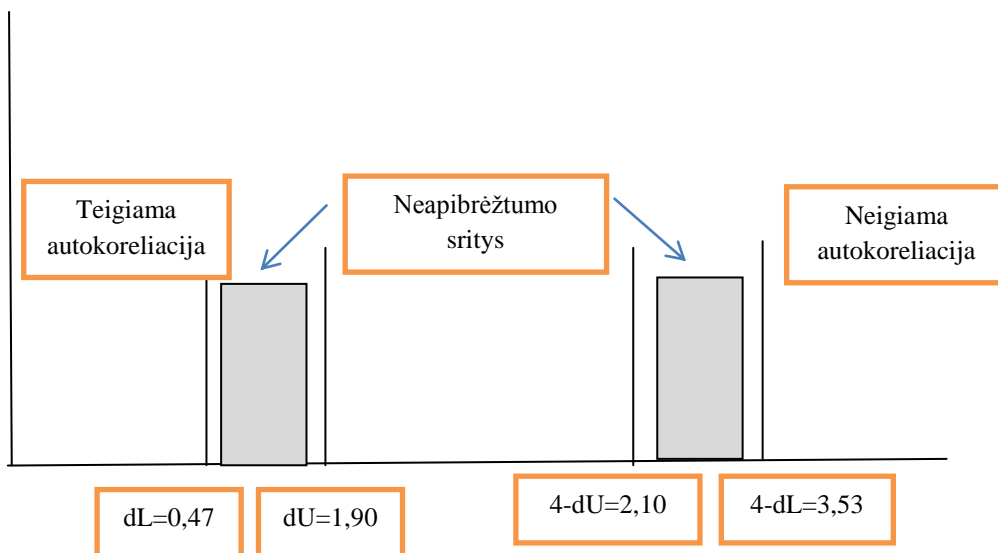
Toliau išskirčių ieškoma pagal stebėjimo įtakos indeksą. Jį parodo SSPS stulpelis LEV_1 (2 priedo 1 paveikslas). Šiame stulpelyje esančios reikšmės negali būti didesnės už h_i , kuris

apskaičiuojamas Excel $(2*(neprikl.kint.+1))/steb.sk.$; $(2*(2+1))/7=6/7=0,8571428$. Apskaičiuotas $h_i=0,8571428$ parodė, jog išskirčių pagal stebėjimo įtakos indeksą nėra.

Pritaikomas ir standartizuotos paklaidos metodas: čia 2 priedo 2 lentelės „Casewise Diagnostics“ Std. Residual stulpelio reikšmės negali būti didesnės už $|3|$. Patikrinus Std. Residual stulpelį, išskirčių nerasta. *Apibendrinant galima teigti, jog ištyrus nedarbo, skurdo ir nusikalstamumo 2005-2011 m. Lietuvoje duomenis, išskirčių nerasta.*

Šapiro-Vilko testas. Toliau siekiama išsiaiškinti, ar skirstinys normalusis. SPSS programoje atlikus reikiamas komandas, normalumo testas (2 priedo 3 lentelė) parodė, jog skirstinys normalusis, nes $p=0,994>0,05$, taigi koreliacijos koeficientas skaičiuojamas pagal Pirsono metodą. Pagal Kolmagorovo-Smirnovo testą, $p=0,20>0,05$ - šis kriterijus taip pat neprieštarauja normalumo prielaidai, tačiau jį tikslingiau naudoti, jei duomenų imtis didelė.

Autokoreliacija. Nustatyta, kad Durbin - Watson reikšmė lygi 1,293 (žr. 2 priedo 3 lentelę „Model Summary“). Iš lentelės randamos dL ir dU reikšmės. Kai $n=7$, $k=2$, $\alpha = 95\%$, $dL= 0,47$, o $dU=1,90$. Apskaičiuojama $4-dL$ ir $4-dU$: $4-0,47=3,53$ ir $4-1,90=2,10$ ir pavaizduojama grafiškai.

1 pav. Autokoreliacijos nustatymas nedarbo, skurdo ir nusikalstamumo 2005-2011 m. duomenyse

Šaltinis: sudaryta autorės pagal Statistikos departamento prie LR Vyriausybės duomenis

Pagal sudarytą modelį Durbin-Watson reikšmė patenka į neapibrėžtumo sritį.

Multikolinearumas. SPSS programa apskaičiuojamas Pirsono koeficientas („Correlations“ 2 priedo 5 lentelė) tarp nedarbo lygio ir skurdo rizikos lygio Lietuvoje - jis lygus 0,504. Kadangi šis koeficientas nėra didesnis už $|0,8|$, galima teigti, jog modelis multikolinearumu nepasižymi.

VIF statistika. Duomenys šiam testui atlikti randami 2 priedo 5 lentelės „Coefficients“ VIF stulpelyje. Jei $VIF(X_j)<4$, duomenys tarpusavyje nekoreliuoja. Taip ir yra šiuo atveju, kadangi $VIF=1,34$.

Heteroskedastiškumas. Atliekame pagal Golfield-Quandt testą, turimus duomenis perskiriant perpus ir pašalinant vidurinį stebėjimo atvejį (rodiklį), kadangi stebėjimų skaičius yra nelyginis. Pirmiausia duomenys "Excel" programa surūšiuojami mažėjimo tvarka pagal kiekvieną kintamąjį (x) ir pašalinama po 1 viduriniąją eilutę. Kadangi šiuo atveju yra 2 kintamieji, tai 2 kartus rūšiuojami duomenys ir 2 kartus pašalinama po viduriniąją eilutę. Pirmiausia išrūšiuojama pagal nedarbo lygį, paskui pagal skurdo rizikos lygį. Gaunami 2 poaibiai po 3 reikšmes, todėl tolimesnių veiksmų buvo nuspręsta atsisakyti dėl pernelyg menko stebėjimų skaičiaus.

Atlikus nedarbo, skurdo ir nusikalstamumo Lietuvoje 2005-2011 m. duomenų su išskirtimis analizę pagal stebėjimo įtakos indekso, standartizuotos liekanos ir Kuko mato metodus, išskirčių nerasta. Šapiro - Vilko testas parodė, jog skirstinys normalusis. Kolmagorovo-Smirnovo testą, p kriterijus neprieštarauja normalumo prielaidai. Nustatyta, kad modelis multikolinearumu nepasižymi, duomenys tarpusavyje nekoreliuoja.

Regresijos modelio sudarymas. 2 priedo 6 lentelėje "Coefficients" suradus "Unstandardised Coefficients" grafą ir joje esančias B koeficiento reikšmes, sudaroma regresijos lygtis:

$$Y = -2882,742 - 3,760 \cdot X_1 + 265,881 \cdot X_2; \text{ kur}$$

Y- nusikalstamų veikų skaičius, tenkantis 100.000 gyventojų (vnt.);

X₁- nedarbo lygis (proc.);

X₂- skurdo rizikos lygis (proc.).

Sudaryto regresijos modelio reikšmingumo nustatymas. Siekiant patikrinti sudaryto modelio reikšmingumą, žiūrima į 2 priedo 4 lentelės „Model Summary” reikšmes - daugialypės koreliacijos koeficientą R=0,859; determinacijos koeficientą R²=0,739 ir determinacijos koeficientą modelio tinkamumui R²=0,608. Pagal determinacijos ir pataisytą determinacijos koeficientus galima teigti, jog pasirinktas regresijos modelis yra tinkamas. Daugialypės koreliacijos koeficientas rodo, jog nusikalstamų veikų, tenkančių 100.000 gyventojų skaičių stipriai įtakoja pasirinkti kintamieji.

Norint įsitikinti, ar determinacijos koeficiento reikšmė tinkama, ir ar ji atspindi tikrąją priklausomybę tarp priklausomo ir nepriklausomų kintamųjų, ją patikrinsime Fišerio kriterijumi.

Modelis statistiškai reikšmingas, jei apskaičiuota reikšmė (iš 2 priedo 7 lentelės „Anova”), kuri lygi F=5,649), bus didesnė už kritinę F reikšmę, kuri randama pasinaudojant „Microsoft Excel“ funkcija FINV, kai tikimybė lygi 95%.

$$FINV(1-0,95;2;n-k-1)=FINV(1-0,95;2;4)= 6,944$$

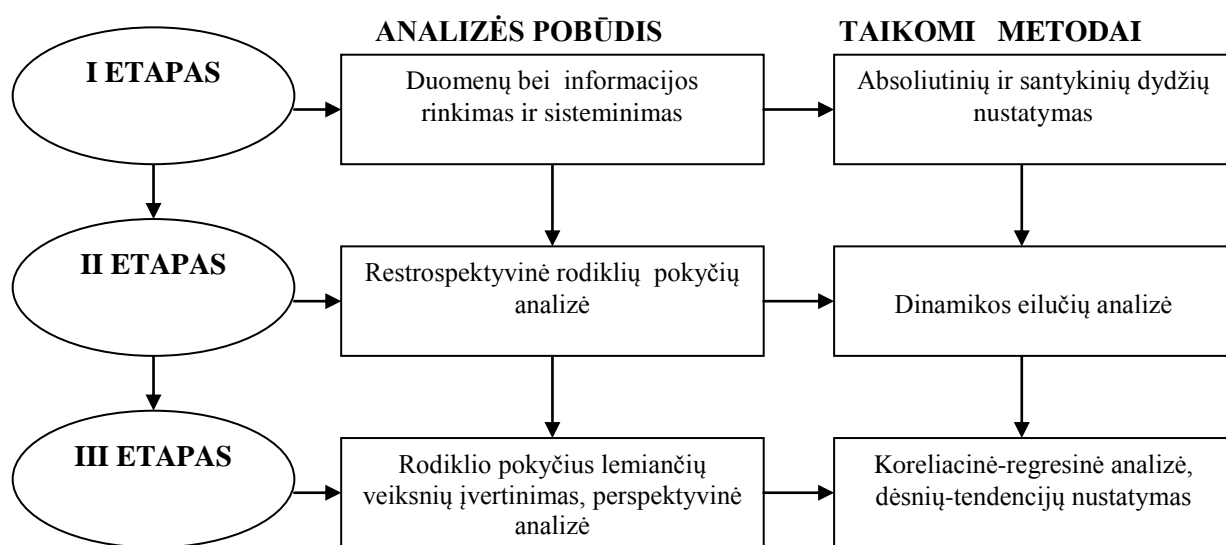
Kadangi F reikšmė yra mažesnė už F_{kritinė} reikšmę, yra apylygės (F=5,649; F_{krit.}= 6,944), galima teigti, kad statistiniu požiūriu modelis nėra reikšmingas.

Nedarbo, skurdo ir nusikalstamumo sąryšio regresijos modelio prielaidų tikrinimas parodė, kad nusikalstamų veikų skaičius, tenkantis 100.000 gyventojų (vnt.) ne visada tiesiogiai priklauso nuo nedarbo lygio (proc.) ir skurdo rizikos lygio (proc.), tai reiškia, jog ne visada darbo neturintis

ar skurstantis žmogus bus linkęs daryti nusikalstamas veikas, nes šių procesų sąveiką įtakoja ir kiti neišmatuojami veiksniai (pvz., moralė, įsitikinimai ir pan.). Todėl atliekant šių socialekonominių procesų tyrimą vertėtų daugiau gilintis ne į konkrečius dydžius, o į dėsnius-tendencijas.

2.2. Tyrimo metodika ir jos pagrindimas

Išnagrinėjus nedarbo, skurdo ir nusikalstamumo sąryšių teorinius klausimus bei atlikus šių socialekonominių procesų žvalgybinį tyrimą, pasinaudojant Statistikos departamento prie LR Vyriausybės duomenimis, atliktas šių rodiklių sąryšių 2005-2011 m. Lietuvoje tyrimas. Šiam tikslui įgyvendinti skirtas tyrimo modelis pateikiamas 2 paveiksle.

2 pav. Nedarbo, skurdo ir nusikalstamumo 2005-2011 m. Lietuvoje sąryšių tyrimo modelis

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

Pirmame etape atliekamas antrinių duomenų bei informacijos rinkimas ir sisteminimas. Atliekant analizę, pirmiausia naudojami tokie absoliutiniai rodikliai: nedarbo lygis, skurdo rizikos lygis, užregistruotų nusikalstamų veikų skaičius (vnt.), tenkantis 100 000 gyventojų visoje Lietuvoje, pagal teritoriją (regionus) bei gyvenamąją vietovę pjūvyje miestas – kaimas. Analizuojant skurdo ir nusikalstamumo sąryšį, šis rodiklis tiriamas nusikalstamas veikas išskaidant pagal jų pobūdį. Darbe analizuojamas 2005-2011 metų laikotarpis, kadangi ankstesnių nei 2005 m. skurdo ir statistinių duomenų Statistikos departamentas prie LR Vyriausybės nepateikia. Iki 2004 m. skurdo rizikos lygio rodikliui skaičiuoti buvo naudojama namų ūkių biudžetų tyrimo informacija apie disponuojamąsias pajamas pinigais ir natūra. Nuo 2005 m. skurdo rizikos lygio rodikliui apskaičiuoti buvo pradėti naudoti „Pajamų ir gyvenimo sąlygų tyrimo duomenys“. Dėl tyrimų metodinių skirtumų ir skirtingų disponuojamų pajamų apibrėžimų, skurdo rizikos rodikliai 2000-2004 m. laikotarpiu nėra visapusiškai palyginami su 2005-2011 m. laikotarpio skurdo rizikos

duomenimis. Taip pat būtina akcentuoti, jog užregistruotų nusikalstamų veikų skaičiaus (vnt.), tenkančio 100 000 gyventojų Lietuvoje duomenys teikiami tik nuo 2004 m. Tačiau atlikus žvalgomąjį tyrimą, padaryta išvada, jog tiriant nedarbo, skurdo ir nusikalstamumo sąryšius Lietuvoje socialekonominiu aspektu, vertėtų daugiau gilintis ne į konkrečius dydžius, o į dėsnius-tendencijas, todėl būtų neracionalu nepanaudoti turimų skurdo rizikos lygio 2000-2011 m. Lietuvoje duomenų. Dėl metodinių skirtumų ir skirtingų disponuojamų pajamų apibrėžimų, nedarbo lygio ir skurdo rizikos lygio 2000-2011 m. duomenys nagrinėjami išskiriant į 2 laikotarpius.

Antrame etape atliekamas pirmame etape surinktų nedarbo, skurdo ir nusikalstamumo duomenų sisteminimas ir grupavimas. Šiame etape analizuojamos dinaminės eilutės - statistinių dydžių sekos, parodančios, kaip laikui bėgant, kinta ekonominis rodiklis. Darbe analizuojant nedarbo ir skurdo rodiklių dinamines eilutes, skaičiuojami tokie analitiniai rodikliai kaip absoliutinis padidėjimas (sumažėjimas), kuris dar vadinamas dinamikos eilutės dviejų lygių skirtumu. Jis rodo, keliais vienetais pasikeičia šių socialekonominių rodiklių lygis per tam tikrą laikotarpį ir gali turėti teigiamą arba neigiamą ženklą (Valkauskas, 2005). Darbe vertinamas nedarbo ir skurdo rodiklių vidutinis didėjimo (mažėjimo) tempas parodo, kiek vidutiniškai šių socialekonominių rodiklių reikšmės padidėja (sumažėja) kiekvienais metais, kai atskaitos pradžia prilyginama 100 proc. arba 1. Be to, vidutinis didėjimo tempas skaičiuojamas apibūdinant reiškinio kitimą per ilgesnį laikotarpį - šiuo atveju, per 7 metus (analizuojant nedarbo lygio ir skurdo rizikos lygio Lietuvoje rodiklius - 12 metų).

Trečiajame etape, atliekant nedarbo lygio, skurdo rizikos lygio ir jų sąryšio įvertinimą, nustatomas *vidutinis eilutės lygis*, kuris paprastai naudojamas socialinio reiškinio bendrajam lygiui apibūdinti per visą dinamikos eilutės parodytą laikotarpį (Bartosevičienė, 2005). Šį dydį nesunku apskaičiuoti nedarbo ir skurdo rodiklių intervalinėje eilutėje, kurioje jis lygus paprastam aritmetiniam šių socialekonominių rodiklių eilutės lygių vidurkiui, kur jie nutolę vienas nuo kito per lygius laiko tarpus (Martišius, Kėdaitis, 2002).

Trečiame etape nagrinėjami ekonominiai reiškiniai, jų sąveika ir tarpusavio priklausomybė, vertinamas nedarbo lygio ir skurdo rizikos lygio sąryšis 2000-2011 m. Analizuojant nedarbo lygio ir skurdo rizikos lygio 2000-2011 m. Lietuvoje tarpusavio ryšius, buvo atliekama koreliacinė - regresinė analizė. Naudojantis „Microsoft Excel“ programa, apskaičiuotas koreliacijos koeficientas. Šis koeficientas parodo, koks yra ryšys tarp kintamųjų (ryšys gali būti teigiamas ir neigiamas, koeficiento reikšmės kinta nuo -1 iki 1). Įvertinti ryšiui buvo naudojamosi šio 7 lentelėje pateiktomis šio rodiklio interpretacijomis.

Koreliacijos koeficientų reikšmių skalė

Ryšio glaudumo rodikliai	0,1-0,3	0,31-0,5	0,51-0,7	0,71-0,9	0,91-0,99
Ryšio stiprumo charakteristika	silpnas	vidutinis	pastebimas	stiprus	labai stiprus

Šaltinis: V. Boguslauskas (2007)

Koreliacijos koeficiento (r) reikšmingumas įvertintas Stjudento kriterijumi „ t “, t.y. Stjudento kriterijaus kritinė reikšmė (su tikimybe 0,05) lyginama su apskaičiuota faktine Stjudento kriterijaus reikšme. Ši reikšmė apskaičiuota pagal šią formulę (Boguslauskas, 2007):

$$t_r = r \times \sqrt{\frac{n-2}{1-R^2}}$$

čia: R^2 – determinacijos koeficientas; n - analizuojamų metų skaičius

Koreliacijos koeficientas reikšmingas, jei Stjudento kriterijaus faktinė reikšmė didesnė už kritinę reikšmę.

Taip pat „Microsoft Excel“ programa apskaičiuota tiesinė regresijos lygtis $y = ax + b$. Regresijos koeficientas (a) prie (x) rodo, kiek pasikeis rezultatinis požymis (y), faktoriniam (x) pasikeitus 1 vienetu.

2.3. Nedarbo, skurdo, nusikalstamumo 2005-2011 m. Lietuvoje sąryšių socialekonominis tyrimas

Šioje magistro baigiamojo darbo dalyje nagrinėjami nedarbo, skurdo ir nusikalstamumo 2005-2011 m. Lietuvoje sąryšiai. Pirmiausia atliekamas specifinių ryšių tarp dviejų iš šių kategorijų (nedarbo ir skurdo, nedarbo ir nusikalstamumo, skurdo ir nusikalstamumo), po to analizuojami visų trijų procesų (nedarbas – skurdas – nusikalstamumas) priežastiniai - pasekminiai ryšiai Lietuvos atveju.

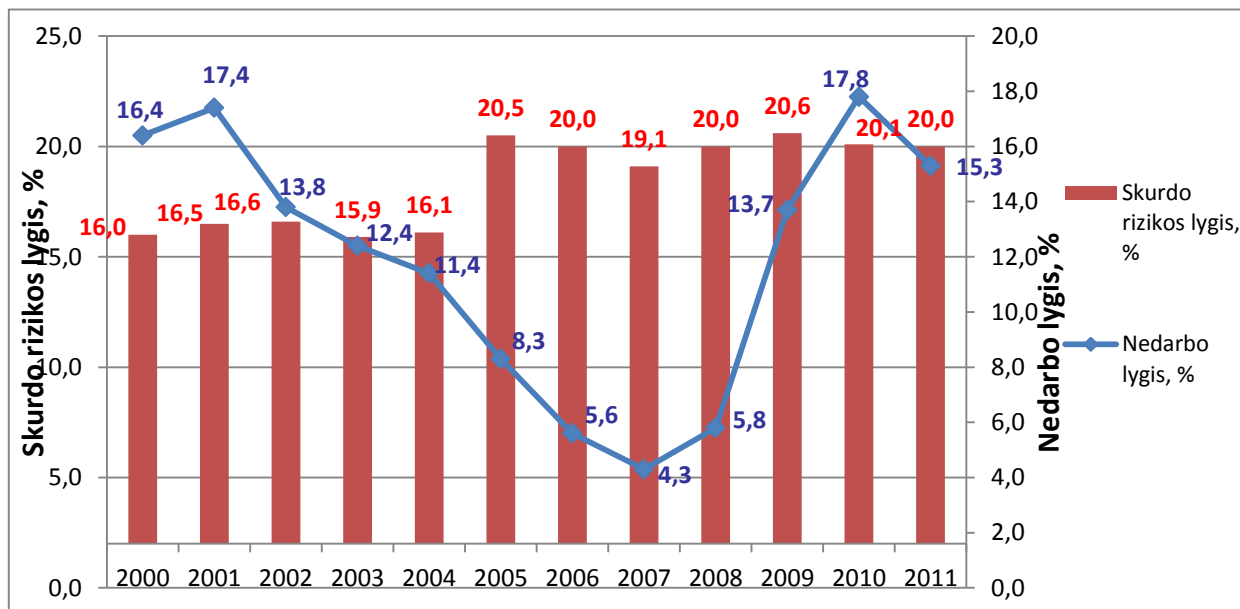
2.3.1. Nedarbas ir skurdas

Siekiant išsamesnės nedarbo ir skurdo sąryšių analizės bei gilesnio šių procesų dėsnių – tendencijų išsiaiškinimo, nutarta paanalizuoti ilgesnę šių rodiklių dinaminę eilutę. Kaip jau buvo akcentuota, Statistikos departamentas prie LR Vyriausybės iki 2004 m. skurdo rizikos lygio rodikliui skaičiuoti naudojo namų ūkių biudžetų tyrimo informaciją apie disponuojamąsias pajamas pinigais ir natūra. Nuo 2005 m. skurdo rizikos lygio rodikliui apskaičiuoti buvo pradėti naudoti „Pajamų ir gyvenimo sąlygų tyrimo duomenys“. Dėl tyrimų metodinių skirtumų ir skirtingų

disponuojamų pajamų apibrėžimų, skurdo rizikos rodikliai 2000-2004 m. laikotarpiu nėra visapusiškai palyginami su 2005-2011 m. laikotarpio skurdo rizikos duomenimis.

Pasinaudojant Statistikos departamento prie LR Vyriausybės duomenimis, 3 paveiksle pateikiama nedarbo lygio ir skurdo rizikos lygio dinamika 2000-2011 m.

3 pav. Nedarbo lygio (proc.) ir skurdo rizikos lygio (proc.) 2000-2011 m. Lietuvoje dinamika

Šaltinis: sudaryta autorės pagal Statistikos departamento prie LR Vyriausybės duomenis

3 pav. duomenys rodo, jog Lietuvoje nedarbo lygis 2001-2007 m. mažėjo – per šešerius analizuojamo laikotarpio metus šis rodiklis sumažėjo daugiau, negu 4 kartus (nuo 17,4 proc. iki 4,3 proc.) ir pasiekė natūralųjį nedarbo lygį (4-6 proc.), kuris būdingas visiškai subalansuotai ekonomikai. Tačiau 2008 m. prasidėjus ekonomikos ir finansų krizei, beveik visuose ūkio sektoriuose nedarbas pradėjo sparčiai didėti ir 2010 m. netgi pasiekė rekordiškai aukštą nedarbo lygio rodiklį per visą nagrinėjamąjį laikotarpį. Tik paskutiniaisiais nagrinėjamais metais (2011 m.) pastebimas šio rodiklio mažėjimas. Apibendrintai galima teigti, kad nedarbo lygis 2000-2011 m. laikotarpiu sumažėjo 1,1 proc. punkto (nuo 16,4 proc. iki 15,3 proc.).

Pažvelgus į 3 pav. skurdo duomenis matoma, jog ir 2000-2004 m., ir 2005-2011 m. skurdo rizikos lygio Lietuvoje kito netolygiai – tai didėjo, tai vėl mažėjo. Didžiausias skurdo rizikos lygio rodiklis (net 20,6 proc.) pastebimas 2009 m. Tai reiškia, kad 2009 m. Lietuvoje žemiau skurdo rizikos ribos 2009 m. gyveno 20,6 proc. arba 690 tūkst. šalies gyventojų. Statistikos departamento duomenimis, 2009 m. „skurdo rizikos riba buvo 831 litas per mėnesį vienam gyvenančiam asmeniui ir 1746 litai – šeimai, susidedančiai iš dviejų suaugusių asmenų ir dviejų vaikų iki 14 metų amžiaus. Ekvivalentines pinigines disponuojamąsias pajamas, mažesnes už skurdo rizikos ribą, mieste gavo 14,7 procento, kaime – 32,7 procento gyventojų“ (Statistikos departamentas prie LR Vyriausybės, 2010). Šitokį aukštą skurdo rizikos lygį lėmė ekonomikos ir finansų krizė, kuomet ženkliai išaugus

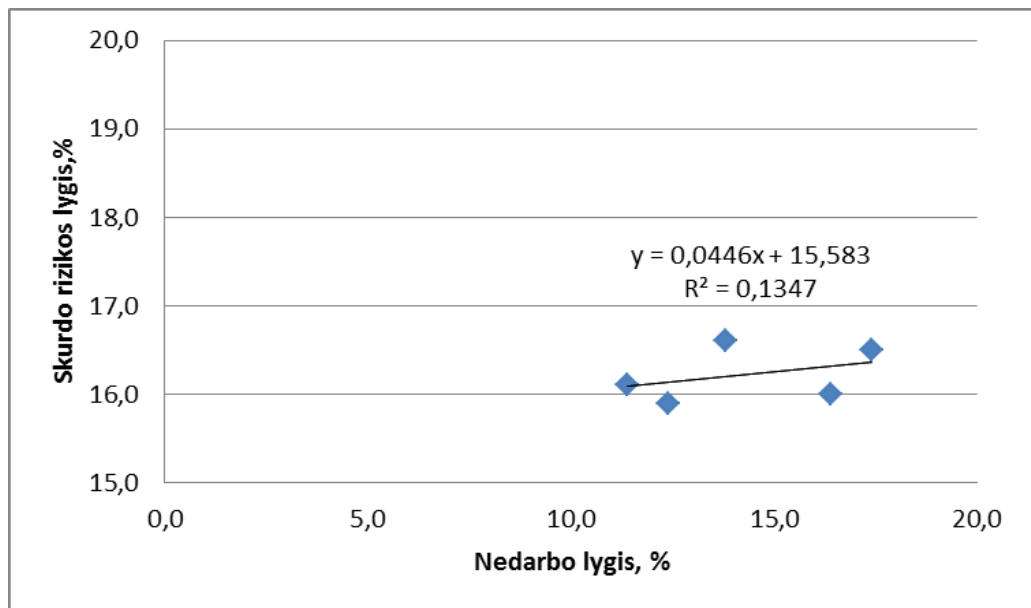
nedarbo lygiui bei sumažėjus darbo užmokesčiui, tiek privačiajame, tiek ir viešajame sektoriuje, didelei daliai šalies gyventojų sumažėjo disponuojamosios pajamos.

Analizuojant 3 pav. pateiktus duomenis taip pat nustatyta, kad per 2000-2004 m. laikotarpį, 2004 m. palyginus su 2000 m., nedarbo lygiui sumažėjus 5 proc. punktais (nuo 16,4 proc. iki 11,4 proc.), skurdo rizikos lygis padidėjo 0,1 proc. punkto (nuo 16,0 proc. iki 16,1 proc.). Detaliau nagrinėjant skurdo rizikos lygį, kuris buvo apskaičiuojamas naudojant namų ūkių biudžetų tyrimo informaciją apie disponuojamąsias pajamas pinigais ir natūra, nustatyta, jog 2001 m. palyginus su 2000 m., kuomet nedarbo lygiui padidėjus 1,0 proc. punktu (nuo 16,4 proc. iki 17,4 proc.), skurdo rizikos lygis padidėjo 0,5 proc. punkto (nuo 16,0 proc. iki 16,5 proc.). Pastebima, jog nepaisant to, jog nuo 2001 m. nedarbo lygis ėmė mažėti, skurdo rizikos lygis kito netolygiai – tai didėjo, tai vėl mažėjo.

Nagrinėjant skurdo rizikos lygio rodiklį 2005-2011 m., kuomet jis buvo skaičiuojamas pagal „Pajamų ir gyvenimo sąlygų tyrimo“ duomenis, pastebima, kad skurdo rizikos lygis analizuojamu laikotarpiu kito taip pat kaip ir nedarbo lygis, išskyrus 2010 m., kuomet nedarbo lygiui padidėjus 4,1 proc. punkto (nuo 13,7 proc. iki 17,8 proc.), skurdo rizikos lygis sumažėjo 0,5 proc. punkto (nuo 20,6 proc. iki 20,1 proc.). Nuo 2005 m. iki 2007 m. nedarbo lygiui sumažėjus 4 proc. punktais (nuo 8,3 proc. iki 4,3 proc.), skurdo rizikos lygis sumažėjo 1,4 proc. punkto (nuo 20,5 proc. iki 19,1 proc.). 2007-2009 m. nedarbo lygiui padidėjus netgi 9,4 proc. punkto (nuo 4,3 proc. iki 13,7 proc.), skurdo rizikos lygis padidėjo 1,5 proc. punkto (nuo 19,1 proc. iki 20,6 proc.). Paskutiniaisiais nagrinėjamais metais (2011 m.) nedarbo lygiui sumažėjus 2,5 proc. punkto (nuo 17,8 proc. iki 15,3 proc.), skurdo rizikos lygis sumažėjo 0,1 proc. punkto (nuo 20,1 proc. iki 20,0 proc.). Apibendrinant galima teigti, jog tais metais, kai mažėjant (didėjant) nedarbo lygiui, mažėjo (didėjo) ir skurdo rizikos lygis, ryšys tarp abiejų rodiklių egzistuoja.

Lyginant 2000-2004 m. ir 2005-2011 m. laikotarpių nedarbo lygio ir skurdo rizikos lygio duomenis galima konstatuoti faktą, kad nedarbo lygis didesnę įtaką turėjo 2005-2011 m., negu 2000-2004 m. laikotarpiu, nes pastarąjį laikotarpį nedarbo lygiui mažėjant, skurdo rizikos lygis kito netolygiai. Tuo tarpu 2005-2011 m. skurdo rizikos lygis kito tokia pat linkme, kaip ir nedarbo lygis (išskyrus 2010 m.).

Taip pat buvo panaudota 2000-2004 m. laikotarpio nedarbo lygio ir skurdo rizikos lygio, apskaičiuoto naudojant namų ūkių biudžetų tyrimo informaciją apie disponuojamąsias pajamas pinigais ir natūra regresijos lygtis, kuri pateikta 4 paveiksle.

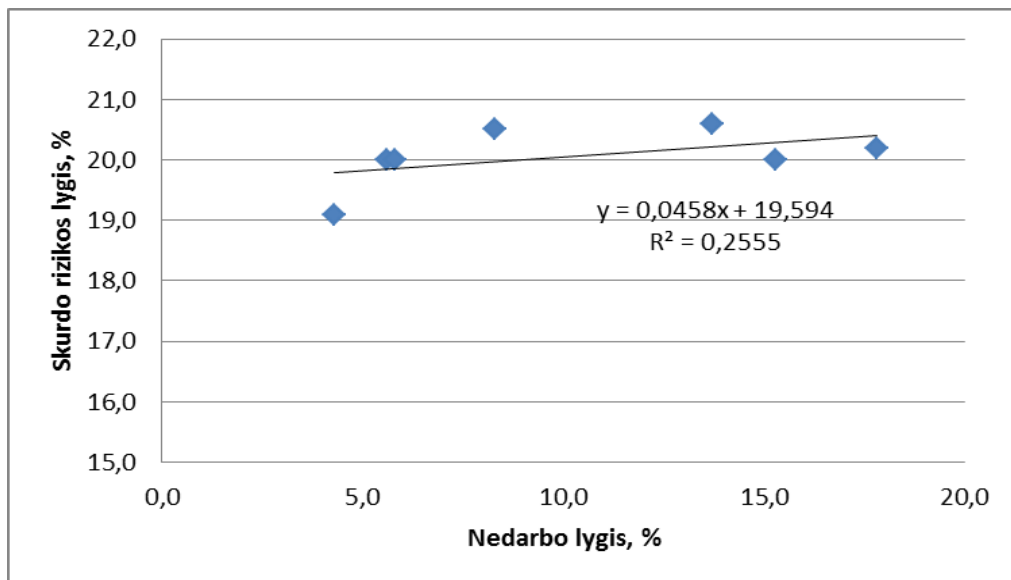

4 pav. Nedarbo lygio (proc.) ir skurdo rizikos lygio (proc.) 2000-2004 m. Lietuvoje sąryšio išraiška

Šaltinis: sudaryta autorės pagal Statistikos departamento prie LR Vyriausybės duomenis

Analizuojant 4 pav. pateiktą regresijos lygtį, kurioje grafiškai pavaizduoti nedarbo lygio ir skurdo rizikos lygio duomenys 2000-2004 m. laikotarpiu, nustatyta, kad tarp šių rodiklių egzistuoja *vidutinio* stiprumo tiesioginis ryšys, kadangi gauta, jog 2000-2004 m. laikotarpio koreliacijos koeficientas yra lygus 0,367. Tiesioginis ryšys rodo, jog didėjant nedarbo lygiui, didėja ir skurdas. Kadangi determinacijos koeficientas (R^2) yra mažesnis nei 0,25, galima teigti, jog nedarbo lygis 2000-2004 m. laikotarpiu skurdo rizikos lygio sklaidos visiškai nepaaiškina. Tai patvirtina ir gauta mažesnė faktinė Stjudento kriterijaus reikšmė, lyginant su kritine: Stjudento t faktinė reikšmė 0,6833 yra mažesnė už Stjudento t kritinę reikšmę 3,1825. Vadinasi, koreliacijos koeficientas tarp nedarbo lygio ir skurdo rizikos lygio 2000-2004 m. nėra reikšmingas. Tokią mažą priklausomybę lėmė tai, kad net 2 iš 4 metų, kuomet nedarbo lygis mažėjo, skurdo rizikos lygis didėjo. Šalies skurdo rizikos lygis per analizuojamą laikotarpį galėjo kisti ir dėl kitų veiksnių, pvz., disponuojamųjų pajamų, nuo kurių tiesiogiai priklauso, pokyčio.

5 paveiksle pavaizduota 2005-2011 m. laikotarpio nedarbo lygio ir skurdo rizikos lygio, įvertinto naudojant „Pajamų ir gyvenimo sąlygų tyrimo“ duomenis regresijos lygtis.

5 pav. Nedarbo lygio (proc.) ir skurdo rizikos lygio (proc.) 2005-2011 m. Lietuvoje sąryšio išraiška

Šaltinis: sudaryta autorės pagal Statistikos departamento prie LR Vyriausybės duomenis

Analogiškai 2000-2004 m. laikotarpiui, nustatyta 2005-2011 m. koreliacijos koeficiento reikšmė, kuri yra lygi 0,523, o tai reiškia, kad tarp nedarbo lygio ir skurdo rizikos lygio egzistuoja *pastebimas tiesioginis ryšys*. Vadinasi, ir šiuo laikotarpiu didėjant nedarbui, taip pat didėjo ir skurdas. Kadangi šiuo atveju determinacijos koeficientas (R^2) yra didesnis nei 0,25, galima teigti, jog nedarbo lygis 2005-2011 m. laikotarpiu šiek tiek geriau paaiškina skurdo rizikos lygio sklaidą, negu 2000-2004 m. Tokią priklausomybę lėmė tai, kad net 6 iš 7 metų, kuomet nedarbo lygis didėjo (mažėjo), skurdo rizikos lygis taip pat didėjo (mažėjo) ir tik priešpaskutiniaisiais analizuojamais metais, kuomet nedarbo lygis didėjo, skurdo rizikos lygis mažėjo. Apskaičiavus faktinę Stjudento kriterijaus reikšmę gauta, kad ji lygi 1,30. Tuo tarpu Stjudento kritinė reikšmė yra didesnė (t.y. 2,5706). Tai rodo, jog tarp nedarbo lygio ir skurdo rizikos lygio egzistuoja tiesinis koreliacijos ryšys, tačiau jis nėra labai reikšmingas (nedarbo lygio didėjimas nėra labai susijęs su skurdo rizikos lygio didėjimu). Tokį rezultatą galėjo lemti tai, jog Lietuvoje daliai gyventojų vis dar aktuali problema išlieka net minimalių asmeninių poreikių patenkinimas, todėl santykiniai skurdo rodikliai nepakankamai susiję su nedarbo lygiu. Tikslesniam skurdo vertinimui reikėtų naudoti absoliutinius skurdo rodiklius, kurių Statistikos departamentas prie LR Vyriausybės savo duomenų bazėje nepateikia.

2.3.2. Nedarbas ir nusikalstamumas

Teorinių klausimų analizė atskleidė, jog nuo senų laikų yra išvelgiama priklausomybė tarp nedarbo ir nusikalstamumo, nes nedarbas yra vienas iš pagrindinių veiksnių, sąlygojančių nusikalstamų veikų skaičių. Siekiant atskleisti sąryšį tarp nedarbo ir nusikalstamumo Lietuvoje,

analizuojami šių dviejų negatyvių procesų statistiniai duomenys šalies mastu bei pјūvyje miestas – kaimas. 8 lentelėje pateikti nedarbo lygio (proc.) ir užregistruotų nusikalstamų veikų skaičiaus (vnt.), tenkančio 100 000 gyventojų, 2005-2011 m. pokyčiai ir koreliacijos koeficientai Lietuvoje ir pagal gyvenamąją vietovę.

8 lentelė

Nedarbo lygio (proc.) ir užregistruotų nusikalstamų veikų skaičiaus (vnt.), tenkančio 100 000 gyventojų, 2005-2011 m. pokyčiai Lietuvoje ir pagal gyvenamąją vietovę

Gyvena- moji vietovė	Rodiklis	Koreliacijos koeficientai	Determinacijos koeficientai	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Lietuva	Nedarbo lygis	0,4706	0,2215	-2,7	-1,3	1,5	7,9	4,1	-2,4
	Nusikalstamų veikų skaičius			-210	-236	139	168	-129	105
Miestas	Nedarbo lygis	0,3121	0,0974	-3,1	-1,3	1,5	6,9	3,4	-3,2
	Nusikalstamų veikų skaičius			-195	-276	159	128	-235	85
Kaimas	Nedarbo lygis	0,6424	0,4127	-1,6	-1,6	1,7	10,4	5,9	-1,4
	Nusikalstamų veikų skaičius			-153	-105	66	152	62	122

Šaltinis: sudaryta autorės pagal Statistikos departamento prie LR Vyriausybės duomenis

Analizuojant 8 lentelės duomenis nustatyta, kad 2006-2009 m. tiek visoje Lietuvoje, tiek ir pagal gyvenamąją vietovę nedarbo ir nusikalstamumo sąryšis buvo nuoseklus: nedarbo lygiui didėjant (mažėjant), nusikalstamų veikų skaičius (vnt.), tenkantis 100 000 gyventojų, didėjo (mažėjo). Nuo 2010 m. mieste bei bendrai imant Lietuvoje pastebimas priešingas šių negatyvių procesų kitimas – nedarbo mažėjant, nusikalstamumas augo ir atvirkščiai. Tokia pati tendencija, kuomet nedarbo lygiui mažėjant, nusikalstamumas didėjo, vieneriais metais vėliau pastebėta ir kaime.

Apskaičiuotas koreliacijos koeficientas parodė, jog bendruoju Lietuvos atveju nedarbo ir nusikalstamumo sąryšis tiesioginis, bet silpnas (0,2215). Patikrinus pagal Stjudento kriterijų, nustatyta, kad šis ryšys yra nėra reikšmingas, kadangi Stjudento t faktinė reikšmė mažesnė už kritinę t reikšmę ($1,1926 < 2,5706$). Nedarbo ir nusikalstamumo ryšys pјūvyje miestas – kaimas pasižymėjo panašia tendencija kaip ir visoje Lietuvoje: mieste - 0,3121 (ryšys tiesioginis ir vidutinis); kaime – 0,6424 (ryšys tiesioginis ir pastebimas). Abu šie ryšiai statistiškai taip pat nėra reikšmingi, kadangi Stjudento t faktinės reikšmės mažesnės už kritines t reikšmes (0,7346 ir 1,8744 mažiau už 2,5706). Tai patvirtina prielaidą, jog ne visada darbo neturintis ir skurstantis žmogus bus linkęs daryti nusikalstamas veikas, nes šių procesų sąveiką įtakoja ir kiti neišmatuojami veiksniai (pvz., moralė, įsitikinimai ir pan.).

Nors nedarbo lygio (proc.) ir užregistruotų nusikalstamų veikų skaičiaus (vnt.), tenkančio 100 000 gyventojų, 2005-2011 m. sąryšiai statistiškai nėra reikšmingi, gilinantį į šių procesų dėsnius –

tendencijas galima teigti, jog 1 priedo 1 lentelės ir 8 lentelės esmės patvirtina tiriamų socialekonominių procesų priežastinę – pasekminę seką – jų kitimo tendencijos rodo pakankamai tvirtą ir logišką priklausomumo tiesioginio ryšio tarp nedarbo ir nusikalstamumo kitimą, nors kaimo vietovėje tų procesų sąsajos yra inertiškesnės dėl gyvenimo būdo kaime žinomų ypatumų. Kartu tai rodo, aptariamus procesus ir sąryšius tarp jų būtina tirti visos šalies subalansuotos plėtros požiūriu.

Siekiant išsiaiškinti nedarbas ir nusikalstamumas sąryšių glaudumo tendencijas teritoriniu aspektu, apskaičiuotas 9 lentelėje pateiktos apskaičiuotos visos Lietuvos bei dešimties apskričių nedarbo lygio (proc.) ir užregistruotų nusikalstamų veikų skaičiaus, tenkančio 100 000 gyventojų, koreliacijos koeficientų reikšmės.

9 lentelė

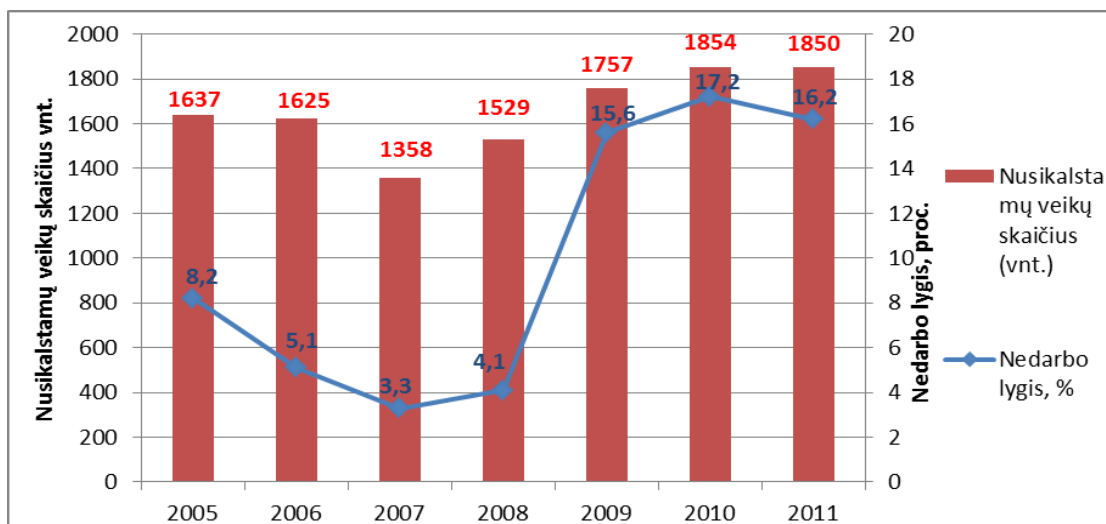
Nedarbo lygio (proc.) ir užregistruotų nusikalstamų veikų skaičiaus (vnt.), tenkančio 100 000 gyventojų, 2005-2011 m. Lietuvoje sąryšio pagal teritoriją nustatymo duomenys

Teritorija	Koreliacijos koeficientų reikšmės	Ryšio stiprumo charakteristika	Determinacijos koeficientų reikšmės	Koreliacijos koeficientų reikšmingumas
Lietuva	0,2215	Silpnas	0,4706	Nereikšmingas
Alytaus apskritis	0,9218	Labai stiprus	0,8498	Reikšmingas
Kauno apskritis	0,1714	Silpnas	0,0294	Nereikšmingas
Klaipėdos apskritis	-0,1071	Silpnas	0,0115	Nereikšmingas
Marijampolės apskritis	0,7338	Stiprus	0,5385	Nereikšmingas
Panevėžio apskritis	-0,0743	Silpnas	0,0055	Nereikšmingas
Šiaulių apskritis	0,7630	Stiprus	0,5821 (0,5383)	Reikšmingas
Tauragės apskritis	0,9271	Labai stiprus	0,8596	Reikšmingas
Telšių apskritis	0,6296	Pastebimas	0,3964	Nereikšmingas
Utenos apskritis	0,6203	Pastebimas	0,3847	Nereikšmingas
Vilniaus apskritis	-0,0365	Silpnas	0,0013	Nereikšmingas

Šaltinis: sudaryta autorės pagal Statistikos departamento prie LR Vyriausybės duomenis

Kaip rodo 9 lentelės duomenys, ryšys tarp nedarbo lygio (proc.) ir užregistruotų nusikalstamų veikų skaičiaus (vnt.), tenkančio 100 000 gyventojų, 2005-2011 m. atskiruose Lietuvos regionuose buvo nevienodas. Teigiamas ir labai stiprus bei statistiškai reikšmingas ryšys tarp šių dviejų dydžių užfiksuotas Alytaus bei Tauragės apskrityse, teigiamas ir stiprus - Šiaulių apskrityje. Stiprus, bet statistiškai nereikšmingas ryšys tarp nedarbo ir nusikalstamumo nustatytas Marijampolės apskrityje, pastebimas, bet taip pat statistiškai nereikšmingas – Utenos ir Telšių apskrityje. Likusiose apskrityse, tiek visoje Lietuvoje nedarbo ir skurdo sąryšiai buvo silpni ir nereikšmingi.

6, 7 ir 8 paveiksluose grafiškai pavaizduotas stipriausiais ir statistiškai reikšmingais ryšiais pasižymėjusių Alytaus, Tauragės bei Šiaulių apskričių nedarbo lygio (proc.) ir užregistruotų nusikalstamų veikų skaičiaus (vnt.), tenkančio 100 000 gyventojų, 2005-2011 m. dinamika.

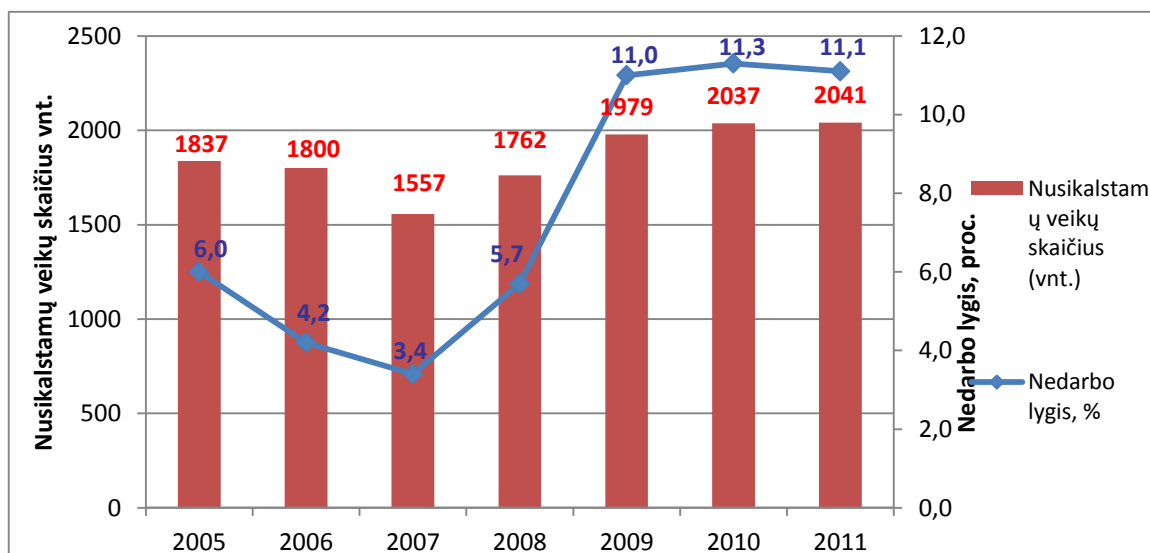
6 pav. Nedarbo lygio (proc.) ir užregistruotų nusikalstamų veikų skaičiaus (vnt.), tenkančio 100 000 gyventojų, 2005-2011 m. Alytaus apskrityje dinamika

Šaltinis: sudaryta autorės pagal Statistikos departamento prie LR Vyriausybės duomenis

Analizuojant 6 pav. pateiktus duomenis nustatyta, kad Alytaus apskrityje per visą 2005-2011 m. laikotarpį nedarbo lygio ir užregistruotų nusikalstamų veikų skaičius (vnt.), tenkantis 100 000 gyventojų, pasižymėjo ta pačia kitimo tendencija, o tai byloja apie tvirtą šių procesų sąryšį. Alytaus apskrities nedarbo ir nusikalstamumo statistinių rodiklių dinaminę eilutę pagal nedarbo ir nusikalstamumo rodiklių kitimo dėsningumą galima suskirstyti į 3 etapus:

- 1) 2005-2007 m., nedarbo lygiui sumažėjus 5,1 proc. punkto, užregistruotų nusikalstamų veikų skaičius (vnt.), tenkantis 100 000 gyventojų, sumažėjo 279 vnt. arba 17,04 proc.;
- 2) 2007-2010 m., nedarbo lygiui išaugus 13,1 proc. punkto, užregistruotų nusikalstamų veikų skaičius (vnt.), tenkantis 100 000 gyventojų, išaugo 496 vnt. arba 30,83 proc.;
- 3) 2010-2011 m., nedarbo lygiui sumažėjus 1,0 proc. punkto, užregistruotų nusikalstamų veikų skaičius (vnt.), tenkantis 100 000 gyventojų, sumažėjo 4 vnt. arba 0,22 proc.

Galima konstatuoti faktą, kad šie nedarbo lygio ir užregistruotų nusikalstamų veikų skaičiaus (vnt.), tenkančio 100 000 gyventojų, sąryšio etapai atspindi visos Lietuvos ekonomikos cikliškumą, kuomet nuo šalies įstojimo į Europos Sąjungą 2004 m., ekonomikoje buvo pakilimo fazėje, o prasidėjus nuosmukiui 2008-2009 m., didžioji dauguma ekonominių rodiklių suprastėjo, o 2011 m. rodikliuose pastebimi nors ir nedideli, tačiau teigiami pokyčiai šių rodiklių atžvilgiu.

7 pav. Nedarbo lygio (proc.) ir užregistruotų nusikalstamų veikų skaičiaus (vnt.), tenkančio 100 000 gyventojų, 2005-2011 m. Tauragės apskrityje dinamika

Šaltinis: sudaryta autorės pagal Statistikos departamento prie LR Vyriausybės duomenis

7 pav. duomenys rodo, jog labai panašios nedarbo ir nusikalstamumo sąryšio tendencijos pastebimos ir Tauragės apskrityje:

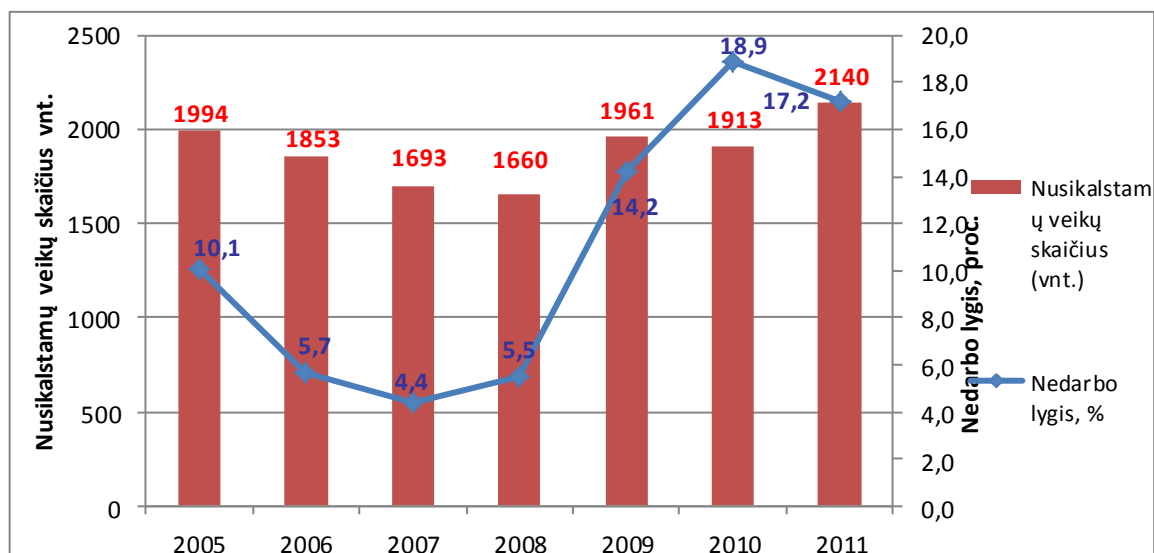
1) 2005-2007 m., nedarbo lygiui sumažėjus 2,6 proc. punkto, užregistruotų nusikalstamų veikų skaičius (vnt.), tenkantis 100 000 gyventojų, sumažėjo 280 vnt. arba 15,24 proc.;

2) 2007-2010 m., nedarbo lygiui padidėjus 7,9 proc. punkto, užregistruotų nusikalstamų veikų skaičius (vnt.), tenkantis 100 000 gyventojų, išaugo 480 vnt. arba 26,75 proc.;

3) 2010-2011 m., nedarbo lygiui sumažėjus 0,2 proc. punkto, užregistruotų nusikalstamų veikų skaičius (vnt.), tenkantis 100 000 gyventojų, padidėjo 4 vnt. arba 0,2 proc. Tokių nežymių priešingos krypties nedarbo ir nusikalstamumo skaitinių išraiškų krypčių priežastimi galima laikyti inertiškumo procesus, kuomet nedarbo lygiui nežymiai sumažėjus, nusikalstamumas inertiškai didėjo ir toliau.

Analizuojant 8 paveiksle pateiktą Šiaulių apskrities nedarbo ir nusikalstamumo statistiką, pirmame etape (2005-2007 m.) pastebimos identišką šių rodiklių kitimo tendenciją, lyginant su Alytaus ir Tauragės apskritimis, antrame etape šie rodikliai kito skirtingomis kryptimis, nei kitose dviejose apskrityse, o trečiame etape pastebima a identišką nedarbo ir nusikalstamumo rodiklių kitimo kryptis, kaip ir Tauragės apskrityje.

8 pav. Nedarbo lygio (proc.) ir užregistruotų nusikalstamų veikų skaičiaus (vnt.), tenkančio 100 000 gyventojų, 2005-2011 m. Šiaulių apskrityje dinamika

Šaltinis: sudaryta autorės pagal Statistikos departamento prie LR Vyriausybės duomenis

Kaip matoma, tiek visoje šalyje, tiek atskiruose jos regionuose nusikalstamų veikų skaičius, tenkantis 100 000 gyventojų 2005-2011 m., iš esmės koreliavo su nedarbo lygio rodiklių tendencijomis (išskyrus 2011 metus, kai nusikalstamumo mažėjimui šalyje didesnę poveikį, matyt, darė administracinio poveikio priemonės). Kartu pažymėtina, kad nedarbas sukelia ir psichologines problemas, tokias kaip asmenybės savivertės mažėjimas ir stresas, kas neabejotinai skatina nusikalstamą veiką. Taigi galima teigti, jog priemonės, mažinančios nedarbą, yra veiksmingos kovojant su nusikalstamumu, bei, savo ruožtu, yra tvarią šalies plėtrą stiprinantis veiksnys.

2.2.3. Skurdas ir nusikalstamumas

Skurdo ir nusikalstamumo teorinių klausimų analizė atskleidė, jog nusikalstamumo lygis yra beveik visada didesnis tarp skurstančiųjų. Siekiant atskleisti sąryšį tarp skurdo ir nusikalstamumo Lietuvoje, analizuojami šių dviejų procesų statistiniai duomenys šalies mastu bei pјūvyje miestas – kaimas. 10 lentelėje pateikti skurdo rizikos lygio (proc.) ir užregistruotų nusikalstamų veikų skaičiaus (vnt.), tenkančio 100 000 gyventojų, 2005-2011 m. pokyčiai ir koreliacijos koeficientai Lietuvoje ir pagal gyvenamąją vietovę.

**Skurdo rizikos lygis (proc.) ir užregistruotų nusikalstamų veikų skaičiaus (vnt.),
tenkantis 100 000 gyventojų, 2005-2011 m. pokyčiai Lietuvoje pagal gyvenamąją vietovę**

Gyvena- moji vietovė	Rodiklis	Koreliacijos koeficientai	Determinaci- jos koeficientai	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Lietuva	Skurdo rizikos lygis, proc.	0,8503	0,7230	-0,5	-0,9	0,9	0,6	-0,4	-0,2
	Nusikalstamų veikų skaičius, vnt.			-210	-236	139	168	-129	105
Miestas	Skurdo rizikos lygis, proc.	-0,1302	0,0170	-0,4	-0,4	0,9	1,1	1,5	-1,5
	Nusikalstamų veikų skaičius, vnt.			-222	-306	170	158	-241	110
Kaimas	Skurdo rizikos lygis, proc.	-0,4145	0,1718	-0,6	-1,8	0,7	-0,2	-4,3	2,3
	Nusikalstamų veikų skaičius, vnt.			-190	-125	78	167	96	122

Šaltinis: sudaryta autorės pagal Statistikos departamento prie LR Vyriausybės duomenis

Iš 10 lentelės duomenų matoma, kad 2006-2008 m. tiek visoje Lietuvoje, tiek ir pagal gyvenamąją vietovę skurdo ir nusikalstamumo sąryšis buvo nuoseklus: skurdo rizikos lygiui didėjant (mažėjant), nusikalstamų veikų skaičius (vnt.), tenkantis 100 000 gyventojų, didėjo (mažėjo). Tokia pati tendencija 2008-2009 m. išliko visoje Lietuvoje bei jos miestuose. Tuo tarpu nuo 2008-2009 m. kaime, o 2010-2011 m. visoje Lietuvoje ir mieste pastebimas priešingas šių negatyvių procesų kitimas – skurdui mažėjant, nusikalstamumas augo ir atvirkščiai. 2011 m. kaime skurdo rizikos lygis (proc.) ir nusikalstamų veikų skaičius (vnt.), tenkantis 100 000 gyventojų, kito ta pačia tendencija (didėjo).

Apskaičiuotas koreliacijos koeficientas parodė, jog bendruoju Lietuvos atveju skurdo ir nusikalstamumo sąryšis tiesioginis ir stiprus (0,8503). Patikrinus pagal Stjudento kriterijų, nustatyta, kad šis ryšys yra reikšmingas, kadangi Stjudento t faktinė reikšmė didesnė už kritinę t reikšmę ($3,6126 > 2,5706$). Skurdo poveikį nusikalstamumui galima paaikškinti įvairiomis priežastimis. Skurdas gali sukelti didesnę ar mažesnę stresą, o tai, savo ruožtu, gali paskatinti individą įvykdyti vagystę, apiplėšimą ar net smurtinį nusikaltimą. Daugeliui žmonių (ypač patiriančių skurdą), iš nusikaltimų gaunamos gėrybės gali nusverti su jo atlikimu susijusią riziką, todėl galima manyti, kad skurdas turėtų didinti nusikalstamumo lygį. Tačiau pabrėžtina, kad skurstantys žmonės nebūtinai turi polinkį į nusikaltimus.

Skurdo ir nusikalstamumo sąryšis pjūvyje miestas – kaimas tarpusavyje pasižymėjo panašia tendencija: mieste -0,3121 (ryšys atvirkštinis ir silpnas); kaime -0,4145 (ryšys atvirkštinis ir vidutinis). Abu šie ryšiai statistiškai nėra reikšmingi, kadangi Stjudento t faktinės reikšmės

mažesnės už kritines t reikšmes (atitinkamai -0,2936 ir -1,0185 mažiau už 2,5706). Nereikšmingas sąryšis tarp šių procesų mieste ir kaime įrodo, jog greta merkantilistinių motyvų, būtina nepamiršti ir moralinių normų aktualizacijos, kadangi tam tikra skurstančiųjų populiacijos dalis gali būti linkusi ieškoti alternatyvių skurdo mažinimo šaltinių, tokių kaip pašalpos, sezoniniai ar vienkartiniai darbai, labdaros ir paramos ieškojimas, galiausiai – išmalda.

Nuodugniau tiriant skurdo ir nusikalstamumo procesų Lietuvoje dėsnius – tendencijas galima teigti, jog kaip ir nedarbo bei nusikalstamumo atveju, 5 priedo 1 lentelės ir 10 lentelės duomenys iš esmės patvirtina šių tiriamų procesų priežastinę – pasekmę seką: šių negatyvių kitimo tendencijos rodo pakankamai tvirtą ir logišką priklausomumo tiesioginio ryšio tarp nedarbo ir nusikalstamumo kitimą. Teorinėje dalyje nagrinėtų tyrimų duomenimis, skurdo ir nusikalstamumo sąryšį tiriančių autorių nuomonės, teigtina, jog šio sąryšio stiprumas priklauso nuo nusikaltimo pobūdžio. Mokslininkų teigimu, stipriausiai skurdas koreliuoja su nuosavybe susijusiais nusikaltimais. Siekiant tai patvirtinti arba paneigti Lietuvos atveju, 11 lentelėje pateikti skurdo rizikos lygio (proc.) ir užregistruotų nusikalstamų veikų skaičiaus (vnt.), tenkančio 100 000 gyventojų, pagal pobūdį 2005-2011 m. Lietuvoje absoliutiniai dydžiai ir jų koreliacijos koeficientai.

11 lentelė

**Skurdo rizikos lygis (proc.) ir užregistruotų nusikalstamų veikų skaičius (vnt.),
tenkantis 100 000 gyventojų, pagal pobūdį 2005-2011 m. Lietuvoje**

Rodiklis	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	Koreliacijos koeficientas	Determinacijos koeficientas
Skurdo rizikos lygis, proc.	20,5	20,0	19,1	20,0	20,6	20,2	20,0	-	-
Nusikalstamų veikų skaičius, vnt.									
Nužudymai	12	9	8	9	8	7	6	0,2915	0,0850
Sunkūs sveikatos sutrikdymai	12	10	9	7	7	7	6	0,0296	0,0009
Išžaginimai ir pasikėsینimai	8	7	6	5	4	6	6	-0,0528	0,8357
Vagystės	1137	1024	922	1052	1083	1019	1030	0,9142	0,8357
Viešosios tvarkos pažeidimai	111	102	98	92	90	90	106	-0,0029	0,00001
Nusikalstamos veikos, susijusios su disponavimu narkotinėmis medžiagomis ir jų kontrabanda	41	35	39	41	47	48	51	0,3570	0,1274

Šaltinis: sudaryta autorės pagal Statistikos departamento prie LR Vyriausybės duomenis

Kaip matoma iš 11 lentelės duomenų, glaudžiausias sąryšis 2005-2011 m. Lietuvoje buvo tarp skurdo rizikos lygio (proc.) ir vagysčių (koreliacijos koeficientas 0,9142 reiškia, kad ryšys tiesioginis ir labai stiprus). Tai patvirtina hipotezę, kad stipriausiai skurdas koreliuoja su nuosavybe

susijusiais nusikaltimais. Patikrinus pagal Stjudento kriterijų, nustatyta, kad ryšys tarp skurdo rizikos lygio ir vagysčių 2005-2001 m. Lietuvoje yra reikšmingas, kadangi Stjudento t faktinė reikšmė didesnė už kritinę t reikšmę ($5,0442 > 2,5706$). Tuo tarpu sunkūs ir labai sunkūs smurtiniai nusikaltimai (nužudymai, sunkūs sveikatos sutrikdymai, išžaginimai ir pasikėsinimai), viešosios tvarkos pažeidimai, nusikalstamos veikos, susijusios su disponavimu narkotinėmis medžiagomis ir jų kontrabanda sąryšio su skurdo rizikos lygiu 2005-2011 m. Lietuvoje beveik neturėjo arba jis buvo silpnas ir statistiškai nereikšmingas.

2.3.4. Nedarbas, skurdas ir nusikalstamumas

Tiriamą sąryšį tarp nedarbo, skurdo ir nusikalstamumo šalies mastu bei pjjūvyje miestas – kaimas šį procesą iliustruoja 12 lentelėje pateikti statistiniai duomenys.

12 lentelė

Nedarbo lygio (proc.), skurdo rizikos lygio (proc.) ir 100 000 gyventojų tenkančio užregistruotų nusikalstamų veikų skaičiaus (vnt.) 2005-2011 m. pokyčiai Lietuvoje bei pagal gyvenamąją vietovę

Rodiklis	Gyvenamoji vietovė	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Nedarbo lygis (proc.)	Lietuva	-2,7	-1,3	1,5	7,9	4,1	-2,5
	Miestas	-3,1	-1,3	1,5	6,9	3,4	-3,2
	Kaimas	-1,6	-1,6	1,7	10,4	5,9	-1,4
Skurdo rizikos lygis (proc.)	Lietuva	-0,5	-0,9	0,9	0,6	-0,4	-0,2
	Miestas	-0,4	-0,4	0,9	1,1	1,5	-1,5
	Kaimas	-0,6	-1,8	0,7	-0,2	-4,3	2,3
Užregistruotų nusikalstamų veikų skaičius, tenkantis 100.000 gyventojų	Lietuva	-210	-236	139	168	-129	105
	Miestas	-222	-306	170	158	-241	110
	Kaimas	-190	-125	78	167	96	122

Šaltinis: sudaryta autorės pagal Statistikos departamento prie LR Vyriausybės duomenis

Kaip matoma, 12 lentelės duomenys iš esmės patvirtina tiriamų socialekonominių procesų priežastinę - pasekinę seką – jų kitimo tendencijos rodo pakankamai tvirtą ir logišką priklausomumo tiesioginio ryšio tarp nedarbo, skurdo ir nusikalstamumo kitimą, nors kaimo vietovėje tų procesų sąsajos yra inertiškesnės dėl gyvenimo būdo kaime žinomų ypatumų. Kartu tai rodo, aptariamus procesus ir sąryšius tarp jų būtina tirti visos šalies subalansuotos plėtros požiūriu.

Siekiant išspręsti nedarbo ir skurdo problemas tiek visoje Lietuvoje, tiek ir atskiruose jos regionuose, pirmiausia būtina numatyti efektyvias kryptis ir priemones nedarbui ir skurdui mažinti. Tačiau tam būtina atlikti išsamesnį šių procesų tyrimą, skurdo vertinimą atliekant absoliutaus skurdo koncepcijos pagrindu, nes tai suteikia galimybes tiksliau išmatuoti skurdo lygį, stebėti jo kitimo tendencijas bei vertinti skurdo mažinimo politikos priemonių veiksmingumą vidutinio ekonominio išsivystymo lygio šalyse, kokia ir yra Lietuva.

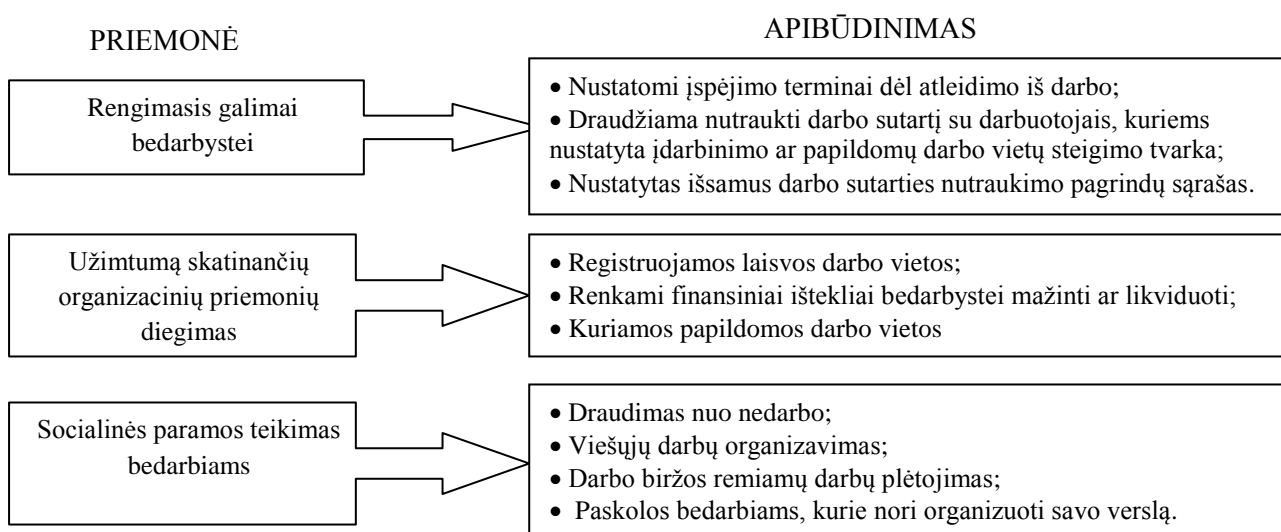
3. KRYPTYS IR PRIEMONĖS NEDARBUI, SKURDUI IR NUSIKALSTAMUMUI LIETUVOJE MAŽINTI

Nedarbas ne tik Lietuvoje, bet ir visame pasaulyje yra globali problema, o socialekonominėje sferoje – viena opiausių problemų, didinanti skurdą ir nusikalstamumą. Postuluojant teorinėje dalyje išnagrinėtus nedarbo, skurdo ir nusikalstamumo sąryšių teorinius aspektus bei remiantis atlikto tyrimo rezultatais, šioje magistro baigiamojo darbo dalyje projektuojamos kryptys ir priemonės nagrinėjamų socialekonominių procesų triadai *nedarbas – skurdas – nusikalstamumas* mažinti.

Visų pirma būtina akcentuoti, jog šios triados pamatas, sukeliantis kauzalinį (priežastinį - pasekminį) ryšį, yra nedarbas. Viena iš nedarbo priežasčių yra socialekonominė atskirtis, kai yra gaunamos mažos pajamos ir vyrauja dalinė bedarbystė. Taigi galima teigti, kad nedarbo ir atskirties priežasčių reikia ieškoti neveiksniroje socialekonominėje politikoje.

Nedarbo mažinimo priemonės yra skirstomos į dvi pagrindines grupes: *didinančias darbo pasiūlą* (pavyzdžiui, tobulinant darbo rinką) ir *didinančias darbo paklausą* (pavyzdžiui, papildomų darbo vietų kūrimas plėtojant smulkų verslą). Nedarbo mažinimo siekis atsispindi ir pagrindinių valdžios institucijų strateginėse gairėse. Šešioliktosios Vyriausybės 2012-2016 m. programos pirmosios dalies „Mūsų vertybės“ antrame punkte deklaruojama, jog *esamų darbo vietų išsaugojimas ir būtinas naujų darbo vietų kūrimas yra esminė nedarbo mažinimo sąlyga*. Pramonės, smulkią ir vidutinį verslą, žemės ūkio, paslaugų, mokslo ir inovacijų, viešajame sektoriuose – visur bus kuriamos darbo vietos (Šešioliktosios Vyriausybės programa, 2012).

Lietuvoje valstybė, siekdama užtikrinti sąlygas, kad piliečiai turėtų galimybę apsisaugoti nuo nedarbo, numato 9 paveiksle pateiktas priemones.

9 pav. Valstybės taikomos priemonės nedarbo mažinimo procese

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

Siekdama mažinti nedarbą ir apsaugoti piliečius nuo skurdo, valstybė garantuoja:

- nemokamas profesinio orientavimo ir konsultavimo paslaugas bei informaciją apie laisvas darbo vietas;

- nemokamas darbo biržos paslaugas įsidarbinant;
- nemokamą profesinį mokymą nedarbo atveju;
- galimybę nedarbo atveju dirbti viešuosius ir Užimtumo fondo remiamus darbus;
- draudimą nuo nedarbo.

Lietuvos darbo birža rengia valstybines, o kartu su savivaldybėmis – ir teritorines gyventojų užimtumo programas.

Papildomos užimtumo garantijos taikomos:

- asmenims, jaunesniems kaip 18 metų;
- moterims, turinčioms vaikų iki 14 metų, ir vyrams, vieniems auginantiems vaikus iki tokio pat amžiaus;
- asmenims, kuriems iki teisės gauti visą senatvės pensiją yra likę ne daugiau kaip 5 metai;
- asmenims, grįžusiems iš įkalinimo vietų.

Kaip nurodoma LR darbo kodekso 130 straipsnyje, prieš atleisdamas iš darbo, darbdavys turi įspėti darbuotoją prieš du mėnesius. Šis laikotarpis gali būti traktuojamas kaip pasiruošimas bedarbystei, per kurį darbuotojas gali susirasti naują darbą. Darbuotojui suteikiama 10 proc. darbo laiko darbo paieškoms. Tačiau svarbu paminėti, kad įstatyme nustatytų terminų nesilaikymas darbuotoją atleidžiančiai organizacijai nesukelia jokių teisinių padarinių.

Teikiant įdarbinimo paslaugas, atsižvelgiama į bedarbių pasirengimą darbo rinkai. Bedarbių klasifikacija pagal pasirengimą darbo rinkai pateikta 13 lentelėje.

13 lentelė

Bedarbių klasifikacija pagal pasirengimą darbo rinkai

1. Bedarbiai, pasirengę darbo rinkai	2. Bedarbiai, nepasirengę darbo rinkai
<ul style="list-style-type: none"> • Turintys paklausią vietos darbo rinkoje veiklos praktiką; • Turintys paklausią vietos darbo rinkoje profesiją; • Turintys ne ilgesnę kaip 1 metų darbo pertrauką pagal profesinį pasirengimą ar veiklos praktiką. 	<ul style="list-style-type: none"> • Neturintys profesinio pasirengimo; • Turintys nepaklausią vietos darbo rinkoje profesiją ar veiklos praktiką; • Turintys ilgesnę kaip 1 metų darbo pertrauką pagal profesinį pasirengimą ar veiklos praktiką.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

Akcentuotina, jog bedarbiams, pasirengusiems darbo rinkai, 3 mėnesius (profesinių, aukštesniųjų ir aukštųjų mokyklų absolventams – 6 mėn.) siūlomas darbas, atitinkantis jų profesinį pasirengimą bei sveikatos būklę. Bedarbiams, nepasirengusiems darbo rinkai, siūlomas nekvalifikuotas darbas, atitinkantis jų sveikatos būklę.

Didžiąją ilgalaikių bedarbių dalį sudaro būtent nekvalifikuoti asmenys, nepasirengę konkuruoti darbo rinkoje. Jie neturi darbo rinkai reikalingo profesinio pasirengimo, darbo įgūdžių arba yra

praradę ryšį su darbo rinka. Dauguma atvejų, tokie yra įvairūs socialinės rizikos ar socialinę atskirtį patiriantys asmenys. Tai sudaro pagrindines kliūtis jų integracijai į darbo rinką. Moterų ilgalaikio nedarbo lygis yra kiek aukštesnis nei vyrų. Be to, pastaraisiais metais didėjo ilgamečių bedarbių dalis kaimo vietovėse (Lietuvos 2007-2013 m. Europos Sąjungos struktūrinės paramos panaudojimo strategija konvergencijos tikslui įgyvendinti).

Lietuvos darbo birža siekdama padidinti asmenų užimtumą vykdo *užimtumo rėmimo programas*, kurių tikslas padėti susirasti laikiną ar nuolatinį darbą. Pažymėtina, kad užimtumo rėmimas yra reglamentuojamas LR užimtumo rėmimo įstatymu, kuris įtvirtina užimtumo rėmimo teisinius pagrindus, užimtumo rėmimo politiką įgyvendinančių institucijų funkcijas, užimtumo rėmimo priemonių įgyvendinimo ir darbo rinkos paslaugų teikimo organizavimą ir finansavimą.

Užimtumo rėmimo programos Lietuvoje nedarbo mažinimui pateikiamos 7 priedo 1 lentelėje.

Užimtumo didinimo priemonės, pateiktos 7 priedo 1 lentelėje, buvo finansuojamos Europos Sąjungos lėšomis. Pažymėtina, kad Europos Sąjungos struktūrinių fondų parama užimtumo didinimui yra labai svarbi dėl galimybės pasinaudoti jos teikiamais privalumais. 2008 m. buvo pradėti įgyvendinti projektai tik pagal vieną Žmogiškųjų išteklių plėtros veiksmų programos I prioritetą „Kokybiškas užimtumas ir socialinė aprėptis“. Visa iš Komisijos gautų mokėjimų suma tais metais sudarė 161 418 mln. litų. Skirtingai negu 2008 m., 2009 m. projektai buvo pradėti įgyvendinti pagal visus ŽIP VP prioritetus, t.y. „Kokybiškas užimtumas ir socialinė aprėptis“, „Mokymasis visą gyvenimą“, „Tyrėjų gebėjimų stiprinimas“, „Administracinių gebėjimų stiprinimas ir viešojo administravimo efektyvumo didinimas“ ir „Techninė parama“. Projekto vykdytojams išmokėta suma, įskaitant avansu išmokėtą finansavimą, šiuo laikotarpiu buvo sudarė 319 187 mln. litų. Kaip nurodoma 2007-2013 m. Techninės paramos veiksmų programoje, ES struktūrinės paramos administravimo sritis yra gana nauja Lietuvai, todėl dar nėra sukaupta pakankamos ir reikiamos patirties nei valstybiniame, nei privačiame (konsultacinėse įmonėse) sektoriuose. Taigi nepakankama patirtis lėmė ir 7 priedo 1 lentelėje (pavyzdžiui projektas „Laikino užimtumo rėmimas“ buvo nuolatiniam darbui įdarbinti 18,85 proc. projektų dalyvių). Todėl būtina užtikrinti tinkamą planavimo, projektų vertinimo ir atrankos, išlaidų tinkamumo finansuoti nustatymo, atitikties ES teisės aktams nustatymo, įgyvendinimo, priežiūros, kontrolės ir audito, viešinimo ir visuomenės informavimo bei ES struktūrinės paramos programų vertinimo (išankstinio, vidurinio ir paskesniojo) atlikimą, taip pat užtikrinti partnerystės principo įgyvendinimą.

Taip pat yra skiriamos ir specifinės priemonės didinti nuteistųjų ir asmenų, paleistų iš laisvės atėmimo vietų užimtumo didinimo programos (žr. 7 priedo 1 lentelę).

Kaip minėta teorinėje šio darbo dalyje, 2001 m. LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos užsakymu atlikus tyrimą „Nuteistų asmenų socialinių bei profesinių poreikių sociologinis tyrimas“

(tyrimo vadovas prof. habil. dr. A. Šileika) nustatyta, kad nedarbas yra vienas pagrindinių veiksnių, sąlygojančių nusikalstamą veiklą - net 52 proc. respondentų, prieš patekdami į laisvės atėmimo įstaigą, nedirbo. Iš jų net 58 proc. - buvę ilgą laiką bedarbiai (neturėję darbo daugiau nei 12 mėnesių). Tarp šių net 43 proc. neturėjo darbo daugiau nei 2 metus. Paskutiniuosius metus bausmę atliekantys asmenys norėtų, kad jiems išėjus į laisvę, valstybė suteiktų materialinę paramą, padėtų susirasti darbą bei susitvarkyti dokumentus. Kaip parodė tyrimas, grįžę iš įkalinimo įstaigų asmenys turi gerokai daugiau problemų bandydami įsidarbinti negu kitos bedarbių grupės. Dažniausiai tai neturintys profesijos, žemą bendrą išsilavinimą turintys asmenys, kurių teistumas dar labiau mažina jų patrauklumą darbdaviams. Taigi minėtose priemonėse (žr. 7 priedo 1 lentelę) yra stengiamasi užtikrinti šios jautrios darbo rinkos grupės (nuteistųjų ir paliestų iš įkalinimo vietų asmenų) užimtumo galimybes.

Remiantis aukščiau išdėstytais mintimis galima teigti, jog yra svarbu aptarti ir kitus su socialine apsauga susijusius įstatymus ir priemones.

LR Nedarbo socialinio draudimo įstatyme numatoma, kad darbo draudimu apdraustasis – fizinis asmuo, už kurį draudėjas įstatymų nustatyta tvarka privalo mokėti nedarbo draudimo įmokas. Šis asmuo, tapęs bedarbiu, šio Įstatymo nustatytais sąlygomis ir tvarka turi teisę gauti nedarbo draudimo išmoką. Nedarbo draudimo išmoka skiriama nuo aštuntos po įsiregistravimo teritorinėje darbo biržoje dienos. nedarbo draudimo išmokos mokamos tiems asmenims, kurie nedarbo socialiniu draudimu buvo apsidraudę įstatyme numatytą laikotarpį, iš darbo buvo atleisti darbdavio iniciatyva, ir yra baigę privalomąją karo tarnybą. Nedarbo draudimo išmoka asmenims, atleistiems iš darbo dėl savo kaltės, skiriama po 3 mėn. nuo įsiregistravimo darbo biržoje. Nedarbo draudimo išmoka susideda iš dviejų dalių – pastovios ir kintamos. Pastovi dalis yra valstybės remiamos pajamos. Kintama dalis priklauso nuo bedarbio kiekvieno mėnesio draudžiamųjų pajamų. Apdrausti asmenys, neturintys būtino stažo, turi teisę į nedarbo draudimo išmoką darbdavio bankroto atveju bei netekus darbo dėl nepriklausančių nuo apdraustojo asmens aplinkybių.

Nuo 2005 m. sausio 1 d. Lietuvoje įsigaliojęs draudimas nuo nedarbo yra neabejotinai pažangesnė socialinės saugos forma, pakeitusi bedarbių pašalpų išmokas. Ji priimtinesnė tiek psichologiniu, tiek ekonominiu aspektu, nes draudimas nuo nedarbo gali garantuoti nedarbo socialinėje rizikoje esantiems bedarbiams išmokas tam tikro dydžio išmokas.

Aukščiau aptartos valstybės taikomos priemonės nedarbo mažinti byloja apie valstybės rūpestį savo piliečiais. Kai ekonomikos augimas sulėtėja, paprastai yra mažinamos darbo vietos ar darbo valandos, tad namų ūkiai ne visada gali išlaikyti dabartinį savo pragyvenimo lygį – jie gali atsidurti ir žemiau skurdo ribos. Ekonomikai atsigavus, bedarbiams atsiranda didesnė galimybė sugrįžti į darbo rinką ir išbristi iš skurdo.

Tačiau po gilios krizės esant tokiai socialinių pašalpų sistemai, užuot grįžę į darbo rinką, vis daugiau žmonių renkasi pašalpas, taip pakliūdami į „skurdo spąstus“. Ekonomikos terminų žodyne pateikiamas toks „skurdo spąstų“ (angl. „poverty trap“) apibrėžimas:

1) Padėtis, kuriai esant darbo užmokestis kaip socialinės apsaugos išmokų alternatyva yra mažas (ypač atskaičius mokesčius bei įmokas) ir nepatrauklus, tad gyvenimas iš išmokų lemia skurdą, kadangi neskatina žmonių ieškoti būdų užsidirbti pragyvenimui.

2) Padėtis, kuriai esant nominaliųjų asmens pajamų (paprastai darbo užmokesčio) didėjimas tik blogina jo tikrąją finansinę padėtį, kadangi nebemokamos ar mažinamos pašalpos, kurios iki tol, patikrinus gaunamas lėšas, buvo mokamos.

Apibendrinant šiuos apibrėžimus teigtina, jog skurdo spąstai pradeda veikti, kai pajamos iš socialinės paramos neskatina imtis mažai apmokamo darbo. Tokia paradoksali situacija susiklostė ir Lietuvoje. Nors nedarbo lygis aukštas, tačiau darbdaviams vis sunkiau rasti tinkamų darbuotojų, kadangi dėl tų skurdo spąstų žmonės ir nesutinka dirbti net už 1100–1200 litų atlyginimą nes dažnai tokia alga beveik nesiskiria nuo socialinės paramos. Daug šeimų yra pakliuvusios į „skurdo spąstus“, kai pašalpas gauti apsimoka labiau nei dirbti. Ir tai lemia per maža minimali alga. Tačiau darbdaviai trišalėje taryboje visai priešinasi minimalios algos kėlimui.

Pažymėtina, kad pašalpų gavimo dienomis yra fiksuojamas ir didesnis nusikalstamumas. 14 lentelėje yra pateikiamas pastarųjų keturių mėnesių nusikaltimų skaičius pašalpų mokėjimo dieną. Žaliai žymima pašalpų mokėjimo diena

14 lentelė

Nusikaltimų skaičius pašalpų mokėjimo dienomis

	Sausis			Vasaris		
	2013-01-09	2013-01-10	2013-01-11	2013-02-09	2013-02-10	2013-02-12
Nusikaltimų skaičius	32	41	37	26	28	36
	Kovas			Balandis		
	2013-03-09	2013-03-10	2013-03-12	2013-04-09	2013-04-10	2013-04-11
Nusikaltimų skaičius	33	35	45	33	49	35

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal Policijos Departamento prie Vidaus reikalų ministerijos duomenimis (2013)

Kaip matoma iš pateiktų duomenų, daugiau nusikaltimų buvo fiksuojama pašalpų mokėjimo dienomis, nei kitomis dienomis (nusikaltimų skaičius pašalpų mokėjimo dienomis vidutiniškai padidėjo 31 proc.) Gavus socialines išmokas, policijoje padaugėja pagalbos skambučių, o pareigūnams tenka raminti konfliktus šeimose.

Analizuojant LR užimtumo rėmimo įstatymą ir užėmimo rėmimo programas Lietuvoje pastebima tendencija visus veiksmus nukreipti su nedarbo pasekmėms šalinti, o ne su nedarbo priežastimis kovojančių ir užimtumą skatinančių priemonių populiarinimui. Pabrėžtina, jog

didžiausias dėmesys turėtų būti nedarbo draudimo išmokų reguliavimui, užimtumo rėmimo įstatyme numatytų bedarbių informavimo ir konsultavimo paslaugų plėtrai, darbo rinkos profesiniam mokymui, darbo vietų subsidijavimui ir kt. Šios priemonės laikomos pagrindinėmis didinant užimtumą. Nedarbo mažinimo priemone taip pat ribotai pripažįstama įvairių suvaržymų darbo rinkoje naikinimas.

Analizuojant nedarbo draudimo išmokų dydžius, pažymėtina, kad dažniausiai šios išmokos netgi nesiekia absoliutaus skurdo ribos. Pastaroji grindžiama minimaliu normatyviniu vartojimo biudžetu, kuris sąlygoja minimalų, būtinų fizinių, dvasinių (intelektualinių) ir socialinių individo poreikių patenkinimo lygį užtikrinantį visuomenės požiūriu minimalias reprodukcijos sąlygas vienam žemo kvalifikacinio lygio darbuotojui, atliekančiam nesunkų darbą paprastomis (nesudėtingomis) sąlygomis. Skaičiavimai rodo, kad žemiau absoliutaus skurdo ribos 2010 m. gyveno apie 24,5 proc. Lietuvos gyventojų. Kaip akcentuota teorinėje šio darbo dalyje, socialinė atskirtis Lietuvoje vis labiau didėja. Gerokai pakilo tik žemdirbių pajamos. Tuo tarpu dirbančių sau ar kitiems pajamos nesikeitė ar smuko. Pensininkų pajamos ženkliai sumažėjo. Be to, padėtis atskiruose regionuose yra daug blogesnė nei visos Lietuvos.

Priemonės nedarbui, skurdui ir nusikalstamumui mažinti.

Kaip viena iš efektyvių priemonių nedarbo ir skurdo situacijos gerinimui yra *minimalios mėnesinės algos didinimas*, tačiau ir ši priemonė nesuteikia greito efekto. Nuo 2013 m. sausio 1 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2012 m. gruodžio 19 d. nutarimu Nr. 1543 „Dėl minimaliojo darbo užmokesčio didinimo“ (Žin., 2012, Nr. 152-7772) minimalioji mėnesinė alga (MMA) padidinta nuo 850 litų iki litų. Tikimasi, kad MMA padidinimas apčiuopiamai pagerins šią situaciją, nors greitai efekto ir nesitikima.

Mažinti pašalpas asmenims, kurie nesiekia įsitraukti į darbo rinką. Kaip jau buvo minėta, socialinės išmokos dažnai yra didesnės už potencialų darbo užmokestį, kurį žmogus gali gauti įsidarbinęs, tai skatina žmones likti bedarbiais, dirbti nelegaliai. Norint to išvengti, nedarbo draudimo išmokos turi būti mažesnės nei minimalioji mėnesinė alga.

Gerinti galimybes užsiimti individualia veikla. Individualios veiklos institutas yra ypač svarbus kaip alternatyva užsiimti ekonomine veikla ir nebūti samdomu darbuotojui. Jis leidžia mažinti nedarbo lygį, gauti papildomas pajamas jei žmonių netenkina darbo rinkos jiems siūloma veikla. Gerinant sąlygas užsiimti individualia veikla siūlome leisti gyventojams pasirinkti ir tas veiklos rūšis, kurių nėra veiklos, kuria gali būti verčiamasi turint verslo liudijimą, klasifikatoriuje, taip papildant šį klasifikatorių, leisti įsigyti verslo liudijimą ilgesniam nei vienerių metų laikotarpiui, taip užtikrinant veiklos tęstinumą. Naujoji individualiosios veiklos apmokestinimo tvarka smarkiai sumažino šios veiklos patrauklumą, todėl norint gerinti galimybes užsiimti individualia veikla

siūlomą peržiūrėti ir sumažinti jos apmokestinimą, ypač įmokas į „Sodrą“. (Lietuvos Laisvos Rinkos Institutas, 2009).

Plėtoti darbo vietų steigimo procesą. Verslo plėtros ir investicijų skatinimu, gerų sąlygų sudarymu būtina užtikrinti 250 - 270 tūkst. naujų darbo vietų sukūrimą ir bedarbių skaičiaus iki 100 tūkst. sumažinimą, siekiant įgyvendinti Lietuvos ūkio plėtros iki 2015 m. ilgalaikės strategijos nuostatas.

Gerinti investicinę aplinką Lietuvoje. Investicijos yra viena iš pagrindinių veiksnių lemiančių BVP augimą, įtakojančių užimtųjų skaičiaus augimą bei nedarbo lygio mažėjimą. Investicijos į socialinį kapitalą prisideda prie bendro šalies gyvenimo lygio kilimo.

Apibendrinant galima teigti, jog socialiekonominė politika Lietuvoje nėra pakankamai efektyvi. Siekiant socialinę politiką Lietuvoje padaryti efektyvesnę bei sumažinti galimybes asmenims pakliūti į „skurdo spąstus“, būtina plėtoti darbo vietų steigimo procesą, tobulinti užimtumo rėmimą, didinti bedarbių gebėjimus prisitaikyti prie darbo rinkos pokyčių, juos perkvalifikuoti bei sieti naujų darbo vietų kūrimą su verslo vystymu. Siekiant sumažinti nedarbą, skurdą ir nusikalstamumą, rekomenduotina didinti minimalią algą, kad bedarbiams darbo rinka atrodytų patrauklesnė, mažinti pašalpas bedarbiams, kurie nesiekia įsitvirtinti darbo rinkoje, taip pat suteikti daugiau galimybių užsiimti individualia veikla, sumažinant jos apmokestinimą, kurti palankesnę verslo aplinką naujų darbo vietų steigimui bei gerinti investicinę aplinką Lietuvoje. Nors minėtos priemonės yra labiau orientuotos į nedarbo mažinimą, tačiau jas įgyvendinus, didėtų ne tik norinčių dirbti skaičius, bet ir mažėtų nusikaltimų pašalpus mokėjimo dienomis skaičius bei asmenų, kurie yra socialinės atskirties grupėse ar patekę į „skurdo spąstus“.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

Žvalgomas tyrimas, kurio metu atliktas nedarbo, skurdo ir nusikalstamumo sąryšio regresijos modelio prielaidų tikrinimas, parodė, kad nusikalstamų veikų skaičius, tenkantis 100.000 gyventojų (vnt.) ne visada tiesiogiai priklauso nuo nedarbo lygio (proc.) ir skurdo rizikos lygio (proc.). Tai reiškia, jog ne visada darbo neturintis ar skurstantis žmogus bus linkęs daryti nusikalstamas veikas, nes šių procesų sąveiką įtakoja ir kiti neišmatuojami veiksniai (pvz., moralė, įsitikinimai ir pan.). Dėl to atliekant šios triados kaip priežastinės – pasekmės socialekonominių procesų grandinės (nedarbas – skurdas - nusikalstamumas) tyrimą, nutarta daugiau gilintis ne į konkrečius dydžius, o į dėsnius - tendencijas.

Išnagrinėti nedarbo, skurdo ir nusikalstamumo teoriniai klausimai parodė, kad šių socialekonominių kategorijų sąryšis užsienio ir mūsų šalies autorių darbuose nėra plačiai analizuojamas – dažniau tiriami specifiniai ryšiai tik tarp dviejų iš šių kategorijų kas ir sąlygoja minėtos triados tyrimo aktualumą. Darbe atlikta užsienio ir mūsų šalies autorių teorinių koncepcijų lyginamoji analizė nedarbo, skurdo ir nusikalstamumo sampratos, šių negatyvių procesų priežasčių ir pasekmių įvertinimo klausimais. Vertinant skurdą, būtina skaičiuoti ir absoliutaus skurdo ribą, grįstą minimaliu normatyviniu vartojimo biudžetu, kuris sąlygoja minimalų, būtinų fizinių, dvasinių (intelektualinių) ir socialinių individo poreikių patenkinimo lygį užtikrinantį visuomenės požiūriu minimalias reprodukcijos sąlygas vienam žemo kvalifikacinio lygio darbuotojui, atliekančiam nesunkų darbą paprastomis (nesudėtingomis) sąlygomis.

Sistemiškai išanalizuota nedarbo lygio ir skurdo, skurdo ir nusikalstamumo bei nedarbo lygio, skurdo ir nusikalstamumo tarpusavio ryšiai bei jų sąveika tyrinėjančių užsienio šalių ir Lietuvos autorių teorinės nuostatos šiais klausimais. Įvertinus sutinkamas koncepcijas nedarbo ir skurdo sąryšio problematika, daroma apibendrinanti išvada, kad didesnis nedarbo lygis reiškia, kad yra daugiau bedarbių, kurie gali atsidurti žemiau skurdo ribos.

Nedarbo ir skurdo ryšys yra sudėtingas reiškinys ir turėtų būti analizuojamas ne tik pagal atskirose šalyse egzistuojančių sąlygų specifiką (ypač – šeimų struktūrą), bet taip pat ir pagal atskirus valstybėse esančius regionus. Ši problema labai aktuali ir Lietuvai, kur regionų socialiniai – ekonominiai netolygumai yra ženklūs, kas tvarumo požiūriu neigiamai veikia visos šalies plėtrą. Statistikos departamentas prie LR Vyriausybės iki 2004 m. skurdo rizikos lygio rodikliui skaičiuoti naudojo namų ūkių biudžetų tyrimo informaciją apie disponuojamąsias pajamas pinigais ir natūra. Nuo 2005 m. skurdo rizikos lygio rodikliui apskaičiuoti buvo pradėti naudoti „Pajamų ir gyvenimo sąlygų tyrimo duomenys“. Dėl tyrimų metodinių skirtumų ir skirtingų disponuojamų pajamų apibrėžimų, skurdo rizikos rodikliai 2000-2004 m. laikotarpiu nėra visapusiškai palyginami su 2005-2011 m. laikotarpio skurdo rizikos duomenimis. Nustatyta, kad 2000-2004 m. tarp šių rodiklių

egzistuoja vidutinio stiprumo tiesioginis, o 2005-2011 m. pastebimas tiesioginis, tačiau statistiškai nereikšmingas. Tai rodo, jog tarp nedarbo lygio ir skurdo rizikos lygio egzistuoja tiesinis koreliacijos ryšys, tačiau nedarbo lygio didėjimas nėra labai susijęs su skurdo rizikos lygio didėjimu. Tokį rezultatą galėjo lemti tai, jog Lietuvoje daliai gyventojų vis dar aktuali problema išlieka net minimalių asmeninių poreikių patenkinimas, todėl santykiniai skurdo rodikliai nepakankamai susiję su nedarbo lygiu. Tikslesniam skurdo vertinimui reikėtų naudoti absoliutinius skurdo rodiklius, kurių Statistikos departamentas prie LR Vyriausybės savo duomenų bazėje nepateikia.

Nedarbo ir nusikalstamumo sąryšio klausimais mokslinėje literatūroje diskutuojama pakankamai daug. Tyrimuose, kaip taisyklė, daromos išvados apie teigiamą šių reiškinių sąsają, nors ilguoju periodu ji nebūna nuosekli. Loginę prielaidą, kad nedarbas yra vienas iš nusikalstamumą įtakojančių veiksnių, patvirtina ir praėjusiam dešimtmetyje mūsų šalyje atliktas tyrimas šia problematika. Nustatyta, kad bendruoju Lietuvos atveju nedarbo ir nusikalstamumo sąryšis tiesioginis, bet silpnas. Nedarbo ir nusikalstamumo ryšys pjūvyje miestas – kaimas pasižymėjo panašia tendencija kaip ir visoje Lietuvoje: mieste - ryšys tiesioginis ir vidutinis; kaime – ryšys tiesioginis ir pastebimas. Abu šie sąryšiai statistiškai taip pat nėra reikšmingi. Tai patvirtina prielaidą, jog ne visada darbo neturintis ir skurstantis žmogus bus linkęs daryti nusikalstamas veikas, nes šių procesų sąveiką įtakoja ir kiti neišmatuojami veiksniai (pvz., moralė, įsitikinimai ir pan.).

Sąryšis tarp nedarbo lygio (proc.) ir užregistruotų nusikalstamų veikų skaičiaus (vnt.), tenkančio 100 000 gyventojų, 2005-2011 m. atskiruose Lietuvos regionuose buvo nevienodas. Teigiamas ir labai stiprus bei statistiškai reikšmingas ryšys tarp šių dviejų dydžių užfiksuotas Alytaus bei Tauragės apskrityse, teigiamas ir stiprus - Šiaulių apskrityje. Stiprus, bet statistiškai nereikšmingas ryšys tarp nedarbo ir nusikalstamumo nustatytas Marijampolės apskrityje, pastebimas, bet taip pat statistiškai nereikšmingas – Utenos ir Telšių apskrityje. Likusiose apskrityse, tiek visoje Lietuvoje nedarbo ir skurdo sąryšiai buvo silpni ir nereikšmingi.

Skurdo ir nusikalstamumo teorinių klausimų analizė atskleidė, jog nusikalstamumo lygis yra beveik visada didesnis tarp skurstančiųjų. Nustatyta, jog bendruoju Lietuvos atveju skurdo ir nusikalstamumo sąryšis tiesioginis ir stiprus. Skurdo poveikį nusikalstamumui galima paaiškinti įvairiomis priežastimis. Skurdas gali sukelti didesnę ar mažesnę stresą, o tai, savo ruožtu, gali paskatinti individą įvykdyti vagystę, apiplėšimą ar net smurtinį nusikaltimą. Daugeliui žmonių (ypač patiriančių skurdą), iš nusikaltimų gaunamos gėrybės gali nusverti su jo atlikimu susijusią riziką, todėl galima manyti, kad skurdas turėtų didinti nusikalstamumo lygį. Tačiau pabrėžtina, kad skurstantys žmonės nebūtinai turi polinkį į nusikaltimus.

Skurdo ir nusikalstamumo sąryšius mokslinėje literatūroje tiriančių autorių nuomonių analizės metu nustatyta, jog šio ryšio stiprumas priklauso nuo nusikaltimo pobūdžio. Tas pats pasakytina ir apie skurde užaugusius vaikus – jie yra labiau linkę daryti nusikaltimus, nei nepatyrę skurdo. Taipogi pažymėtina, kad skurdas ir terorizmas nėra tiesiogiai arba stipriai susiję. Atlikti skaičiavimai parodė, jog glaudžiausias sąryšis 2005-2011 m. Lietuvoje buvo tarp skurdo rizikos lygio (proc.) ir vagysčių (koreliacijos koeficientas 0,9142 reiškia, kad ryšys tiesioginis, labai stiprus ir statistiškai reikšmingas). Tai patvirtina hipotezę, kad stipriausiai skurdas koreliuoja su nuosavybe susijusiais nusikaltimais. Tuo tarpu sunkūs ir labai sunkūs smurtiniai nusikaltimai (nužudymai, sunkūs sveikatos sutrikdymai, išžaginimai ir pasikėsinimai), viešosios tvarkos pažeidimai, nusikalstamos veikos, susijusios su disponavimu narkotinėmis medžiagomis ir jų kontrabanda sąryšio su skurdo rizikos lygiu 2005-2011 m. Lietuvoje beveik neturėjo arba jis buvo silpnas ir statistiškai nereikšmingas.

Nagrinėjamai triadai kaip priežastinei – pasekminei socialekonominių procesų grandinei (*nedarbas – skurdas - nusikalstamumas*) mokslinėje literatūroje skiriama aiškiai nepakankamai dėmesio. Šių rodiklių statistiniai duomenys iš esmės patvirtina tiriamų socialekonominių procesų priežastinę-pasekminę seką – jų kitimo tendencijos rodo pakankamai tvirtą ir logišką priklausomumo tiesioginio ryšio tarp nedarbo, skurdo ir nusikalstamumo kitimą, nors kaimo vietovėje tų procesų sąsajos yra inertiškesnės dėl gyvenimo būdo kaime žinomų ypatumų. Kartu tai rodo, aptariamus procesus ir sąryšius tarp jų būtina tirti visos šalies subalansuotos plėtros požiūriu.

Nors Lietuvoje ir yra sukurta nemažai priemonių nedarbui, skurdui ir nusikalstamumui mažinti, tačiau atsigavus ekonomikai, vis dar esantis didelis bedarbių skaičius rodo, kad socialinė politika nėra įgyvendinama pakankamai efektyviai. Pagrindinės kryptys, kuriomis reikėtų pasinaudoti Lietuvai siekiant sumažinti nedarbą, skurdą ir nusikalstamumą, turėtų būti orientuotos į ilgalaikes užimtumo priemones, susijusias su naujų darbo vietų kūrimu plėtojant verslą ir pritraukiant investicijas. Investicijų pritraukimui ir verslo vystymui yra būtini mokestiniai paskatinimai (ypač tuose regionuose, kur nedarbo lygis yra labai aukštas), nes nedarbo lygis tiesiogiai priklauso nuo sukuriamų darbo vietų skaičiaus. Darbo užmokesčio didinimas taip pat yra viena iš prioritetinių kryptų analizuojamos triados priežastims ir pasekmėms mažinti. Lietuvoje dažnai darbo užmokestis yra mažesnis, nei siūlomos pašalpos bedarbiams, tačiau reikėtų įvertinti tai, kad nenorintys dirbti ir darbo neieškantys negali būti priskiriami prie bedarbių, todėl tokiems asmenims socialinių pašalpų yra siūloma nemokėti. Didinamas darbo užmokestis ir tuo pačiu mažinamos socialinės išmokos bedarbius paskatintų efektyviau įsilieti į darbo rinką, o pati darbo rinka jiems taptų patrauklesnė – taip būtų mažinama socialinė bedarbių atskirtis, nusikaltimų skaičius pašalpų mokėjimo dienomis bei bedarbių galimybė pateikti į „skurdo spąstus“.

Įgyvendinus šias priemones, yra tikėtinas tvarus ir ilgalaikis Lietuvos ekonominis augimas ir nedarbo, skurdo bei nusikalstamumo mažėjimas.

LITERATŪRA

1. Ahn, N., Garcia, J. R., Jimeno, J. F. (2004). *The impact of unemployment on individual well-being in the EU*. ENEPRI Working Paper.
2. Albrecht, C., Albrecht, C., Tzafrir, S. (2011). How to protect and minimize consumer risk to identity theft. *Journal of Financial Crime*, Nr. 18, p. 405-414.
3. Akoum, I. F. (2008). Globalization, growth, and poverty: the missing link. *International Journal of Social Economics*, Nr. 35, p. 226-238.
4. Apergis, N., Dincer, O., Payne, J.E. (2011). On the dynamics of poverty and income inequality in US states. *Journal of Economic Studies*, Nr. 38, p. 132-143.
5. Bartosevičienė, V. (2005). *Ekonominė statistika*. Kaunas: Technologija.
6. Berglind, H. (1991). The meaning of employment and the right to work. *International Journal of Sociology and Social Policy*, Nr. 11, p. 5-17.
7. Bernument, H., Dogan, N., Tansel, A. (2006). Economic performance and unemployment: evidence from an emerging economy. *International Journal of Manpower*, Nr. 27, p. 604-623.
8. Blanchard, O. J., Diamond, P. (1990). *Ranking, Unemployment Duration, and Wages*. Massachusetts Institute of Technology.
9. Blanchflower, D. C. (2007). *Fear, unemployment and migration*. Bank of England Quarterly Bulletin.
10. Blanchflower, D. G., Oswald, A. J. (1995). An Introduction to the Wage Curve. *Journal of Economic Perspectives*, Nr. 3, p. 153–167.
11. Bilevičienė, T. Kažemikaitienė, E. (2008). Kai kurių socialinių-verslo veiksnių ir visuomenės saugumo tarpusavio ryšys. *Verslo ir teisės aktualijos*, t. 2, p. 10-22.
12. Boguslauskas, V. (2007). *Ekonometrika*. Kaunas: Technologija.
13. Brody, W. R., Keihl, K. A. (2010). From white-collar crime to red-collar crime. *Journal of Financial Crime*, Nr. 17, p. 351-364.
14. Bortis, H. (2003). *Marshall, the Keynesian revolution and Sraffa's significance*. *Journal of Economic Studies*, Nr. 30, p.77-79.
15. Clifton, J., Marlar J. (2011). Good Jobs: The New Global Standart. *Gallupp*, p.1-17.
16. Collins, S. D. (1991). Persisting unemployment and the crisis of world paradigm shift. *International Journal of Sociology and Social Policy*, Nr. 11, p.159-170.
17. Crime and development in Central America. (2007). *United Nations Office on Drugs and Crime*, p.1-97.

18. D'Amico, D.J., Block W. (2007). A legal and economic analysis of graffiti. *Humanomics*, Nr. 23, p. 29-38.
19. Dao, M. Q. (2008). Human capital, poverty, and income distribution in developing countries. *Journal of Economic Studies*, Nr. 35, p. 294-303.
20. Darbo ir socialinių tyrimų institutas (2001). *Nuteistųjų asmenų socialinių bei profesinių poreikių sociologinis tyrimas*. Tyrimo vadovas A. Šileika. Vilnius.
21. Lietuvos darbo birža. *Įgyvendinti ESF projektai*. [žiūrėta 2013-03-03]. Prieiga per internetą: <<http://www.ldb.lt/Informacija/ESParama/gyvendinti%20ES%20projektai/Sarasas.aspx>>.
22. Duman, A. (2010). Risks in the labor market and social insurance preferences: Germany and the USA. *International Journal of Social Economics*, Nr. 37, p. 150-164.
23. Ekonomikos terminai ir sąvokos. (1999). Vilnius: VPU.
24. Elliott, C., Ellingworth C. (1996). The relationship between unemployment and crime: A cross-sectional analysis employing the British Crime Survey 1992. *International Journal of Manpower*, Nr. 17, p. 81-88.
25. Fadaei-Tehrani, R., Green, T. M. (2002). Crime and society. *International Journal of Social Economics*, Nr. 29, p.781-795.
26. Fadaei-Teherani, R. (1989). The Costs of Crime: Unemployment and Poverty. *International Journal of Social Economics*, Nr. 16, p.34-43.
27. Fougere, D., Kramarz, F., Pouget, J. (2009). Youth unemployment and crime in France. *Journal of the European Economic Association*, p. 909-939.
28. Gehlich-Shillabeer, M. (2008). Poverty alleviation or poverty traps? Microcredits and vulnerability in Bangladesh. *Disaster Prevention and Management*, Nr. 17 (3), p.396-409.
29. Gennard, J. (2009). The financial Crisis and Employment relations. *Employee Relations*, Nr. 31, p. 451-454.
30. Gillani, M. Y.; Rehman, H.; Gill, R. A. (2009). Unemployment, poverty, inflation and crime nexus: Cointegration and causality analysis of Pakistan. *Pakistan Economic and Social Review*, 47-1, p.79-98.
31. Green, R. (2000). Unemployment: perspectives and policies. *International Journal of manpower*, Nr. 5, p. 338-342.
32. Griggs, J., Walker, R. (2008). The cost of child poverty for individuals and society. *York: Joseph Rowntree Foundation*, p. 4-27.
33. Gottschalk, P. (2011). Executive positions involved in white-collar crime. *Journal of Money Laundering Control*, Nr. 14, p. 300-312.
34. Gyventojų pajamos ir gyvenimo sąlygos (2008). *Lietuvos statistikos departamentas*, p. 1-51.

35. Helsing, Y. (1995). Impacts of welfare participation, school dropouts, and police force on illegal drug arrests. *International Journal of Social Economics*, Nr. 22, p. 16-21.
36. Hull, K. (2009). Understanding the Relationship between Economic Growth, Employment and Poverty Reduction. *Economic growth, employment and poverty reduction*, 69-94 p.
37. Kreuger, B., Malečkova, J. (2003). Education, Poverty and Terrorism: Is there a Casual Connection. *Journal of Economic perspectives*, Nr. 4, p. 119-144.
38. Koning, de J. (2001). Aggregate impact analysis of active labour market policy: A literature review. *International Journal of Manpower*, Nr. 22, p. 707-735.
39. Keršienė R. (2011). Skurdas ir jo priežastys Lietuvoje. *Ekonomika ir vadyba*, Nr. 16, p. 535-542.
40. Kriščiukaitienė, I., Tamošaitienė, A. (2003). *Lietuvos integracijos į ES įtaka ūkių restruktūrizavimui*. Derybų su ES ir Lietuvos dalyvavimo ES institucijų veikloje koordinavimo bei *Lietuvos stojimo į ES socialinių ir ekonominių pokyčių tyrimo programa*, p. 1-51.
41. Lenagala, C., Ram, R. (2010). Growth elasticity of poverty: estimates from new data. *International Journal of Social Economics*, Nr. 37, p. 923-932.
42. Lietuvos 2007-2013 m. Europos Sąjungos struktūrinės paramos panaudojimo strategija konvergencijos tikslui įgyvendinti. [žiūrėta 2013-04-16]. Prieiga per internetą: <http://www.esparama.lt/ES_Paramas/strukturines_paramos_2007_1013m._medis/titulinis/files/Strategija_2007-03-30.pdf>.
43. Lietuvos Respublikos Nedarbo socialinio draudimo įstatymas. Žin., 2004, Nr. 4-26; aktuali redakcija nuo 2012-12-20.
44. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija. (2000). *Skurdo mažinimo Lietuvoje strategija*. [žiūrėta 2012-04-02]. Prieiga per internetą: <<http://www.socmin.lt/index.php?-423715093>>.
45. Lietuvos Respublikos Užimtumo rėmimo įstatymas. Žin., 2006, Nr. 73-2762; aktuali redakcija nuo 2012-12-20.
46. Lietuvos Respublikos Vyriausybė. *Šešioliktosios Vyriausybės 2012-2016 m. programa* [žiūrėta 2013-03-02]. Prieiga per internetą: <<http://www.lrv.lt/lt/veikla/vyriausybes-programa/>>.
47. Martišius, S. A., Kėdaitis, V. (2002). *Įvadas į dinamikos eilučių analizę*. Vilnius: Vilniaus universitetas;
48. O'Boyle, E., ir O'Boyl, M. (2012). Global poverty, hunger, death, and disease. *International Journal of Social Economics*, Nr. 39, p. 4-17.

49. Pavildou, N. E., Tsaliki, P. V., Vardalachikis, I. N. (2011). Technical change, unemployment and labor skills. *International Journal of Social Economics*, Nr. 38, p. 595-605.
50. Phelps, E. S. (2007). *Macroeconomics for a Modern Economy*, American Economic Review, Nr. 3, p:543-561.
51. Pocius, A., Okunevičiūtė – Neverauskienė, L. (2005). Ekonominio nuostolio dėl Lietuvos darbo rinkos pokyčio įvertinimas. *Pinigų studijos*, Nr.2, p. 30-46.
52. Policijos Departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos. [žiūrėta 2013-03-24]. Preiga per internetą: <<http://www.policija.lt/lt/suvestine>>.
53. Potts, N. (1999). Flexibility and all that: understanding the EU labour market. *European Business Review*, Nr. 99, p. 170 – 188.
54. Putelytė, G. (2006). *Visuomenės ligų diagnozuotojas*. [žiūrėta 2013-04-17]. Prieiga per internetą: <<http://www.verslobanga.lt/lt/leidinys.printer/44f80203ef7ba>>.
55. Rapahael, S., Winter-Ember R. (2000). Identifying the effect of unemployment on crime. *UCSD Economics Discussion paper*, p. 19-98.
56. Sakalauskas, G. (1999). *Nusikalstamumas. Pranešimas apie žmogaus socialinę padėtį Lietuvoje*. Vilnius: Jungtinių Tautų Vystymo Programa, p. 139-153.
57. Saunders, P. (2002). The direct and indirect effects of unemployment on poverty and inequality. *SPRC Discussion paper*, Nr. 118, p. 1-31.
58. Scerra, N. (2011). Impact of police cultural knowledge on violent serial crime investigation. *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*, Nr. 34, p. 83-96.
59. Skae, F. O., Barclay B. (2008). Managing the linkage between export development and poverty reduction: An effective framework. *Management Decision*, Nr. 45, p. 1208-1223.
60. Smith, N. (2010). Economic inequality and poverty: where do we go from here? *International Journal of Sociology and Social Policy*, Nr. 30, p. 127-139.
61. Stravenska, V. (2011). The efficiency wages perspective to wage rigidity in the open economy: a survey. *International Journal of Manpower*, Nr. 32, p. 273-299.
62. Šileika, A. (2011). 20 metų socialinės politikos tyrimų baruose (metodologinis aspektas). *Socialinė raida ir politika. Aktualūs socialinės politikos klausimai*, p. 7-30.
63. Šileika, A., Zabarauskaitė, R. 2006. Skurdas, jo matavimas ir tendencijos Lietuvoje. *Ekonomika*, Nr. 74, p. 64–78.
64. Šileika, A., Zabarauskaitė, R. (2006). Skurdas, jo matavimas ir tendencijos Lietuvoje. *Ekonomika*, Nr. 74, p. 64-78.
65. Šileika, A., Zabarauskaitė, R. (2009). Skurdas, jo matavimas ir tendencijos Lietuvoje. *Socialinis darbas. Mokslo darbai*, Nr. 8(1), p. 17-27.

66. Tang, C. F. (2011). An exploration of dynamic relationship between tourist arrivals, inflation, unemployment and crime rates in Malaysia. *International Journal of Social Economics*, Nr. 38, p. 50-69.
67. Theodossiou, I., Zarotiadis, G. (2010). Employment and unemployment duration in less developed regions. *Journal of Economic Studies*, Nr. 37, p. 505-525.
68. Tsaliki, P. V. (2009). Economic development and unemployment: do they connect? *International Journal of Social Economics*, Nr. 36, p. 773-781.
69. Ukpere, I. W., Slabbert, A. D. (2009). A relationship between current globalisation, unemployment, inequality and poverty. *International Journal of Social Economics*, Nr. 36, p. 37-46.
70. Valkauskas, R. (2002). *Statistika*. Vilnius: Vilniaus vadybos kolegija.
71. Voss, M., Nylen, L., Floderus, B., Diderichsen, F., Terry, P. D. (2004). Unemployment and early cause-specific mortality: a study based on the Swedish twin registry. *American journal of public health*, Nr. 94 (12), p. 55-61.
72. Wong, S. K. (2007). Disorganization Precursors, the Family and Crime: A Multi-Year Analysis of Canadian Municipalities. *Western Criminology Review*, Nr. 1, p. 48-68.
73. Whright, R. E. (1996). Standardized poverty measurement. *Journal of Economic Studies*, Nr. 23, p. 3-17.
74. Wright, R. (2003). Fraud after Roskill: a view from the Serious Fraud Office. *Journal of Financial Crime*, Nr. 11, p. 10-16.
75. Vecchi, G. M., Sigler, R. T. (2001). Economic factors in drug law enforcement decisions. *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*, Nr. 24, p.310-329.
76. Vetlov, I. (2003). Baltic states economic growth accounting, *Monetary Studies* Nr. 3, p.14-34.
77. Spuy, van der R., Röntsche R. (2008). Police and crime prevention in Africa: a brief appraisal of structures, policies and practices. [žiūrėta 2012-04-18]. Prieiga per internetą <http://www.crime-prevention-intl.org/fileadmin/user_upload/Publications/Police_and_Crime_Prevention_in_Africa_ANG.pdf>.
78. Zhao, H., Feng, Z. Castillo-Chavez, C. (2002). *The Dynamics of Poverty and Crime*, MTBI-02-08M, p. 225-235.
79. 2007–2013 m. techninės paramos veikslių programa. [žiūrėta 2013-02-18.]. Prieiga per internetą: <http://esparama.lt/es_parama_pletra/failai/teises_aktu_priedai/TP_VP_naujausia.pdf>.

PRIEDAI

Nedarbo, skurdo ir nusikalstamumo statistinės analizės duomenys

1 lentelė

Nedarbo lygis ir skurdo rizikos lygis Lietuvoje 2005-2011 m. pagal gyvenamąją vietovę

Rodiklis, metai		2005	2006	2008	2009	2010	2011
Nedarbo lygis (proc.)	Miestas	8,6	5,5	4,2	5,7	12,6	16
	Kaimas	7,6	6	4,4	6,1	16,5	22,4
Skurdo rizikos lygis (proc.)	Miestas	13,5	13,1	12,7	13,6	14,7	16,2
	Kaimas	34,6	34	32,2	32,9	32,7	28,4

Šaltinis: sudaryta autorės pagal Statistikos departamento prie LR Vyriausybės duomenis

Nedarbo lygio (proc.) ir skurdo rizikos lygio (proc.) mieste duomenys:

2 lentelė

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,962 ^a	,925	,910	,3603

a. Predictors: (Constant), Nedarbo lygis mieste (proc.)

3 lentelė

ANOVA^b

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	8,045	1	8,045	61,978	,001 ^a
	Residual	,649	5	,130		
	Total	8,694	6			

a. Predictors: (Constant), Nedarbo lygis mieste (proc.)

b. Dependent Variable: Skurdo rizikos lygis mieste (proc.)

4 lentelė

Coefficients^a

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	95,0% Confidence Interval for B	
		B	Std. Error	Beta			Lower Bound	Upper Bound
1	(Constant)	11,671	,334		34,956	,000	10,813	12,530
	Nedarbo lygis mieste (proc.)	,257	,033	,962	7,873	,001	,173	,341

a. Dependent Variable: Skurdo rizikos lygis mieste (proc.)

Nedarbo lygio (proc.) ir skurdo rizikos lygio (proc.) kaime duomenys:

5 lentelė

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,782 ^a	,611	,533	1,4343

a. Predictors: (Constant), Nedarbo lygis kaime (proc.)

6 lentelė

ANOVA^b

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	16,142	1	16,142	7,846	,038 ^a
	Residual	10,286	5	2,057		
	Total	26,429	6			

a. Predictors: (Constant), Nedarbo lygis kaime (proc.)

b. Dependent Variable: Skurdo rizikos lygis kaime (proc.)

7 lentelė

Coefficients^a

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	95,0% Confidence Interval for B	
		B	Std. Error	Beta			Lower Bound	Upper Bound
1	(Constant)	34,740	1,052		33,016	,000	32,036	37,445
	Nedarbo lygis kaime (proc.)	-,209	,075	-,782	-2,801	,038	-,400	-,017

a. Dependent Variable: Skurdo rizikos lygis kaime (proc.)

8 lentelė

Casewise Diagnostics^a

Case Number	Std. Residual	Skurdo rizikos lygis mieste (proc.)	Predicted Value	Residual Iy-yI	I(y-y)/yI
1	-1,056	13,5	13,881	,3806	0,054371
2	,044	13,1	13,084	,0157	0,002249
3	-,140	12,7	12,750	,0503	0,007187
4	1,289	13,6	13,136	,4644	0,066338
5	-,578	14,7	14,908	,2081	0,029734
6	1,161	16,2	15,782	,4185	0,05978
7	-,720	14,7	14,960	,2595	0,037073

Suma: 0,256732

MAPE **3,667596**

a. Dependent Variable: Skurdo rizikos lygis mieste (proc.)

Nedarbo, skurdo ir nusikalstamumo duomenys su išskirtimis

1 lentelė

Nedarbo lygis, skurdo rizikos lygis ir 100.000 gyventojų tenkantis nusikalstamų veikų skaičius Lietuvoje 2005-2011 m.

Metai	Nedarbo lygis (proc.)	Skurdo rizikos lygis (proc.)	100.000 gyventojų tenkantis nusikalstamų veikų skaičius
2005	8,3	20,5	2631
2006	5,6	20	2421
2007	4,3	19,1	2185
2008	5,8	20	2324
2009	13,7	20,6	2492
2010	17,8	20,2	2363
2011	15,4	20	2468

Šaltinis: sudaryta autorės pagal Statistikos departamento prie LR Vyriausybės duomenis

SPSS Statistics Data Editor window showing a data table with 13 columns and 23 rows. The data is as follows:

	Nus.v.s	Nedar	Skur	SRE_1	COO_1	LEV_1	SDF_1	var	var	var	var	var	va
1	2631	8,3	20,5	1,40347	0,47523	0,27703	1,45142						
2	2421	5,6	20,0	0,09668	0,00119	0,13724	0,05174						
3	2185	4,3	19,1	0,13525	0,02190	0,63933	0,22247						
4	2324	5,8	20,0	-1,17895	0,16926	0,12472	-0,76397						
5	2492	13,7	20,6	-0,71529	0,09191	0,20733	-0,48695						
6	2363	17,8	20,2	-0,94755	0,32036	0,37415	-0,96407						
7	2468	15,4	20,0	1,31241	0,35648	0,24020	1,18687						
8													
9													
10													
11													
12													
13													
14													
15													
16													
17													
18													
19													
20													
21													
22													
23													

1 pav. Išskirčių ieškojimas nedarbo, skurdo ir nusikalstamumo 2005-2011 m. duomenys

2 lentelė

Casewise Diagnostics^a

Case Number	Std. Residual	Nus.v.s	Predicted Value	Residual
1	1,069	2631	2536,62	94,378
2	,081	2421	2413,83	7,167
3	,063	2185	2179,43	5,573
4	-1,009	2324	2413,08	-89,081
5	-,577	2492	2542,91	-50,908
6	-,659	2363	2421,14	-58,141
7	1,031	2468	2376,99	91,012

a. Dependent Variable: Nus.v.s

3 lentelė

Tests of Normality

	Kolmogorov-Smirnov ^a			Shapiro-Wilk		
	Statistic	df	Sig.	Statistic	df	Sig.
Nus.v.s	,142	7	,200 [*]	,990	7	,994

a. Lilliefors Significance Correction

*. This is a lower bound of the true significance.

4 lentelė

Model Summary^b

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Durbin-Watson
1	,859 ^a	,739	,608	88,290	1,293

a. Predictors: (Constant), Skur, Nedar

b. Dependent Variable: Nus.v.s

5 lentelė

Correlations

		Nedarbo lygis (proc.)	Skurdo rizikos lygis (proc.)
Nedarbo lygis (proc.)	Pearson Correlation	1	,504
	Sig. (2-tailed)		,249
	N	7	7
Skurdo rizikos lygis (proc.)	Pearson Correlation	,504	1
	Sig. (2-tailed)	,249	
	N	7	7

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	95,0% Confidence Interval for B		Correlations			Collinearity Statistics	
	B	Std. Error	Beta			Lower Bound	Upper Bound	Zero-order	Partial	Part	Tolerance	VIF
1 (Constant)	-2882,742	1672,223		-1,724	,160	-7525,578	1760,095					
Nedarbo lygis (proc.)	-3,760	7,704	-,144	-,488	,651	-25,150	17,631	,320	-,237	-,125	,746	1,340
Skurdo rizikos lygis (proc.)	265,881	85,248	,923	3,119	,036	29,195	502,568	,850	,842	,797	,746	1,340

a. Dependent Variable: 100.000 gyventojų tenkantis nusikalstamų veikų skaičius

7 lentelė

ANOVA^b

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	88071,818	2	44035,909	5,649	,068 ^a
	Residual	31180,182	4	7795,046		
	Total	119252,000	6			

a. Predictors: (Constant), Skurdo rizikos lygis (proc.), Nedarbo lygis (proc.)

b. Dependent Variable: 100.000 gyventojų tenkantis nusikalstamų veikų skaičius

Skurdo duomenys

1 lentelė

Skurdo rizikos riba (litais) 2005-2011 m. Lietuvoje

Rodiklis, metai	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Vienas gyvenantis asmuo	335	437	566	720	831	701	691
Namų ūkis, susidedantis iš dviejų suaugusių asmenų ir dviejų vaikų iki 14 metų	746	918	1188	1512	1746	1472	1452

2 lentelė

Skurdo rizikos lygis (proc.) 2005-2011 m. Lietuvoje pagal gyvenamąją vietovę

Gyvenamoji vietovė	Rodiklis	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Lietuva	Skurdo rizikos lygis	20,5	20,0	19,1	20,0	20,6	20,2	20,0
	Skurdo rizikos lygis iki socialinių išmokų, išskyrus pensijas	26,1	26,6	25,5	27,2	29,4	31,8	31,8
Miestas	Skurdo rizikos lygis	13,5	13,1	12,7	13,6	14,7	16,2	14,7
	Skurdo rizikos lygis iki socialinių išmokų, išskyrus pensijas	17,9	18,7	19,1	20,5	22,6	27,6	25,7
Didieji miestai	Skurdo rizikos lygis	9,1	8,6	7,9	10,1	10,5	14,1	12,6
	Skurdo rizikos lygis iki socialinių išmokų, išskyrus pensijas	12,9	13,7	14,3	14,1	17,5	22,5	21,2
Kiti miestai	Skurdo rizikos lygis	19,8	19,4	19,7	18,7	20,7	19,4	17,9
	Skurdo rizikos lygis iki socialinių išmokų, išskyrus pensijas	25	25,9	26	30,1	30,2	35,2	32,3
Kaimas	Skurdo rizikos lygis	34,6	34	32,2	32,9	32,7	28,4	30,7
	Skurdo rizikos lygis iki socialinių išmokų, išskyrus pensijas	42,4	42,4	38,5	40,7	43,3	40,5	44,2

3 lentelė

Skurdo rizikos lygis (proc.) 2005-2011 m. Lietuvoje pagal amžių

Amžiaus grupė	Rodiklis	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Iš viso pagal amžių	Skurdo rizikos lygis	20,5	20,0	19,1	20	20,6	20,2	20,0
	Skurdo rizikos lygis iki socialinių išmokų, išskyrus pensijas	26,1	26,6	25,5	27,2	29,4	31,8	31,8
Vaikai (0–17 metų amžiaus)	Skurdo rizikos lygis	27,2	25,1	22,1	22,8	23,7	23,3	24,3
	Skurdo rizikos lygis iki socialinių išmokų, išskyrus pensijas	33,9	32,4	29,2	32,5	37,3	43,6	40,5
18–24	Skurdo rizikos lygis	20,9	17,5	15,5	17,8	17,8	22,7	26,2
	Skurdo rizikos lygis iki socialinių išmokų, išskyrus pensijas	26,9	23,6	22,5	24	24,5	35,5	39,5
25–49	Skurdo rizikos lygis	19	17,6	14,9	14,7	17,6	20,9	19,8
	Skurdo rizikos lygis iki socialinių išmokų, išskyrus pensijas	23,5	23,2	20,7	21,9	26	33	31,9
50–64	Skurdo rizikos lygis	17,9	18,3	17,2	20,4	21	22,8	19,4
	Skurdo rizikos lygis iki socialinių išmokų, išskyrus pensijas	26,2	28,9	26,1	29,5	31,1	30,9	32,5
65 ir vyresni	Skurdo rizikos lygis	17	22	29,8	29,5	25,2	10,2	12,1
	Skurdo rizikos lygis iki socialinių išmokų, išskyrus pensijas	19,7	25,8	33,5	32,4	29,3	13,3	15,5

Skurdo rizikos lygis (proc.) 2005-2011 m. Lietuvoje pagal namų ūkio tipą

		2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Namų ūkiai be vaikų	Skurdo rizikos lygis	17,6	19,2	20,2	21	21,4	18,6	17,1
	Skurdo rizikos lygis iki socialinių išmokų, išskyrus pensijas	22,3	25,6	26,1	26,1	26,9	24,1	25,2
Vienas asmuo	Skurdo rizikos lygis	31,6	38	49,5	47,7	46,9	27,6	26,9
	Skurdo rizikos lygis iki socialinių išmokų, išskyrus pensijas	35,6	42,3	51,8	51,2	50,8	31,3	32,9
Du suaugę jaunesni nei 65 metų asmenys be vaikų	Skurdo rizikos lygis	17,1	13,7	10,6	14,8	16,4	22,6	17,7
	Skurdo rizikos lygis iki socialinių išmokų, išskyrus pensijas	24,6	22,5	18,5	22,7	23,6	31,2	30
Du suaugę asmenys, bent vienas 65 metų ar vyresnis, be vaikų	Skurdo rizikos lygis	9,4	11,9	13,4	16,5	9,8	7,7	8,3
	Skurdo rizikos lygis iki socialinių išmokų, išskyrus pensijas	12,3	16,2	18	21,5	13,8	11,1	15
Trys ar daugiau suaugusių asmenų be vaikų	Skurdo rizikos lygis	9,1	9,5	6,6	7,2	8,8	12,1	11,1
	Skurdo rizikos lygis iki socialinių išmokų, išskyrus pensijas	13,5	17,9	14,9	11,8	15,2	18,2	18,9
Namų ūkiai su vaikais	Skurdo rizikos lygis	22,6	20,5	18,5	19,4	20,1	21,4	22,1
	Skurdo rizikos lygis iki socialinių išmokų, išskyrus pensijas	28,7	27,2	25,2	28	31,3	37,4	36,7
Vienas suaugęs asmuo su vienu ar daugiau vaikų	Skurdo rizikos lygis	48,4	44,2	41,5	48,3	44,3	44,4	42,4
	Skurdo rizikos lygis iki socialinių išmokų, išskyrus pensijas	54,1	50,4	49,4	57,7	55,5	59,8	53,4
Du suaugę asmenys su vienu vaiku	Skurdo rizikos lygis	15,2	16,1	14	12,5	14,1	19	16,7
	Skurdo rizikos lygis iki socialinių išmokų, išskyrus pensijas	18,9	21	20,2	19,2	23,1	30,6	30,4
Du suaugę asmenys su dviem vaikais	Skurdo rizikos lygis	18	15,4	12,7	13,2	18	21,1	19,7
	Skurdo rizikos lygis iki socialinių išmokų, išskyrus pensijas	24,1	20	17	19,6	25,6	38,7	30,8
Du suaugę asmenys su trim ir daugiau vaikų	Skurdo rizikos lygis	44,4	41,5	38,2	46	31,3	23,4	33,1
	Skurdo rizikos lygis iki socialinių išmokų, išskyrus pensijas	59,7	52,2	51,3	71	57	62,2	65,5
Trys ar daugiau suaugusių asmenų su vaikais	Skurdo rizikos lygis	14,4	13,1	14,4	15	14,9	16,3	17
	Skurdo rizikos lygis iki socialinių išmokų, išskyrus pensijas	19	22,1	21,6	22,5	26,1	26,6	30,8

5 lentelė

18 metų ir vyresnių asmenų skurdo rizikos lygis (proc.) 2005-2011 m. Lietuvoje

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Iš viso pagal užimtumo statusą	18,8	19	18,3	19,2	19,8	19,5	18,8
Dirbantieji	10	10	8	9,3	10,4	12,3	10,1
Bedarbiai	62,8	61,4	57,5	51	54,3	55,6	53,1
Senatvės pensininkai	17,5	22,7	29,8	30,8	27,6	13,3	14,8
Neaktyvūs	28,7	26,6	29	31,5	33,5	29,9	29,1

6 lentelė

Skurdo rizikos gylys (proc.) 2005-2011 m. Lietuvoje pagal gyvenamąją vietovę

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Miestas ir kaimas	28,4	29,1	25,7	25,7	23,1	32,6	28,7
Miestas	23,3	19,4	22,2	21,2	17,8	32,7	24,2
Didieji miestai	21,4	20	16,5	19,8	19,8	31,5	26,8
Kiti miestai	23,4	19,4	25,7	22,4	16,3	32,7	20,4
Kaimas	33	33,9	28	29,2	28,6	32,2	33,2

7 lentelė

Skurdo rizikos gylys (proc.) 2005-2011 m. Lietuvoje pagal amžių

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Iš viso pagal amžių	28,4	29,1	25,7	25,7	23,1	32,6	28,7
Vaikai (0–17 metų amžiaus)	30,1	31,4	29,6	28,1	25,4	35,5	28,7
18–24	26,8	28,8	27,1	29,4	25,4	31,5	24,8
25–49	32,7	31,8	31,1	29,5	28,3	35,4	30,1
50–64	32,9	31,4	28,5	31,2	31,4	31,6	38,1
65 ir vyresni	12,8	13,1	15,1	16,8	15	9,2	10,3

Nedarbo ir nusikalstamumo duomenys

1 lentelė

Nedarbo lygis (proc.) ir užregistruotų nusikalstamų veikų skaičius (vnt.), tenkantis 100 000 gyventojų, 2005-2011 m. Lietuvoje pagal gyvenamąją vietovę

Gyvenamoji vietovė	Rodiklis	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Lietuva	Nedarbo lygis	8,3	5,6	4,3	5,8	13,7	17,8	15,4
	Nusikalstamų veikų skaičius	2631	2421	2185	2324	2492	2363	2468
Miestas	Nedarbo lygis	8,6	5,5	4,2	5,7	12,6	16,0	12,8
	Nusikalstamų veikų skaičius	2775	2580	2304	2463	2591	2356	2441
Kaimas	Nedarbo lygis	7,6	6,0	4,4	6,1	16,5	22,4	21,0
	Nusikalstamų veikų skaičius	1662	1509	1404	1470	1622	1684	1806

2 lentelė

Nedarbo lygis (proc.) ir užregistruotų nusikalstamų veikų skaičius (vnt.), tenkantis 100 000 gyventojų, Lietuvoje 2005-2011 m. pagal apskritis

Apskritis	Rodiklis	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Alytaus apskritis	Nedarbo lygis	8,2	5,1	3,3	4,1	15,6	17,2	16,2
	Nusikalstamų veikų skaičius	1637	1625	1358	1529	1757	1854	1850
Kauno apskritis	Nedarbo lygis	8,9	5,9	4,2	5,9	13,1	16,9	13,3
	Nusikalstamų veikų skaičius	2923	2526	2204	2248	2477	2426	2391
Klaipėdos apskritis	Nedarbo lygis	7,0	6,8	4,1	7,2	14,1	18,2	12,8
	Nusikalstamų veikų skaičius	2668	2317	2285	2302	2423	2264	2450
Marijampolės apskritis	Nedarbo lygis	3,0	2,6	2,0	2,8	9,9	15,0	13,5
	Nusikalstamų veikų skaičius	1660	1812	1598	1735	1748	1855	2072
Panevėžio apskritis	Nedarbo lygis	10,8	8,0	6,5	5,6	14,4	23,1	20,1
	Nusikalstamų veikų skaičius	2326	2086	1770	1824	1934	1869	1900
Šiaulių apskritis	Nedarbo lygis	10,1	5,7	4,4	5,5	14,2	18,9	17,2
	Nusikalstamų veikų skaičius	1994	1853	1693	1660	1961	1913	2140
Tauragės apskritis	Nedarbo lygis	6,0	4,2	3,4	5,7	11,0	11,3	11,1
	Nusikalstamų veikų skaičius	1837	1800	1557	1762	1979	2037	2041
Telšių apskritis	Nedarbo lygis	7,9	5,6	4,3	6,6	17,3	22,9	19,4
	Nusikalstamų veikų skaičius	1567	1435	1296	1361	1473	1510	1768
Utenos apskritis	Nedarbo lygis	6,0	5,9	4,4	5,4	10	21,3	23,2
	Nusikalstamų veikų skaičius	1993	1759	1569	1692	1804	1816	2122
Vilniaus apskritis	Nedarbo lygis	8,6	5,0	4,5	6,3	14,3	16,2	14,3
	Nusikalstamų veikų skaičius	3653	3470	3170	3533	3657	3231	3315

Koreliacijos koeficientų reikšmingumo nustatymo skaičiavimai

Teritorija	Stjudento t kritinė	Stjudento t faktinė	R²	r
Lietuva	2,5706	1,1926	0,2215	0,4706
Alytaus apskritis		5,3185	0,8498	0,9218
Kauno apskritis		0,3891	0,0294	0,1714
Klaipėdos apskritis		-0,2409	0,0115	-0,1071
Marijampolės apskritis		2,4154	0,5385	0,7338
Panevėžio apskritis		-0,1665	0,0055	-0,0743
Šiaulių apskritis		2,6393	0,5821	0,7630
Tauragės apskritis		5,5325	0,8596	0,9271
Telšių apskritis		1,8121	0,3964	0,6296
Utenos apskritis		1,7683	0,3847	0,6203
Vilniaus apskritis		-0,0816	0,0013	-0,0365

Skurdo ir nusikalstamumo duomenys

1 lentelė

Skurdo rizikos lygis (proc.) ir užregistruotų nusikalstamų veikų skaičius (vnt.), tenkantis 100 000 gyventojų, 2005-2011 m. Lietuvoje pagal gyvenamąją vietovę ir jų koreliacijos koeficientai

Gyvenamoji vietovė	Rodiklis	Koreliacijos koeficientai	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Lietuva	Skurdo rizikos lygis	0,850	20,5	20,0	19,1	20,0	20,6	20,2	20,0
	Nusikalstamų veikų skaičius		2631	2421	2185	2324	2492	2363	2468
Miestas	Skurdo rizikos lygis	-0,130	13,5	13,1	12,7	13,6	14,7	16,2	14,7
	Nusikalstamų veikų skaičius		3036	2814	2508	2678	2836	2595	2705
Kaimas	Skurdo rizikos lygis	-0,415	34,6	34	32,2	32,9	32,7	28,4	30,7
	Nusikalstamų veikų skaičius		1820	1630	1505	1583	1750	1846	1968

Skurdo ir nusikalstamumo duomenys

1 lentelė

Nedarbo lygis (proc.), skurdo rizikos lygis (proc.) ir 100 000 gyventojų tenkantis užregistruotų nusikalstamų veikų skaičius (vnt.) Lietuvoje bei pagal gyvenamąją vietovę 2005-2011 m.

Rodiklis	Gyvenamoji vietovė	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Nedarbo lygis (proc.)	Lietuva	8,3	5,6	4,3	5,8	13,7	17,8	15,3
	Miestas	8,6	5,5	4,2	5,7	12,6	16,0	12,8
	Kaimas	7,6	6,0	4,4	6,1	16,5	22,4	21,0
Skurdo rizikos lygis (proc.)	Lietuva	20,5	20,0	19,1	20,0	20,6	20,2	20,0
	Miestas	13,5	13,1	12,7	13,6	14,7	16,2	14,7
	Kaimas	34,6	34,0	32,2	32,9	32,7	28,4	30,7
Užregistruotų nusikalstamų veikų skaičius, tenkantis 100.000 gyventojų	Lietuva	2631	2421	2185	2324	2492	2363	2468
	Miestas	3036	2814	2508	2678	2836	2595	2705
	Kaimas	1820	1630	1505	1583	1750	1846	1968

Kryptys ir priemonės nedarbui, skurdui ir nusikalstamumui mažinti

1 lentelė

Užimtumo rėmimo programos Lietuvoje nedarbo mažinimui

Programos pavadinimas	Data	Rezultatai
Asmenų su negalia integracija į darbo rinką, siekiant išvengti socialinės atskirties	2005 m. balandžio 1 d. iki 2007 m. balandžio 30 d.	<ul style="list-style-type: none"> • Įsteigta 100 naujų darbo vietų neįgaliesiems; • Įdarbinimo subsidijuojant programoje dalyvavo 59 projekto dalyviai.
Aktyvios darbo rinkos politikos priemonių įgyvendinimas nuteistiesiems ir asmenims, paleistiems iš laisvės atėmimo vietų	2005 m. balandžio 1 d. iki 2007 m. balandžio 30 d.	<ul style="list-style-type: none"> • 90 proc. dalyvių, dalyvavusių profesiniame mokyme, įgijo profesinę kvalifikaciją; • Įsteigta 20 subsidijuojamų darbo vietų, į kurias jie įdarbinti nuolatiniam darbui. • Užimtumo fondo remiamų darbų programoje dalyvavo 42 asmenys; • Viešųjų darbų programoje dalyvavo 84 projekto dalyviai.
Bedarbių užimtumo rėmimas	2005 m. vasario 1 d. iki 2007 m. gegužės 31 d.	<ul style="list-style-type: none"> • Pastoviam darbui įdarbinti 4406 projekto dalyviai iš 6550 bedarbių; • Įdarbinimas subsidijuojant - 522 bedarbių; • Įdarbinta į naujai įsteigtas subsidijuojamas darbo vietas - 1878 bedarbiai.
Integracijos į darbo rinką galimybių plėtra	2006 m. rugsėjo 1 d. iki 2008 m. gruodžio 1 d.	<ul style="list-style-type: none"> • 5050 projekto dalyvių lankė profesinio orientavimo ir konsultavimo užsiėmimus profesinio orientavimo ir konsultavimo užsiėmimus; • 4000 projekto dalyvių mokėsi ir įgijo profesinę kvalifikaciją; • 5050 programos dalyvių išmoko naudotis moderniomis informacinėmis technologijomis (iš jų 3014 asmenų baigė šiuos kursus įsidarbino).
Projektas „Laikino užimtumo rėmimas“	2009 m. sausio 1 d. iki 2009 m. gruodžio 31	<ul style="list-style-type: none"> • Projekto įgyvendinimo metu apie 16 tūkst. bedarbiams ir išpėtiems apie atleidimą iš darbo darbuotojams buvo sudarytos galimybės palaikyti turimus ar atstatyti prarastus darbo įgūdžius. Dalyvaujant viešuosiuose darbuose šiems asmenims buvo garantuotas pajamų šaltinis; • Po dalyvavimo viešųjų darbų veikloje nuolatiniam darbui įsidarbino 2534 (15,85 proc.) projekto dalyviai.
Projektas „Įdarbinimo galimybių didinimas“	2008 m. gruodžio 1 d. iki 2010 m. birželio 30 d.	<ul style="list-style-type: none"> • Profesinio mokymo priemone pasinaudojo ir įgijo profesinę kvalifikaciją ar patobulino turimą 10,1 tūkst. bedarbių ir išpėtų apie atleidimą iš darbo darbuotojų; • Įdarbinimo subsidijuojant priemonė suteikė pagalbą 14,2 tūkst. darbo rinkoje papildomai remiamų bedarbių; • Darbo rotacijos priemonėje – 0,9 tūkst. bedarbių; • 4,91 proc., po profesinio mokymo ir/ar remiamo įdarbinimo programų pabaigos, įsidarbino.
Projektas „Profesinės reabilitacijos paslaugų teikimas“	2009 m. sausio 1 d. iki 2011 m. sausio 1 d.	<ul style="list-style-type: none"> • Prarastus darbinius įgūdžius atstatė arba įgijo naują profesinę kvalifikaciją 627 neįgalūs asmenys; • Po programos pabaigos įsidarbino 204 projekto dalyviai.
Projektas „Bedarbių užimtumo didinimas“	nuo 2008 m. birželio 2 d. iki 2011 m. gegužės 31 d.	<ul style="list-style-type: none"> • Profesinio mokymo programas baigė per 12,3 tūkst. projekto dalyvių; • Po profesinio mokymo ir (ar) remiamo įdarbinimo programų pabaigos 78,59 proc. projekto dalyvių įsidarbino.
Projektas „Neprarask darbo įgūdžių“	2011 m. spalio 31 d. iki 2012 m. gegužės 14 d.	<ul style="list-style-type: none"> • Po dalyvavimo viešųjų darbų priemonėje pabaigos įsidarbino 28,2 proc. projekto dalyvių

7 priedo 1 lentelės tęsinys

Projektas „Laikinieji darbai“	2009 m. spalio 15 d. iki 2012 m. sausio 31 d.	<ul style="list-style-type: none"> • 58,8 proc. projekto dalyvių po dalyvavimo viešųjų darbų veikloje įsidarbino nuolatiniam darbui.
Projektas „Būk aktyvus darbo rinkoje“	2010 m. liepos 15 d. iki 2012 m. sausio 31 d.	<ul style="list-style-type: none"> • 83 proc. projekto dalyvių įsidarbino po dalyvavimo remiamojo įdarbinimo priemonėse.
Projektas „Parama užimtumui ir mobilumui“	nuo 2010 m. birželio 1 d. iki 2012 m. balandžio 30 d.	<ul style="list-style-type: none"> • 10719 projekto dalyvių įsidarbino po dalyvavimo remiamojo įdarbinimo priemonėse.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal Lietuvos darbo biržos pateiktą informaciją (2013)